

YMPÄRISTÖKYSYMYKSET
LUTERILAISSA MAAILMANLIITOSSA

Curitiban yleiskokoukseen 1990 saakka

Panu Pihkala

Ekumeniikan pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2005

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion teologinen		Laitos – Institution systemaattisen teologian
Tekijä – Författare Panu Pihkala		
Työn nimi – Arbetets titel Ympäristökysymykset Luterilaisessa maailmanliitossa Curitiban yleiskokoukseen 1990 saakka		
Oppiaine – Läroämne ekumeniikka		
Työn laji – Arbetets art pro gradu -tutkielma	Aika – Datum huhtikuu 2005	Sivumäärä – Sidoantal 137
Tiivistelmä – Referat <p>Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää Luterilaisessa maailmanliitossa (LML) käyty keskustelu ympäristökysymyksistä vuoteen 1990 saakka. Tutkimuksen metodi on systemaattinen analyysi. Tiettyä erityishuomiota kiinnitetään historiallisiin seikkoihin. Päälähteinä ovat yleiskokouksiin liittyvät materiaalit sekä LML:n julkaisut aiheesta.</p> <p>Tutkimus on osoittanut todeksi oletuksensa, että LML:n piiristä löytyy ympäristökysymysten pohdintaa jo ennen Curitiban yleiskokousta ja Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) ORLE-prosessin aikaa, jotka ovat tunnettuja teeman käsittelystä. LML ei osoittautunut edelläkävijäksi ympäristökysymysten käsittelyssä, mutta se kiinnitti niihin huomiota kohdallaisen nopeasti niiden noustua laajempaan tietoisuuteen 1970-luvun alussa. Aluksi vaikutusvaltaisimpia olivat pohjoisamerikkalaiset ekoteologit, mutta myöhemmin erityisesti saksalaiset saivat myös runsaasti huomiota.</p> <p>Ensimmäistä kertaa ympäristökysymyksiä käsiteltiin yleiskokoustasolla Dar es Salaamissa 1977, joskin lyhyesti ja pintapuolisesti. Ensimmäiset syvemmät ekoteologiset pohdinnat tutkimus löysi kokouksen valmistelukirjasta, jossa liittyttiin mielenkiintoisesti Joseph Sittlerin teologiaan. Valmistelukirjan painotukset eivät kuitenkaan päättyneet yksityiskohtaisesti julkilausumiin asti, joissa lähinnä todettiin tarve kiinnittää asiaan enemmän huomiota.</p> <p>Budapestin yleiskokouksessa 1984 annettiin ensimmäiset ja samalla ekoteologisesti tutkimusajan tarkimmat julkilausumat ympäristökysymyksistä. Niitä edelsi valmistelumateriaalien antama uusi painoarvo aiheelle ja luomisen teologialle. Julkilausumia ei kuitenkaan yleensä tunneta, minkä syyksi pääteltiin kokouksen julkilausumien valtava määrä sekä yleisen huomion keskittyminen tiettyihin muihin hallitseviin asioihin. Julkilausumat ja valmisteluaineisto käsitelivät luomisen teologiaa erityisesti Lutherin teologian kautta.</p> <p>Curitiban yleiskokouksessa 1990 ympäristökysymysten havaittiin saavan mitä suurinta huomiota. Niitä käsiteltiin sekä valmisteluaineistossa että kokouksessa aiempaa laajemmissa yhteyksissä. Ekoteologisesti julkilausumat todettiin kuitenkin Budapestin vastaavia epätarkemmiksi. LML:n 1980-luvulla toteuttamat tutkimusprojektit luomisen teologiasta (Strasbourgin instituutti) ja maasta (tutkimusosasto) havaittiin keskeisiksi vaikutteenantajiksi. Olennaisia vaikutteenantajia olivat myös YK:n Brundtlandin komission raportti Yhteinen tulevaisuutemme sekä KMN:n ORLE-prosessi, johon suhtauduttiin hyvin myönteisesti.</p> <p>Tutkimus osoitti KMN:n ensisijaiseksi vaikutteenantajaksi ympäristökysymysten käsittelylle LML:ssa tutkimusaikana. KMN:n piirissä jo 1970-luvun alussa käyty keskustelu vaikutti LML:oon, mutta erityisen paljon MIT:n Usko ja tiede-konferenssi 1979. Tutkimus selvitti kattavasti nimenomaan tätä KMN:n varhaista keskustelua aiheesta ja sen laajalle ulottuvia vaikutuksia. Yhtäläisyyksiksi KMN:n ja LML:n keskusteluissa ympäristökysymyksistä tutkimus havaitsi yhtäältä ristiriidat teollisuus- ja kehitysmaiden välillä ja toisaalta yhteistyöhalun ideologisiin taustoihin katsomatta.</p> <p>Tutkimus osoitti LML:n ekoteologisen linjan säilyvän pääpiirteissään samana tutkimusaikana. Ennen Budapestia LML edusti ihmisen suhteesta muuhun luomakuntaan selvästi hallintavallan mallia, josta siirryttiin painottamaan vastuullista tilanhoitajuutta. Vaikka koko luomakunnan yhteenkuuluvuutta painotettiin, ei missään vaiheessa annettu ei-inhimilliselle luonnolle itseisarvoa. Lutheriin viitattiin paljon, myös ubikviteettioppia sisältäviin lausumiin. Silti LML ei sitoutunut sakramentaaliseen, panenteistiseen todellisuuskäsitykseen eikä myöskään liittoteologiaan tai näkemyksiin ihmisestä luomakunnan pappina tai kumppanina.</p>		
Avainsanat - Nyckelord Luterilainen maailmanliitto, ympäristökysymykset, ekoteologia, ekumenia, luterilaisuus		
Säilytyspaikka - Förvaringställe Teologisen tiedekunnan kirjasto		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1. Johdanto

1.1. Ympäristökysymykset ekumeniikan tutkimuskohteena	2
1.2. Tutkimustehtävä, metodi ja lähteet	6
1.3. Aiempi tutkimus	7
1.4. Tutkimuksen kulku	13

2. Taustaluku

2.1. Luterilainen maailmanliitto	14
2.1.1. Tehtävät ja rakenne	14
2.1.2. Historian pääpiirteet tutkimusajalta	17
2.2. Ympäristökysymysten nousu laajaan tietoisuuteen	20
2.3. Kristinusko ja ekologinen kriisi	23
2.3.1. Kiista ekologisen kriisin aatteellisista syistä	23
2.3.2. Kirkkojen havahtuminen ekologiseen kriisiin	25
2.4. Ekumeeninen liike ja ympäristökysymykset	27

3. Heräävän ympäristöhuolen aika (1970-1977)

3.1. Evianin yleiskokous sitoutuu sosiaalieettiseen vastuuseen	43
3.2. Ympäristökysymysten nousu esityslistalle Dar es Salaamin yleiskokouksessa	46
3.2.1. Valmistelukirja	46
3.2.2. Yleiskokous	50
3.3. Johtopäätökset	52

4. Kohti ensimmäisiä kannanottoja (1977-1984)

4.1. Dar es Salaamista Budapestiin	54
4.2. Budapestin yleiskokouksen valmistelukirja	56
4.2.1. Valmistelukirjan teema ja rakenne	56
4.2.2. Alaluku ”Toivo luomakunnalle”	58
4.2.3. Valmistelukirjan loppuosa	63
4.3. Yleiskokouksen muu valmistelumateriaali	64
4.4. Yleiskokous	69
4.4.1. Esitelmät	69
4.4.2. Julkilausumat	72
4.5. Johtopäätökset	74

5. Vastuu koko luomakunnasta (1984-1990)

5.1. Luomisen teologian tutkimusprojekti	81
5.1.1. Projektin tehtävä ja luonne	81
5.1.2. Luterilaisuus ja luomisen teologia projektin valossa	84
5.2. Budapestista Curitibaan	89
5.3. Curitiban yleiskokouksen valmisteluaineisto	93
5.3.1. Valmistelukirja	93
5.3.2. Muu valmisteluaineisto	97
5.4. Yleiskokous	104
5.4.1. Esitelmät	104
5.4.2. Jaostotyöskentely ja julkilausumat	111
5.5. Johtopäätökset	114

6. Loppukatsaus

7. Lyhenteet, lähteet ja kirjallisuus

1. Johdanto

1.1. Ympäristökysymykset ekumeniikan tutkimuskohteena

Ympäristökysymykset¹ ovat yksi vuosituhannen vaihteen suurista aihealueista. Niistä on tullut kirjaimellisesti niin luonnollinen osa keskustelua mediassa, politiikassa ja myös teologiassa, että voi olla vaikea nähdä niiden esityslistalle nousemisen nopeutta. Ihmisoikeuksista kaikkine eri aspekteineen on keskusteltu jo satoja vuosia, mutta ympäristökysymyksistä vasta reilut kolmekymmentä vuotta. Laukaisijana keskustelulle toimi herääminen ympäristötuhojen laajuuteen ja niiden aikaansaamaan uhkaan, ekologiseen kriisiin².

Kriisi pakotti kirkkojakin määrittämään kantansa ympäristökysymyksiin. Vai olivatko kirkot nostamassa esiin ongelmaa jo ennen sen saavuttamaa laajempaa tietoisuutta? Tutkijat ovat sangen yksimielisiä siitä, että kirkot ovat harvoin olleet uusien eettisten kysymysten esiin nostajia. Mukautuminen muussa yhteiskunnassa vallitsevaan tilanteeseen on ollut yleisin vaihtoehto, joskin toisina ajattelijoitakin on löytynyt. Ympäristökysymyksissäkin kirkkohistoria tuntee muutamia näkyviä luonnon arvostuksen puolestapuhujia, etupäässä Fransiskus Assisilaisen.

Valtaosa teologeista ei kuitenkaan kiinnittänyt luonnon arvoon erityistä huomiota ennen ekologista kriisiä. Päinvastoin heidän voidaan nähdä edustaneen yleisesti vallinnutta ihmiskeskeistä katsantokantaa, jossa luonnosta muodostuu välinearvo. Luonnosta nousevia vertauskuvia on käytetty laajalti, mutta keskipisteenä on ollut ihminen – jopa siinä määrin, että muu luomakunta on redusoitunut näyttämöksi, ”ympäristöksi” antroposentrisessä merkityksessä. Tästä syystä monet teologit suosivat nykyään luontoa käsittelevästä teologiasta termiä ”ekoteologia” ”ympäristöteologian” sijaan, mihin käytäntöön tämä tutkimus yhdyi.³ ”Eko”-etuliite viittaa ekologiaan, monimutkaisten keskinäisten riippuvuuksien verkostojen tutkimukseen. Lähtiessään liikkeelle ihmisen asemasta monenlai-

¹ Termi on vakiintunut suomen kieleen tarkoittamaan luonnosta huolehtimiseen ja ympäristöongelmiin liittyviä erilaisia asioita. ”Ympäristö”- sanaa on toisinaan kritisoitu etiikassa ja teologiassa liian ihmiskeskeiseksi (esim. Kainulainen 2004, 205, 208). Mielestäni ”ympäristökysymykset”- käsitteelle ei kuitenkaan ole vaihtoehtoa.

² Käytän termiä ”ekologinen kriisi” ”ympäristökriisin” sijasta edellisessä viitteessä esitetyistä syistä. Termi tuo hyvin esille kriisin laajuuden: se kattaa kaikenlaisia järjestelmiä, ekologioita.

³ Esimerkiksi Pesonen 2004, 122. Kritiikkiä molempia erityisnimityksiä kohtaan esittää Annala (1989, 184-185), jonka mielestä oikea vaihtoehto on käsitellä näitä asioita klassisen teologian avulla, jolloin erityistä nimeä ei tarvita. Itse käytän ekoteologia- sanaa nimenomaan sellaisista teologioista, jotka huomioivat eksplisiittisesti ympäristökysymyksiä.

siin verkostoihin liittyvänä ekoteologia asettuu itsestään selvästi vastustamaan täysin antroposentristä ajattelutapaa, mutta termi ei vielä kerro selvästi esimerkiksi ei-inhimilliselle luonnolle annetun arvon tarkkaa luonnetta.

Kristillisen ajattelun lähtökohtana luonnon arvioinnille on aina ollut jonkinlainen luomisen teologia. Luonto on luomakunta, Jumalan tietynlaiseksi luoma. Kristillisessä perinteessä luomisen teologian keskipisteessä ovat Genesiksen (1. Mooseksen kirjan) alkuluvut sekä muu Raamatusta löytyvä luomisesta ja luomakunnasta kertova materiaali. Se painottuu Vanhaan testamenttiin, mutta ei ole tyystin poissa Uudestakaan.⁴ Keskustelu ihmisen ja muun luomakunnan suhteesta kiteytyy Genesiksen jakeiden 1:26 ja 2:15 tulkintaan:

Jumala sanoi: ”Tehkäämme ihminen, tehkäämme hänet kuvaksemme, kaltaiseksemme, ja hallitkoon hän - - maata - - (1:26)
Herra Jumala asetti ihmisen Eedenin puutarhaan viljelemään ja varjelemaan sitä. (2:15)

Olennaisimpia debatin aiheita on ollut ihmiskuva, ja sitä kautta maailmankuva: Millainen on ihmisen rooli Jumalan kuvana ja ihmisen suhde muuhun luomakuntaan? Mitä itse asiassa tarkoitetaan hallintavallalla, verrattuna käskyyn viljellä ja varjella? Onko ihmisen vallalla rajoituksia? Onko ei-inhimillisellä luomakunnalla itseisarvoa, vai onko sen arvo aina jollain tavalla ihmisestä johdettua? Ympäristökysymysten noustua laajempaan tietoisuuteen monet ovat kritisoineet kristinuskoa liiallisesta hallintavallan korostuksesta ja vastaavasti varjelu- tehtävän laiminlyönnistä. Kristinuskon suhteesta luontoa tuhoaviin ajattelu- ja toimintatapoihin on käyty runsasta keskustelua 1960-luvun lopulta lähtien, ja samalla luomisen teologia on kokenut uuden nousun.

Keskustelu kristinuskon suhteesta ympäristökysymyksiin on siis laaja-alaista kuin ensi kädeltä kuvittelisi. Yhtäältä keskustelu liittyy ilmeisesti sosiaalietiikkaan, oikeanlaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan. Tätä toimintaa ohjaavat kuitenkin ajatusmallit, joiden juuret ovat syvällä kulttuurin historiassa. Niiden tutkiminen on yhtäältä aatehistoriallista - mutta samalla siis filosofista. Aiheeltaan se liittyy maailmankuvaan, metafysiikkaan ja kosmologiaan, eli suoraan myös luonnontieteisiin. Moderni ekologia avaa yhteyksiä biologian ja fysiikan välille. Koska tieteen ja teknologian kehitys on mahdollistanut sekä ihmisväestön nopean kasvun että teollistumisen - eli ympäristötuhojen päätekijät - on

⁴ Tästä Raamatun aineistosta kts. esim. Hyttinen 1999.

avainasemassa myös tieteen luonne. Kristinuskon ja teologian kannalta on siis kyse niiden suhteesta tieteseen, sen maailmankuvaan ja vuorovaikutukseen näiden välillä.

Luterilaiset ovat tässä keskustelussa monella tapaa keskipisteessä. Se reaalinen lähtökohta, että luterilaisten valtaosa on toistaiseksi asunut rikkaissa teollisuusmaissa, joissa moderni tiede on kehittynyt ja joiden toimet muodostavat suurimman uhan ympäristölle, on pakottanut luterilaiset teologit pohtimaan suhdetta luontoon. Haaste on tullut sekä omien valtioiden sisältä että kolmannen maailman suunnalta, missä teollisuusmaiden toimien vaikutukset monilla tavoilla haittaavat jokapäiväistä elämää.

Teologisestikin keskustelu liittyy olennaisesti luterilaisuuteen, jota pidetään profiililtaan luomisen teologiaa korostavana. Martti Luther painotti Jumalan luomistyön hyvyttä ja aineellisen maailman olennaisuutta Jumalan työvälineenä. Jumala antaa jokapäiväisen leivän, moniulotteisesti ymmärrettynä, luomansa ja ylläpitämänsä maailman kautta. Aineellista maailmaa ja sen antimia, sisältäen ei-inhimillisen luomakunnan, ei pidä väheksyä: se on Jumalan tarkoittama. Kristuksenkin oli määrä tulla aineelliseksi olennoiksi, jotta pelastus olisi mahdollinen. Niin sanotun ubikviteettiopin mukaan Jumala on kaikkialla läsnä.⁵

Tätä vastaan on toisinaan nähty asettuvan sen, että Luther kuitenkin puhuu usein (ihmisen) luonnon synnillisyydestä. Monet tutkijat ovat kuitenkin muistuttaneet, että hän teki selkeän eron luomakunnan alkuperäisen tilan ja sen langenneen tilan välille. ”Ihmisen omasta luonnosta” nousevat teot nähtiin synnillisiksi, mutta tämä olikin seurausta luopumisesta Jumalan tahdosta ja alkuperäisestä luomisen olemuksesta.⁶

Luomisen teologian painotukset Lutherin teologiassa näkyvät esimerkiksi hänen laajassa kommentaarissaan Genesikseen⁷, jota hän piti ”ensimmäisenä evankeliumina”.⁸ Myös etiikkaan liittyvissä ajatuksissa Luther lähti liikkeelle luomisesta, Jumalan antamista erilaisista hallintavalloista (kahden regimen-

⁵ Kts. esim. Mannström 2001; Metzke 1968. Ytimekästä esitystä Lutherin teologiasta varten kts. *Historical Dictionary of Lutheranism* (HDL) 2001, 210-215.

⁶ Kts. esim. Prenter 1967, 252-253, 261; Ruokanen 2001, 98-99.

⁷ Suomennustyö kommentaarista on käynnissä: sen ensimmäinen osa ilmestyi 2004 (Ensimmäisen Mooseksen kirjan selitys 1-7, Helsinki).

⁸ Ruokanen 2001, 103-104.

tin oppi) ja niin sanottuun kolmisäätyoppiin sisältyvistä luomisjärjestyksistä (ecclesia- oeconomia- politia).⁹

Lutherin teologia ja luterilaisuuden teologia eivät kuitenkaan ole sama asia. Myöhemmin Lutherin teologiaa onkin tulkittu ajoittain hyvin henkisesti: ”Sanan teologian” keskipisteessä on ollut yksittäisen ihmisen vanhurskauttaminen, ja suhde Jumalaan on irronnut siitä konkreettisesta yhteydestä aineelliseen maailmaan, jota Luther korosti. Voidaankin sanoa, että myöhemmän luterilaisuuden suhde luomisen teologiaan on usein ollut ongelmallinen. Erityisesti tämä korostui 1900-luvun alun Saksassa, jossa regimenttiopin ja luomisjärjestysten teologian pohjalta luterilaiset usein mukautuivat kritiikittömästi hallitseviin valtarakenteisiin sekä Preussin että natsihallinnon aikoina. Tämän jälkeen erityisesti saksalaiset luterilaiset ovat olleet sangen varovaisia käsittelemään eettisiä kysymyksiä luomisen teologian pohjalta. Koko luterilaisuuden vaaraksi onkin nykyään usein nähty valtarakenteiden myötäily ja passiivisuus eettisissä kysymyksissä.¹⁰

Lopputuloksena ekologisen kriisin noustessa laajempaan tietoisuuteen luterilaisuutta pidettiin usein irrelevanttina pinnalle nostettujen kysymysten käsittelyssä. Vähitellen kuva luterilaisuudesta hengellispainotteista forensista vanhurskauttamista korostavana ja hallitsevia, tuhoisina nähtyjä valtarakenteita tukevana perinteenä on alkanut väistyä. Pohjois-Amerikasta, Saksasta ja Pohjoismaista on noussut useita ympäristökysymyksiä painottavia luterilaisia teologeja: esimerkiksi Douglas J. Hall, Gerhard Liedke ja Larry Rasmussen. He ovat osallistuneet ekumeenisen liikkeen työhön, joka tarttui jo varhaisessa vaiheessa kristinuskolle esitettyihin haasteisiin ympäristökysymysten tiimoilta.

Ympäristökysymykset ovatkin aihealue, jonka yhteydessä korostetaan koko maanpiirin kattavan (oikoumene) käsittelyn tarvetta: ongelmat ovat moniulotteisia, ja niiden syyt sekä mahdolliset ratkaisut ovat maapallonlaajuisia. Monet panivat toivonsa ekumeeniseen liikkeeseen kirkkojen ekologisen tietoisuuden nostamiseksi ja toisaalta monet toivoivat tämän yhteisen pyrkimyksen edistävän itse ekumeniaa. Kirkkojen maailmanneuvosto (KMN) onkin profiloitunut vahvasti ympäristökysymyksiä esillä pitävänä instanssina. Lopullisesti tämä tapahtui, kun sen piirissä 1980-luvulla käynnistyi Oikeudenmukaisuus, rauha ja luomakunnan eheys-prosessi (ORLE), joka liitti yhteen yleiset oikeudenmukai-

⁹ Kts. Raunio 2001.

suuskysymykset ja ympäristökysymykset laajalla ohjelmallisella tasolla. Paitsi eettisesti, myös teologisesti ORLE-prosessi ja ympäristökysymysten käsittely on herättänyt laajaa keskustelua ja myös ristiriitoja.

Ekumeenisessa liikkeessä, eli pääasiassa KMN:n piirissä käydyistä keskustelusta ympäristökysymyksiin liittyen on jonkin verran tutkimusta, joskaan ei kattavaa esitystä. Luterilaisuuden piiristä tutkimusta aiheesta on hyvin vähän, ja kokonaislinjojen arviointi tahtoo jäädä ekoteologioiden enemmän tai vähemmän suppeisiin katsauksiin omissa teksteissään. Luterilaisuuden ja ympäristökysymysten tutkimuksen näkökulmasta huomio kiinnittyy Luterilaiseen maailmanliittoon (LML), KMN:n läheiseen toimijaan ja suureen luterilaisten yhteenkokoajaan. Millä tavalla sen piirissä on käsitelty tätä laajaa ongelmakenttää?

1.2. Tutkimustehtävä, metodi ja lähteet

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää Luterilaisessa maailmanliitossa käyty keskustelu ympäristökysymyksistä vuoteen 1990 saakka. Tutkimuksen metodi on systemaattinen analyysi. Tiettyä erityishuomiota kiinnitetään historiallisiin seikkoihin.

Tutkimustehtävän rajaukseen vaikuttaa se, että aiheesta ei ole saatavilla varsinaista aiempaa tutkimusta. LML:n sosiaalietiikkaa on tutkittu, mutta ympäristökysymykset muodostavat sekä dogmaattisen että eettisen kysymyksenasettelun. Lisäksi aiemmassa tutkimuksessa viittaukset ympäristökysymyksiin ovat yleensä joko kursorisia tai sitten ne keskittyvät Curitiban vuoden 1990 yleiskokouksen käsittelyyn. Tuolloin KMN:n ORLE-prosessin suurin vaikutus osui LML:oon.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on kuitenkin oletus, että LML:n historiasta löytyy ympäristökysymysten pohdintaa jo ennen Curitiban yleiskokousta ja ORLE-prosessin aikaa. Laajempi herääminen ympäristöuhkiin tapahtui jo 1960-luvun lopulta lähtien, ja LML:n Evianin yleiskokouksen vuonna 1970 mainitaan usein olleen sosiaalieettisesti painottunut ja uusia globaaleja kysymyksenasetteluja käsittelevä. Tutkimus lähtee siis liikkeelle Evianin yleiskokouksen asiakirjojen tarkastelusta, mutta perehtyy varmuuden vuoksi pintapuolisesti myös Helsingin yleiskokouksen 1963 raportteihin. Jos niistä ei löydy merkkejä ympäris-

¹⁰ Kts. esim. Lønning 1989, 194; Hafstad 1995, 104-106.

tökysymyksistä, mikä on oletettavaa, aloitetaan varsinainen tutkimus Evianista. Tutkimusajanjakson loppurajaus sidotaan Curitiban yleiskokoukseen eli vuoteen 1990, koska siten tutkimusajan päättyessä tapahtuu LML:n tunnetuin sitoutuminen ympäristökysymyksiin.

Tutkimus selvittää, milloin ympäristökysymykset nousivat LML:n esityslistalle ja miten niitä käsiteltiin. Aatteellisen vuorovaikutuksen verkosto on hyvin monimutkainen, mutta tutkimus pyrkii myös selvittämään mahdollisia tekijöitä ympäristökysymysten kulloiseenkin käsittelytapaan. Mistä tai keneltä saatiin vaikutteita? Erityisasemassa tässä kysymyksessä on suhde KMN:oon, eli sen piirissä käydyn keskustelun heijastuminen LML:oon.

Tutkimus analysoi LML:n ekoteologiaa. Se selvittää, millä perusteilla luomakuntaa koskevia väitteitä esitetään ja minkälaista luomisen teologiaa asiakirjat edustavat. Erityishuomiota kiinnitetään kysymykseen ei-inhimillisen luomakunnan itseisarvosta eli siihen, onko asiakirjoissa mahdollisesti luomakunnalle annettu arvo ihmisen arvoon sidonnaista vai lausutaanko sen itseisarvo julki.

Tutkimus on tehty Lutherin ja luterilaisuuden tutkielmaseminaarin puitteissa. Tiettyä erityishuomiota kiinnitetään Lutherin teologian asemaan LML:n keskusteluissa, ja hahmotetaan mahdollista lut(h)erilaista ekoteologiaa tulosten pohjalta.

Lähteet on rajattu ajanjakson, materiaalin ja ympäristökysymyksistä aukeavien kysymyksenasettelujen laajuuden vuoksi ensisijaisesti yleiskokousten materiaaleihin: valmisteluaineistoihin ja kokousasiakirjoihin. Lisäksi lähteinä ovat LML:n aiheeseen eniten liittyvät julkaisut. Tarkan historiallisen analyysin kannalta olisi hyödyllistä tutkia myös eksekutiivikomitean pöytäkirjoja, mutta tämä ei ole tutkimustehtävän rajauksen kannalta mahdollista. Tarkoituksena on aikaansaada yleisesitys LML:sta ja ympäristökysymyksistä vuoteen 1990 saakka.

1.3. Aiempi tutkimus

Varsinaista tutkimusta ympäristökysymyksistä LML:ssa ei ole saatavilla. Maailmanliiton tutkimisen luonnollinen lähtöpiste on sen 50-vuotishistoriikki From Federation to Communion (FFTC). Se käsittelee maailmanliittoa temaattisesti ja lopussa yleiskokouskohtaisesti kronologisesti. Historiikki ei kuitenkaan käsittele ympäristökysymyksiä. Lähes ainoat lyhyet maininnat

tapahtuvat sosiaalietiikkaa käsittelevässä kappaleessa Dar es Salaamin yleiskokouksen kohdalla. Niissä mainitaan vain, että ympäristökysymyksiä käsiteltiin valmistelutyössä ja kokouksessa.¹¹ Huomionarvoista on myös, että yleiskokouksia käsittelevä osio ei mainitse lainkaan ympäristökysymyksiä.¹²

Onkin mielenkiintoista pohtia syitä sille, miksi historiikki ei käsittele ympäristökysymyksiä juuri lainkaan. Onko niiden läsnäolo tuntunut tekijöistä itsestään selvältä vai epäolennaiselta? Jos ne ovat jääneet käsittelemättä epähuomiossa, mitä se pohjimmiltaan kertoo niiden arvostuksesta?

Kaikista tutkimusajan LML:n yleiskokouksista on julkaistu suomalaiset kommentaarikirjat. Niistä jokainen, paitsi Eviania käsittelevä kirja Vastuu ja yhteys, on otsikoitu kokouksen teemalla. Yleisrakenne kirjoissa on samanlainen: esipuheita, tärkeimpiä asiakirjoja suomennettuna sekä arviointeja. Asiakirjoista tutkimus käyttää lähteenä alkuperäiskielisiä, mutta kirjat ovat tutkimuksen kannalta arvokkaita arviointiensa sekä aikalaiskuvansa ansiosta.¹³

LML:n yhteydessä toimiva Strasbourgin ekumeeninen instituutti toteutti 1980-luvulla laajahkon luomisen teologian tutkimusprojektin, jonka aineisto kuuluu lähdemateriaaliin. Projektin pohjalta syntyi kuitenkin kaksi monografiaa, joita käytän tutkimuskirjallisuutena. Projektin päävetäjä, tutkimusprofessori Per Lønning julkaisi sen tuloksista nousevia laaja-alaisia pohdintoja sisältävän teoksen *Creation – an Ecumenical Challenge?*¹⁴, joka käsittelee nimenomaan luomisen teologian ekumeenista roolia. Lønningin hedelmällistä teosta käytän erityisesti Strasbourgin projektin arvioinnissa, mutta myös muussa analyysissä. Toinen projektin vastuuhenkilö, professori Mark Ellingsen julkaisi tulosten pohjalta oman tutkimuksensa kirkkojen eettisten kannanottojen perusteista nimellä *Cutting Edge: How Churches Speak on Social Issues*¹⁵. Teos sisältää oman lukunsa ympäristökysymyksiin liittyvistä kannanotoista, ja on tärkeä lähde sekä kannanottojen yleiskentän että luterilaisten kirkkojen kannanottojen hahmottamiselle.

Strasbourgin projektin tuloksia hyödynnettiin LML:n vuonna 1994 Bosseyssa järjestämässä seminaarissa *Concern for Creation*. Sen esitelmää on koottu kirjaksi LML:n ja Ruotsin kirkon yhteistyössä *Tro och Tanke*-lehden nu-

¹¹ FFTC 1997, 330, 333-334.

¹² Vrt. FFTC 1997, 353-420.

¹³ Kirjat ilmestymisjärjestyksessä: *Vastuu ja yhteys* (1971), *Uusi yhteisö Kristuksessa* (1978), *Toivoa etsimässä* (1985) ja *Olen kuullut kansani huudon* (1990).

¹⁴ Lønning 1989.

meroon 1995:5.¹⁶ Esitelmät syventävät ennen kaikkea luterilaisen perinteen ekoteologisten aineksien tutkimusta. Ne eivät kuitenkaan juuri käsittele LML:n piirissä käytyä keskustelua muuten kuin Curitiban osalta, jota LML:n tuolloinen tutkimusosaston johtaja Viggo Mortensen arvioi.¹⁷

LML:n sosiaalietiikkaa on tutkittu yleisellä tasolla. Tutkimuksen tuloksista olen käyttänyt taustaluvussa erityisesti dosentti Mikko Malkavaaran artikkelia LML:n sosiaalieettisen mallin kehittymisestä Curitibaan saakka. Malkavaara kuitenkin mainitsee ympäristökysymykset vain kursorisesti toteamalla, että niitä käsiteltiin Curitibassa, KMN:n Vancouverin yleiskokouksen jälkeen.¹⁸

Teologiset hakuteokset eivät varsinaisesti tarjoa tietoa LML:sta ja ympäristökysymyksistä, mutta sen sijaan kyllä aiheeseen läheisesti liittyvistä asioista. Luterilaisuuden hakuteos *Historical Dictionary of Lutheranism*¹⁹ käsittelee ympäristökysymyksiä hakusanojen Creation, Ecology, Science and Christianity ja Stewardship kohdalla. Teoksen mukaan luterilainen luomisoppi on perinteisesti seurannut Tuomas Akvinolaiselta periytyvää jaottelua luomisen ja lunastuksen välillä. Viimeaikaisessa luterilaisessa ajattelussa näitä oppialoja on kuitenkin liitetty yhteen yhä enemmän, käyttäen pohjana nimenomaan Lutherin omaa teologiaa. Merkittäviksi teologeiksi tässä uudessa luomisen ja yleisen ilmoituksen korostuksessa mainitaan pohjoismaalaiset Gustav Aulén, Regin Prenter ja Gustav Wingren: he ovat tuoneet esille myös Lutherin ubikviteettioppia. Seurauksena tästä luterilainen luomisoppi on teoksen mukaan nykyään usein trinitaarista ja panenteistista²⁰, joista esimerkkinä mainitaan Joseph Sittlerin ja Wolfhart Pannenbergin teologiat. Tätä kautta dogmatiikka perustelee kristittyjen vastuuta koko luomakunnasta.²¹

Hakuteos liittyy Lutherin teologian esiin nostamisen olennaisuuteen luterilaisen ekoteologian synnyssä myös ekologiaa käsittelevässä kappaleessa. Sen mukaan luterilainen kiinnostus ekologiaa kohtaan on seurannut ekumeenisen liik-

¹⁵ Ellingsen 1993.

¹⁶ Mortensen 1995.

¹⁷ Mortensen 1995c.

¹⁸ Malkavaara 1998.

¹⁹ HDL 2001.

²⁰ Panenteismi tarkoittaa näkemystä, jonka mukaan Jumala on läsnä kaikkialla, mutta vastoin panenteismia Jumala on kuitenkin enemmän kuin kaikkeus.

²¹ HDL 2001, 83-84. Sittlerin merkitykseen palaan luvussa 2.4. Lønning (1989, 117-129, 194-196) yhtyy hakuteoksen näkemyksiin skandinaavisten teologiien roolista. Hän myös analysoi Pannenbergin luomisen teologiaa (114-117).

keen kiinnostuksen kasvua aihetta kohtaan. Lutherin sakramentaalinen todellisuuskäsitys ja ajatus Jumalan naamioista (larvae Dei) ovat sittemmin nousseet avainasemaan. LML:sta mainitaan, että sen Hong Kongin yleiskokous vuonna 1997 liittyi julkilausumassaan tällaiseen teosentriseen ja inkarnaation sakramentaalista luonnetta korostavaan ajattelutapaan ekologisen etiikan pohjana. Teologisia perusteita etiikalle ovat luoneet tekstin mukaan etenkin H. Paul Santmire, Pan-nenberg, Larry Rasmussen ja Dieter Hessel. Tekstin mukaan ajatusrakennelma ei kuitenkaan tule valmiiksi, ennen kuin erilaiset luterilaisen opin alueet, luominen, lunastus, eskatologia ja kahden regimentin oppi, sulautuvat paremmin yhteen.²²

Kappaleessa tieteen ja kristinuskon suhteesta hakuteos toteaa, että luterilaisuus on sisältänyt monenlaisia suhtautumistapoja tieteeseen. Reformaattorit pitivät yleensä ottaen luonnontiedettä hyvänä asiana, mutta pietismin ja puhdasoppisuuden aikana tiedettä usein halveksuttiin. Modernin ajan pioneereiksi tieteen ja luterilaisen teologian yhdistämisessä teksti mainitsee Karl Heim ja Joseph Sittlerin, joista jälkimmäisen ansioiksi todetaan nimenomaan ekologisen näkökulman esiin nostaminen ja vanhurskautuksen ja luonnon yhdistäminen. Teksti toteaa yhteistyön kasvaneen tiedemiesten ja teologien välillä tässä hyvin ekumeenisessa kysymyksessä tieteen roolista.²³

Tilanhoitajuutta (stewardship)²⁴ käsittelevässä kappaleessa todetaan, että käsite on peräisin jo Uudesta testamentista, mutta sitä käytettiin hyvin vähän ennen viime vuosisatoja. Sitä alettiin käyttää taloudellisen huolenpidon ja lähetystyön tukemisen merkityksissä, ja vuoden 1950 jälkeen se sai tärkeän osan LML:n ajattelussa. Vasta aivan viime aikoina sitä on alettu käyttää luomakunnasta huolehtimisen ekologisessa merkityksessä, minkä keskeisiä käsitteitä se nykyään on.²⁵

Ekumeenisen liikkeen hakuteos Dictionary of the Ecumenical Movement²⁶ tarjoaa ytimekkäitä artikkeleita ympäristökysymyksistä, mutta lähes täysin vain KMN:oon liittyen. Niitä olen käyttänyt erityisesti taustaluvun kolmannessa alaluvussa.

²² HDL 2001, 98. Fowler (1995, 92-100) yhtyy Santmiren keskeiseen rooliin ja analysoi sitä, sekä vahvistaa myös Hesselin vaikutusvallan (15-16). Rasmusseniin palaan.

²³ HDL 2001, 304-306. Karl Heimistä kts. myös Hafstad 1995, 103-104.

²⁴ Muita käännösvaihtoehtoja ovat esim. taloudenhoitaja ja luottamushenkilö. Termistä ja käännösvaihtoehtoista kts. Veikkola 1992, 193-194.

²⁵ HDL 2001, 317.

²⁶ Dictionary of the Ecumenical Movement (D) 2002.

Englanninkielisistä monografioista olen käyttänyt luterilaisen, KMN:n ORLE-prosessissa vaikuttajana toimineen Larry Rasmussenin kuuluisaa ympäristökysymyksiä käsittelevää kirjaa *Earth Community, Earth Ethics*²⁷. Rasmussen pyrkii antamaan kokonaiskuvan maailman nykytilasta, siihen liittyvistä aatteellisista ongelmista ja juutalais-kristillisen perinteen niiden parantamiseksi tarjoamista aineksista sekä luomaan näiden pohjalta puitteet kommunitaarille, holistiselle etiikalle. Hänen ajatuksensa ovat paitsi tunnettuja, myös tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia Rasmussenin luterilaisuuden ja ekumeenisuuden vuoksi. Hän kuitenkin käsittelee enemmän Lutheria kuin nykyluterilaisuutta eikä varsinaisesti LML:a.

Suomalaista tutkimusta ekumeenisesta liikkeestä ja ympäristökysymyksistä ei ole paljoa. Uraauurtava lähde on Martti Lindqvistin väitöskirja *Economic Growth and the Quality of Life*²⁸, joka käsittelee Kirkkojen maailmanneuvostossa käytyä keskustelua taloudellisesta kasvusta ja elämän laadusta vuosina 1966-1974. Lindqvist julkaisi lisäksi aiheeseen liittyen, ikään kuin sivutuotteina, Kirkon tutkimuslaitoksen sarjoissa kaksi kohtalaisen lyhyttä tutkimusta, *Elin-taso ja uhattu ihmisyyys* sekä *Usko ja maailmankuva*²⁹. Kaikki nämä käsittelevät uuden maailmantilanteen, jonka vaikuttavimpana tekijänä on vahva ympäristöhön uhka, seuraamuksia sekä teologialle että yhteiskunnalle.

Kattavin suomalainen esitys ympäristökysymyksistä ja teologiasta on Juhani Veikkolan *Yhdessä luomakunnan kanssa*: ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle ja ihmiskäsitykselle³⁰. Teos pyrkii hahmottamaan ekologisen kriisin vaikutuksia kristinuskolle. Selvittäessään eri käsityksiä ihmisestä, Jumalasta ja maailmasta teos käyttää runsaasti aineistoa juuri ekumeenisen liikkeen piiristä. Veikkola analysoi myös LML:a, mutta vain Curitiban kokouksen osalta ja melko suppeasti. Hän referoi kokouksen ympäristökysymyksiin liittyvän julkilausuman sisältöä ja toteaa, että siinä konservatiivisena pidetylle luterilaisuudelle yllättävän radikaalilla tavalla kannatetaan kaikkien eri ideologioiden ihmisten yhteistyötä ekologisen kriisin lievittämiseksi.³¹

²⁷ Rasmussen 1996.

²⁸ Lindqvist 1975.

²⁹ Lindqvist 1976, Lindqvist 1979.

³⁰ Veikkola 1992.

³¹ Veikkola 1992, 221,222.

Toinen keskeinen suomalainen nimenomaan ekoteologiaa luotaava lähde on Esa Tuomaalan synodaalikirja Ihminen – uhka luomakunnalle³², joka on myös aivan ensimmäisiä teologisia tutkimuksia aiheesta Suomessa. Tuomaalan teoksen yleisluontoisuus tekee siitä käyttökelpoisen, mutta se jää samalla monissa kysymyksissä pintapuoliseksi. Sekä Veikkola että Tuomaala viittaavat usein Lindqvistiin. Tuomaala ei varsinaisesti käsittele LML:a, mutta läheltä sitä koskevia aiheita kylläkin, kuten tiettyjä teologisia ajatussuuntia ja Lutherin teologiaa ympäristökysymyksiin liittyen.

Suomessa ekoteologian tutkijoina ovat painottuneet Veikkolan ja Tuomaalan lisäksi esimerkiksi Suvelise Nurmi ja Pauliina Kainulainen. Tutkimuksen kannalta hyödyllinen on ollut etenkin Nurmen toimittama Hurja luonto Abrahamista Einsteiniiin³³, joka käsittelee länsimaisen luontosuhteen eri piirteitä eri ajoilla.

Vaikka Heikki Pesosen tuore väitöskirja Vihertyvä kirkko – Suomen evankelis-luterilainen kirkko ympäristötoimijana keskittyykin juuri Suomeen, ovat sen yleisemmät osiot olleet hyödyllisiä tutkimukselle. Pesonen käsittelee lyhyesti KMN:a ja ympäristökysymyksiä. Sen yhteydessä hän toteaa, että LML on KMN:n tavoin korostanut sitä, ettei ympäristökysymyksiä saa erottaa taloudellisista ja sosiaalisista kysymyksistä.³⁴

Robert Booth Fowler on tutkinut Pohjois-Amerikan protestanttisen teologian ”vihertymistä” teoksessaan The Greening of Protestant Thought.³⁵ Valittavasti Fowler ei käsittele LML:n vaikutuksia tai luterilaisia kirkkokuntana katavasti, mutta hänen teoksensa sisältää mielenkiintoisia huomioita tutkimuksen kannalta. Hän esimerkiksi toteaa Amerikan luterilaisen kirkon (ALC) aktiivisuuden ympäristökysymyksissä,³⁶ ja käsittelee monia luterilaisia ekoteologisia vaikuttajia.

Aatehistorian saralla käytän jo mainittujen tutkimusten lisäksi ensisijaisesti kokoomateosta Ympäristöfilosofia³⁷, jonka ensimmäisen osion artikkelit kaikki liittyvät kristinuskon rooliin ympäristökysymyksissä. Sen sijaan Leena Vilkan teos Ympäristöetiikka (Helsinki, 1993) on sangen puutteellinen aatehisto-

³² Tuomaala 1985.

³³ Nurmi 1999.

³⁴ Pesonen 2004, 122 (nootti 19), 50.

³⁵ Fowler 1997.

³⁶ Fowler 1997, 16.

riallisissa osioissaan, eikä selvästi tunne muuta aiheesta Suomessa tehtyä tutkimusta.

1.4. Tutkimuksen kulku

Taustaluvussa (2.) esitellään ensin pääpiirteissään LML:n rakenne sekä historia tutkittavaan ajanjaksoon liittyen. Erityishuomiota kiinnitetään niihin asioihin, joihin LML:n päähuomio tutkimusajanjaksona kohdistui.

Toiseksi esitellään lyhyesti ympäristökysymysten nousu laajaan tietoisuuteen 1900-luvun jälkipuoliskolla yhtäältä yleisellä tasolla ja toisaalta suhteessa kirkkoihin. Erityishuomiota kiinnitetään kristinuskoon liittyvään aatehistorialliseen keskusteluun sekä luterilaisten kirkkojen suhteeseen ympäristökysymyksiin. Tämä osio on väistämättä kohtalaisen pintapuolinen aiheen laajuudesta ja tutkimuksen opinnäytetyöluonteesta johtuen. Luterilaisten kirkkojen kohdalla pyritään ensisijaisesti antamaan kuva siitä, milloin ne alkoivat ottaa ympäristökysymykset huomioon. Tämä heijastuu siihen, milloin ne alkavat vaatia niitä huomiota otettaviksi myös LML:ssä.

Kolmanneksi kartoitetaan päävaiheissaan ekumeenisen liikkeen, eli lähinnä KMN:n suhdetta ympäristökysymyksiin. KMN:n kohdalla tutkimus esittää samoja kysymyksiä kuin pääkohteelle: milloin ympäristökysymykset nousivat esityslistalle ja miten niitä käsiteltiin? Yhtenäistä kattavaa esitystä tästä ei ollut saatavilla, joten tutkimuksen yksi tuloksista on myös tämän kartoittaminen. Materiaalin laajuudesta johtuen se on tehty väistämättä pintapuolisemmin kuin varsinaisen tutkimuskohteen, LML:n kohdalla.

Ensimmäisessä pääluvussa (3.) tutkitaan ympäristökysymysten esille nousun ajanjaksoa, eli vuosia 1970-1977 ja Evianin sekä erityisesti Dar es Salaamin yleiskokouksia. Lopuksi, kuten kaikkien päälukujen kohdalla, esitetään johdopäätöksiä ajanjakson materiaalista. Toisessa pääluvussa (4.) tutkitaan ajanjaksoa vuoteen 1984 ja Budapestin yleiskokoukseen asti. Strasbourgin ekumeenisen instituutin luomisen teologian tutkimusprojekti alkoi jo vähän ennen Budapestin yleiskokousta, mutta koska sen kokonaisvaikutus heijastuu vasta Curitiban kokoukseen vuonna 1990, käsittelen sitä vasta kolmannen pääluvun (5.) aluksi.

³⁷ Oksanen ja Rauhala-Hayes 1997.

Loppukatsausluvussa (6.) kerrataan keskeiset tutkimustulokset sekä verrataan eri päälukujen tuloksia keskenään suurten linjojen esiintuomiseksi. Lyhenteet, lähteet ja kirjallisuus esitetään viimeisessä luvussa (7.).

2. Taustaluku

2.1. Luterilainen maailmanliitto

2.1.1. Tehtävät ja rakenne

LML on niin sanotuista tunnustuksellisista kirkollisista maailmanliitoista nuorin, mutta tällä hetkellä kuitenkin niistä teologisesti voimakkain ja organisaatioltaan suurin. Tällä on luonnolliset yhteytensä luterilaisten kirkkojen perinteeseen keskittymiseen maailman rikkaimpiin maihin.¹ LML syntyi vuonna 1947 edeltäjänsä, Luterilaisen maailmankonventin (LMK) raunioille. LMK oli perustettu 1923 ensimmäiseksi luterilaisuuden kansainväliseksi yhdyselimeksi, joka koostui pääosin yksilöjäsenistä. Sen toiminta ajautui kuitenkin yhä syvemmälle politiikkaan, ja maailmanpolitiikan kärjistyminen teki siitä lopulta toimintakyvyttömän. Toisen maailmansodan jälkeen LMK:n eksekutiivikomitea kutsui eri luterilaisten kirkkojen edustajia Lundiin kesäksi 1947 perustamaan uutta yhteistoimintajärjestöä, LML:a, joka muodostuisi jäsenkirkoista.²

Ratkaiseva kipinä uuden järjestön perustamiseen oli Pohjois-Amerikan luterilaisten halu auttaa sodasta kärsineitä veljeskirkkojaan. Perustamisen aatepohja oli kuitenkin laajempi: Lundissa määriteltiin neljä peruspilaria, joiden varaan uusi järjestö rakennettaisiin: avustustoiminnan lisäksi lähetystyölle, ekumeeniselle yhteistyölle ja luterilaisen teologian yhteiselle käsittelylle.³

Pohjoisamerikkalaisten kirkkojen lisäksi olennainen rooli oli Ruotsin kirkolla. Se oli eurooppalaisista suurista luterilaisista kirkoista ainoa, joka oli säilynyt sodassa koskemattomana, ja sillä oli ollut selkeä rooli jo LMK:ssa. Lisäksi sijainti puolueettomassa maassa oli ihanteellinen aikakauden poliittisessa ilmapiiressä. Ruotsalaiset toivat LML:oon kaksi olennaista elementtiä: vaatimuksen avustustyön toteuttamisesta kiinteästi yhdessä muotoutuvan Kirkkojen Maailmanneuvoston (KMN) kanssa sekä pohjoismaisen teologian. Jälkimmäisen edustajat,

¹ Saarinen 1994, 78.

² Malkavaara 1998, 122. Päälähteenä luvussa 2.1. on LML:n 50-vuotisjuhlateos (FFTC 1997), josta löytyy runsaasti lisätietoa LML:sta. Tässä olen käyttänyt paljon myös Mikko Malkavaaran artikkelia (1998), joka käyttää lähteenään FFTC:n lisäksi huomattavasti muuta kirjallisuutta. Lyhyttä LML:n yleisesitystä varten kts. Hjelm 2001.

³ FFTC 1997, 6; Malkavaara 1998, 122.

jotka voimakkaimmin vaikuttivat LML:oon olivat ruotsalainen Anders Nygren, joka valittiin ensimmäiseksi LML:n presidentiksi, ja norjalainen piispa Eivind Berggrav.⁴

Vastasyntynyt LML oli määritelmältään federaatio, väljä liitto. Tähän päivään mennessä järjestöllä on kuitenkin ollut kolme konstituutiota ja samalla kolme rakennetta: olennainen osa LML:a on ollut sen rakenteen kehityskulku kohti nykyistä vaihetta, kommuuniota.⁵ Perustuskonstituution mukaan LML oli luterilaisten kirkkojen vapaa yhteenliittymä, jonka jäsenet säilyvät täysin autonomisina. Oppiperustasta lausuttiin tavalla, joka on myöhemmin muokattu vain vähän:

LML tunnustaa Vanhan ja Uuden Testamentin pyhät kirjoitukset ainoaksi lähteeksi ja erehtymättömäksi normiksi kaikelle kirkon opille ja käytännölle, ja näkee Luterilaisissa tunnustuskirjoissa, erityisesti Muuttamattomassa Augsburgin tunnustuksessa ja Lutherin [Vähässä] Katekismuksessa, Jumalan Sanan puhtaan tulkinnan.⁶

LML:n tehtäviksi määriteltiin (jo mainitun neljän peruspilarin mukaisesti):

- a) yhteisen todistuksen antaminen maailmalle Jeesuksen Kristuksen evankeliumista Jumalan pelastavana voimana
- b) uskon ja tunnustuksen yhteyden kasvattaminen maailman luterilaisten kirkkojen keskuudessa
- c) tutkimusyhteistyön ja -kumppanuuden edistäminen luterilaisten kesken
- d) luterilaisten ekumeenisen osallistumisen kasvattaminen
- e) yhteisen luterilaisen lähestymistavan kehittäminen lähetys- ja kasvatustyöhön
- f) tarpeessa olevien luterilaisten ryhmien hengellinen tai materiaallinen auttaminen.⁷

Tehtävissä painottuu luterilaisten keskinäisen yhteistyön kehittäminen. Erilaisten jäsenkirkkojen väliset suhteet loivatkin alusta asti jännitteen LML:n toimintaan. Vahvoja alueita olivat aina olleet Pohjois-Amerikka, Saksa ja Pohjoismaat. Muiden jäsenkirkkojen keskuudessa tyytymättömyys näiden länsimaiden dominoivaa asemaa kohtaan kasvoi pitkään. Tilannetta korjattiin merkittävästi vasta Evianin yleiskokouksessa vuonna 1970, jolloin tehdyissä rakenteellisissa muutoksissa pyrittiin huomioimaan paremmin ei-länsimaisia jäsenkirkkoja. Tuolloin kiinnitettiin myös huomiota ongelmaan, joka syntyi eri jäsenkirkkojen

⁴ Malkavaara 1998, 122-125. Nygren korosti Lutherin teologian puhuvan koko yhteiskunnalle, ja Berggrav, joka oli ollut merkittävä vastarintajohtaja sodan aikana, painotti vastarinnan välttämättömyyttä epäoikeudenmukaista esivaltaa vastaan. Ainekset vahvaa antikommunistista paatosta varten olivat valmiina, jollainen leimasikin järjestön alkuaikaa. Malkavaara 1998, 124-125.

⁵ Tästä kertoo osuvasti LML:n 50-vuotishistoriateoksen nimikin: From Federation to Communion. Kommuunion käsitteestä yleensä kts. Dulles 2002; siitä ja kirkko-opista Saarinen 1994, 179-188.

⁶ FFTC 1997, 527. Kaikki vieraskielisistä lähteistä tehdyt lainaukset ovat tekijän suomentamia.

rooleista: rikkaammat antoivat apua toisille, jotka saattoivat vain vastaanottaa sitä.⁸

Ei-länsimaisten jäsenkirkkojen painoarvon kasvaminen onkin ollut jatkuva kehityskulku LML:ssa. Asiaan on vaikuttanut paitsi dekolonialisaatio myös väestönkasvu: yhä suurempi osa, vaikkei (vielä) valtaosa, luterilaisista elää nykyään ei-perinteisillä luterilaisilla alueilla. Nykyään LML edustaa noin 95 prosenttia maailman luterilaisista, eli noin 66 miljoonaa ihmistä 138 jäsenkirkossa 77 maassa. Merkittävin ulkopuolella oleva taho on konservatiivinen amerikkalainen Missouri-synodi ja eräät siihen yhteydessä olevat pienet kirkot. Osa näistä on muodostanut oman maailmanliittonsa, International Lutheran Councilin.⁹

Kehitys kohti kommuuniota eli rakenteellista yhteyttä oli pitkä. Siihen päädyttiin lopulta Budapestin yleiskokouksen (1984) kautta Curitibaa vuonna 1990. Siellä hyväksytyn määritelmän mukaisesti LML on

selllaisten kirkkojen yhteys (kommuunio), jotka tunnustavat kolmiyhteisen Jumalan, ovat yksimielisiä Jumalan sanan julistamisessa ja joilla on alttarin ja saarnatuolin yhteys. LML tunnustaa yhden, pyhän, yhteisen ja apostolisen kirkon, ja on sitoutunut palvelemaan kristittyjen yhteyttä kaikkialla maailmassa.¹⁰

LML:n tehtäviksi määriteltiin nyt:

- edistää yhteistä todistusta Jeesuksen Kristuksen evankeliumista, ja vahvistaa jäsenkirkkoja lähetystehtävän toteuttamisessa sekä niiden pyrkimyksissä kohti maailmanlaajuisuutta kristittyjen yhteyttä;
- edistää maailmanlaajuisesti jäsenkirkkojen keskuudessa diakoniatointia, ihmimillisen hädän lievennystä, rauhan ja ihmisoikeuksien ajamista, yhteiskunnallista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta, huolenpitoa Jumalan luomakunnasta ja resurssien jakamista;
- edistää yhteistyössä tehtävän tutkimuksen avulla jäsenkirkkojen itseymmärrystä ja kommuuniota sekä auttaa niitä toimimaan yhdessä yhteisissä haasteissa.¹¹

LML siis sitoutuu muuhun kristikuntaan kolminaisuusopin ja uskontunnustuksen kautta, eikä konstituutiossa enää korosteta pelkkää luterilaisuutta yhtä voimakkaasti kuin aiemmin. Tehtävänmäärittelyssä neljä peruspilaria ovat yhä läsnä, tosin laajemmin määriteltynä. Koko LML:n historia voidaankin nähdä niiden kehittämisenä vaihtuvissa olosuhteissa.¹²

Kommuunion saavuttaminen oli vaikea prosessi: ironisesti yhteyden edistäminen loi LML:oon eräitä sen historian suurimpia ristiriitoja. Äänestys uu-

⁷ FFTC 1997, 527.

⁸ FFTC 1997, 61-63; Malkavaara 1998, 152.

⁹ Saarinen 1994, 78; tilastotiedot [http://www.lutheranworld.org/Who_We_Are/LWF-Welcome.html] 11.4.2005. ILC:sta kts. [<http://www.ilc-online.org/>].

¹⁰ FFTC 1997, 530.

¹¹ FFTC 1997, 530-531. Uudet tehtävät sisältävät siis myös luomakunnasta huolehtimisen.

den mallin hyväksymisestä oli tiukka, ja jälkipuintia on käyty aina siitä lähtien.¹³ Kommuunion ja sen jäsenkirkkojen suhde on monimutkainen kysymys.

Ylintä päätösvaltaa LML:ssa on aina käyttänyt yleiskokous, joka kokoontuu noin kuuden vuoden välein. Alusta alkaen LML:lla on ollut myös keskussihteeristö, joka on tosin aikojen kuluessa laajentunut huomattavasti. Tätä Genevessä toimivaa virkamiehistöä johtaa pääsihteeri, joka on järjestön keskeinen vallankäyttäjä yleiskokouksissa valittavan presidentin ohella. Erilaiset komiteat vastaavat työn osa-alueista, kuten teologisesta pohdinnasta tai taloudesta. Tärkein komitea on eksekutiivi- eli toimeenpaneva komitea. Sen lisäksi LML:lla on ollut Curitiban yleiskokouksen jälkeen myös 48 jäsenen neuvosto, joka korvasi osin muita aiempia komiteoita. Käytännön avustus- eli Maailmanpalvelutoiminta on hyvin laajaa.¹⁴

2.1.2. Historian pääpiirteet tutkimusajalta

LML on pitänyt kymmenen yleiskokousta, joiden aikana maailma on ehtinyt muuttua hyvin paljon. Toisen maailmansodan jälkimainingeista on kuljettu kylmän sodan kautta maapalloistumisen aikaan.

Helsingin vuoden 1963 yleiskokouksen olennaisena päämääränä oli aikaansaada yhteinen julistus luterilaisen teologian keskeisestä opista, vanhurskauttamisesta. Kokous muistetaan kenties parhaiten siitä, että tässä epäonnistuttiin. Syitä on esitetty monia. Maailma oli muuttumassa: ei-länsimaiset kirkot nostivat päätään, ja ensi äänet poliittisesta tai vapautuksen teologiasta kuuluivat. Vanhurskauttamisen ja oikeudenmukaisuuden suhteesta ei kyetty löytämään yksimielisyyttä. Ekumeenisen tutkimusinstituutin perustaminen (Strasbourgii) herätti kuitenkin toiveita paremmasta onnistumisesta tulevaisuudessa.¹⁵

Sosiaalieettiset oikeudenmukaisuuden kysymykset olivatkin aivan uudella tavalla läsnä yleiskokouksessa. 1960-lukua luonnehtinut liikehdintä heijastui jo kokoukseen. Nuoret alkoivat lähteä aktiivisesti mukaan järjestöjen toimintaan, ja toivat mukanaan uusia eettisiä vaatimuksia. Kehitysmaat itsenäistyivät, ja kansainvälisen tasa-arvoisuuden aatteet olivat esillä. Murrokset kohdistivat

¹² FFTC 1997, 42-43.

¹³ FFTC 1997, 416-418, 234-245.

¹⁴ Saarinen 1994, 79-80.

¹⁵ FFTC 1997, 58-59, 375-380. Malkavaara 1998, 142.

paineita seuraavan yleiskokouksen asialistaa kohtaan. Teologialta odotettiin paradigman muutosta, katseen kääntämistä kohti nykymaailmaa ja sen ongelmia.¹⁶

Evianin yleiskokousta Ranskassa 1970 pidetään käännteentekeväenä LML:n historiassa. Polttopisteessä oli suuria asioita: kirkon ja sosiaalietiikan, erityisesti ihmisoikeuksien, suhde; rikkaan pohjoisen ja köyhän etelän välinen suhde; kapitalistisen lännen ja sosialistisen idän suhde sekä yleensä yleiskokousten luonne. Monet 1960-luvulla nousseet kiistakysymykset kärjistyivät kokouksessa, ja niihin oli löydettävä ratkaisuja.¹⁷

Ihmisoikeuskysymys oli ratkaiseva jo kokouksen pitopaikan suhteen. Alun perin oli ollut tarkoitus kokoontua Porto Alegreassa, Brasiliassa, eli ensimmäistä kertaa eteläisellä pallonpuoliskolla. Ainoastaan viisi viikkoa ennen kokousta Brasilian sotilashallituksen ihmisoikeusrikkomukset aiheuttivat kuitenkin kokouspaikan siirron Evianiin, jonka seurauksena Brasilia sai ehkä liiankin painokasta huomiota ihmisoikeuskysymyksessä. Yleiskokousta hallitsivat väistämättä paikanvaihdokseen liittyvät kysymykset.¹⁸

Kehitysmaa- ja ihmisoikeuskysymysten painottuminen aiheutti puolustusreaktioita kirkon hengellistä tehtävää korostavien puolelta. Yleiskokous oli myös ensimmäinen Vatikaanin toisen konsiilin jälkeen järjestetty, ja katolinen kardinaali Willebrands pitikin siellä ekumeenisessa hengessä Lutheria arvostavan esitelmän.¹⁹

Eviania seurannut aika oli tietyllä tapaa sosiaalieettispainotteisen toiminnan valta-aikaa, jopa uusvasemmistolaiseksi kutsuttua. Uusi, nuorten ajama linja herätti järjestön piirissä monia ristiriitoja, mutta aikaansai myös muutoksia. Globaaleihin ongelmiin kiinnitettiin uutta huomiota ja toimintatapoja kehitettiin linjan mukaisesti. Etelän kirkkojen ääni voimistui entisestään ja pääsi selkeästi esille Afrikassa, Tansanian Dar Es Salaamissa pidetyssä yleiskokouksessa 1977. Viimein LML oli saatettu eteläiselle pallonpuoliskolle, kolmannen maailman piiriin, ja muutokset asenteissa olivat pysyviä. Kokouksessa valittiin LML:n ensimmäinen ei-länsimainen presidentti, piispa Josiah Kibira Tansaniasta.²⁰

¹⁶ Malkavaara 1998, 143-145.

¹⁷ FFTC 1997, 382; Malkavaara 1998, 147-148.

¹⁸ FFTC 1997, 382-389; Malkavaara 1998, 148.

¹⁹ FFTC 1997, 390-396.

²⁰ FFTC 1997, 397-398; Malkavaara 1998, 150-153.

Afrikkalainen kysymys hallitsikin yleiskokousta, nimittäin rotusorto. Tilanteen määritelmäksi annettiin *status confessionis*, tunnustustilanne - eli hetki, jolloin kirkon oli toimittava epäkohtia vastaan ollakseen kirkko. Läsä oli edustajia kirkoista, joihin hyväksyttiin vain valkoihoisia. Näille annettiin varoitus tilanteen vakavuudesta ja vaatimus rotujen välisen ehtoollisyhteyden luomisesta. Julkilausuma oli ennennäkemätön LML:n historiassa, eikä sitä olisi kyetty antamaan ilman tehtyä laajaa kirkko-opillista tutkimustyötä. Toinen olennainen julkilausuma käsitteli yleensäkin sosiaalietiikan luonnetta: Evianin kokousta kritisoitiin siitä, että se oli jättänyt asian teoreettisen pohjan luomatta. Kolmanneksi kiinnitettiin huomiota naisten tasavertaisemman aseman aikaansaamiseksi kirkollisen elämän kaikilla tasoilla.²¹

Vuoden 1984 yleiskokouksen pitopaikan valinta Unkarin Budapestiin oli monin tavoin jännitteinen. Maan luterilainen kirkko oli LML:n perustajajäseniä, mutta neuvostovaltaisessa tilanteessa puhjenneet kiistat olivat vaivanneet LML-suhteita vuosikymmenien ajan. Kylmä sota oli vahvasti käynnissä. Yleensäkin merkittävä kristillinen organisaatio kokoontui nyt ensimmäistä kertaa sosialis-
tisessa valtiossa.²²

Budapestissä päätettiin ”saarnatuolin ja alttarin yhteydestä” jäsenkirkkojen kesken: prosessi, joka oli alkanut jo Evianin kokouksessa suosituksena, otti merkittävän askeleen eteenpäin kohti LML:n uutta, tiiviimpää rakennetta. Toinen olennainen päätös oli kahden apartheid-politiikan yhä hyväksyvän eteläafrikkalaisen kirkon jäsenyyden jäädyttäminen, eli edellisessä kokouksessa todetun uhan toteuttaminen. Naisedustajakysymyksestä tehtiin päätös, jonka mukaan seuraavan yleiskokouksen delegaateista neljänkymmenen prosentin, ja sitä seuraavista viidenkymmenen, oli oltava naisia. Yleensä ottaen kokoukseen kohdistettiin lukuisia toiveita – kenties liikaakin, sillä lopullinen julkilausumien määrä oli yli 350. Kysymyksiä heräsi tämän toimintatavan relevanttiudesta. Yleiskokous oli ekumeeninen: läsnä oli arvovaltaisia edustajia sekä eri kristillisistä kirkoista että juutalaisuudesta. Kokouksen aikaa onkin pidetty käänteentekevästä luterilaisten ja juutalaisten suhteiden kannalta. Suurta huomiota herätti presidentinvaali, jossa oli ehdokkaana isäntämään kiistelty piispa Zoltán Káldy. Vaali sujui rauhallisemmin kuin sitä edeltänyt keskustelu, ja Káldy valittiin – joskin hänen kautensa jäi puoli-

²¹ FFTC 1997, 399-402; Malkavaara 1998, 153-155.

²² FFTC 1997, 404-406. Unkarin kirkon ja LML:n suhteesta kts. Malkavaara 1998, 127-139.

aikaiseksi hänen menehdyttyään sairaskohtaukseen vuonna 1987. Saksalainen Johannes Hanselmann jatkoi sen jälkeen presidenttinä.²³

Kahdeksas yleiskokous pidettiin lopulta Brasiliassa: kahdenkymmenen vuoden takainen pettymys korvattiin kokoontumalla Curitibaan. Kolmannen maailman ja Latinalaisen Amerikan kysymykset jäivät kuitenkin odotettua enemmän taustalle, sillä vaikea keskustelu siirtymisestä kommuunio-rakenteeseen hallitsi kokousta. Kokous otti kuitenkin kantaa poliittisesti vaikeissa tilanteissa olevien kirkkojen puolesta mm. Baltian maissa ja Palestiinassa, kolmannen maailman velkakriisiin ja yleensä taloudelliseen epäoikeudenmukaisuuteen. Esimerkiksi Baltian-julkilausumalla oli tärkeä rooli silloisessa maailman murrostilassa, jossa Berliinin muuri oli juuri kaatunut ja entiset neuvostotasavallat vaativat itsenäisyyttä. Ekumeenisuus näkyi ensinnäkin suosituksessa Nikean uskontunnustuksen laajemmasta käyttämisestä niin, ettei ortodoksien läsnä ollessa korostettaisi *fi-lioque*-lisäystä. Toiseksi määriteltiin tavoitteeksi täysi yhteys anglikaanisen kirkon kanssa ja kannustettiin jäsenkirkkoja toimimaan asian hyväksi. Presidentiksi valittiin brasilialainen Gottfried Brakemeier.²⁴

2.2. Ympäristökysymysten nousu laajaan tietoisuuteen

Tutkijat ovat varsin yksimielisiä siitä, että ympäristökysymysten nousu laajaan tietoisuuteen alkoi tapahtua 1900-luvun jälkipuolella ja erityisesti 1960-luvulla. Tähän on esitetty lukuisia syitä. Selkeää on, että ympäristötuhot teollistumisen, väestönkasvun ja muiden ihmisten toimien seurauksena olivat kasvaneet ennennäkemättömän suuriksi, ja että syntynyt moderni joukkoviestintä tarjosi mahdollisuudet tiedon leviämislle siitä. Asiaan kytkeytyy kuitenkin monimutkaisempia kysymyksiä, kuten ympäristöhuolen liittymäkohdat modernisaatioon ja yleiseen 1960-luvun oikeudenmukaisuusliikehdintään.²⁵

Yhtä mieltä tutkijoiden keskuudessa ollaan siitä, että yhtenä tärkeimmistä tietoisuuden kasvuun johtaneista tapahtumista oli Rachel Carsonin myyntimenestyskirjan Äänetön kevät (Silent Spring, 1962) ilmestyminen. Se nosti pinnalle tapahtuneiden ja tapahtumassa olevien ympäristötuhojen laajuuden, tor-

²³ FFTC 1997, 403-411; Malkavaara 1998, 155-156.

²⁴ FFTC 1997, 412-420; Malkavaara 1998, 157.

²⁵ Pesonen 2004, 39; Veikkola 1992, 14. Tutkimuksesta ympäristöliikehdinnän nousun syistä kts. Pesonen 2004, 43-44.

junta-aineiden vaikutusten käsittelyn kautta. Carsonin visio keväästä, jolloin lin-
nut eivät enää laula, herätti suurta huolta ja keskustelua.²⁶

Muita keskeisiä tietoisuuden nostajia olivat tiedemiehet Georg Borg-
ström, Kenneth Boulding ja Barry Commoner, jotka tekivät jo julkaisuissaan
1960-1970-luvuilla konkreettisia ehdotuksia talouselämän muutoksiksi. Borg-
ström käsitteli ravintokriisiä, Boulding talouskasvun malleja ja Commoner saas-
tumista. He kaikki pitivät kriisien pohjimmaisena syynä ihmisen vääristynyttä
käsitystä asemastaan maailmankaikkeudessa.²⁷ Taloustieteen puolella ympäris-
töystävällisiä muutoksia ja ihmisyyden mallia ajoi eteenpäin erityisesti E.F.
Schumacher, jonka kuuluisimmaksi kirjaksi aiheesta muodostui *Pieni on kaunista*
(*Small is Beautiful*, 1972).²⁸

Kasvaneen tietoisuuden seurauksena syntyi laajentuva kehitysopti-
mismin murtuminen ja niin sanottu ”uusi ympäristöliike”, joka kritisoi vallitsevia
talousjärjestelmiä ja niitä tukevia ajattelutapoja. Ekologisen kriisin päihittämiseksi
vaadittiin totaalista yhteiskunnan arvojen muutosta. Olennaisessa asemassa tässä
keskustelussa ja kiistassa vanhojen ja uusien ajattelumallien välillä oli vastaperus-
tetun Rooman klubin²⁹ raportti *Kasvun rajat* (*Limits to Growth*, 1972). Sen kes-
keinen ajatus oli, että rajaton kasvu on mahdotonta resursseiltaan rajallisella maa-
pallolla.³⁰ Pian raportin ilmestymisen jälkeen, vuonna 1973, puhkesi öljykriisi, ja
keskustelu raportin ajatuksista sekä uuden ympäristöliikkeen agendasta levisi yhä
laajemmalle yhteiskuntaan. Tästä johtuen eräät tutkijat puhuvat ympäristötietoi-
suuden laajasta kasvusta vasta 1970-luvun kohdalla.

Uusi ympäristöliike sai pian järjestäytyneitä muotoja. Syntyi ympä-
ristöjärjestöjä, kuten Greenpeace ja Maan ystävät, jotka molemmat aloittivat toi-
mintaansa vuonna 1971. Ne olivat mukana vaikuttamassa YK:n ensimmäiseen

²⁶ Pesonen 2004, 39; Veikkola 1992, 14. Aikaisemminkin ilmestyi merkittäviä teoksia ympäristö-
kysymyksistä, mutta ne eivät saaneet vielä läheskään samanlaista julkisuutta kuin Carsonin kirja.
Tällaisia olivat esimerkiksi Fairfield Osbornin *Rosvottu kiertotähtemme* (*Our Plundered Planet*)
(kts. Tuomaala 1985, 45-46) ja Aldo Leopoldin *A Sand County Almanac* (kts. Oksanen & Rauha-
la-Hayes 1997, 111).

²⁷ Veikkola 1992, 14-15; Tuomaala 1985, 48-52.

²⁸ Tuomaala 1985, 61-64. Schumacher (1911-1977) oli vaikutusvaltainen ja uraa uurtava ekono-
misti, joka kehitti ympäristöystävällisiä tuotantomenetelmiä. Esim. [http://www.schumacher.org.uk/about_efschumacher.html].

²⁹ Rooman klubi on tiedemiehistä ja erilaisista korkean tason yhteiskunnallisista toimijoista koos-
tuva ryhmä, joka pyrkii ”jäsentensä monipuolisia kokemuksia hyödyntäen luomaan ymmärrystä
maailmanlaajuisten ongelmien kokonaisuudesta, välittämään näitä näkemyksiä keskeisille päätök-
sentekijöille ja toimimaan näin katalyyttinä globaalille muutokselle.” Rooman Klubin Suomen
yhdistys, [http://www.tukkk.fi/tutu/ficor/COR_faktat.htm].

maailmankonferenssiin ympäristökysymyksistä, joka pidettiin vuonna 1972 Tukholmassa. Poliitikassa syntyivät vihreät puolueet: ensimmäisenä Uudessa Seelannissa vuonna 1972 ja pian sen jälkeen monissa Euroopan maissa. Rooman klubi jatkoi raporttien julkaisua, ja toinen raportti Ihmiskunta tienhaarassa vuonna 1974 sai runsasta huomiota. Näiden kaikkien kautta ympäristökysymykset nousivat luonnolliseksi osaksi arvokeskustelua ja yhteiskunnallista päätöksentekoa.³¹ Monet tutkijat näkevätkin vihreiden puolueiden suurimmaksi aikaansaannokseksi sen, että muutkin puolueet alkoivat käsitellä ympäristökysymyksiä.

1980-luvulta lähtien kansainvälinen yhteistyö ja YK:n rooli kysymyksissä tehostuivat entisestään. YK:n piirissä pyrittiin pitämään yhdessä ympäristön ja kehityksen (development) käsittelyä, koska asiat ovat tiukasti yhteen liittyneitä. Arvovaltaisin dokumentti aiheesta oli vuonna 1987 julkaistu Ympäristön ja kehityksen maailmankomission, eli niin sanotun Brundtlandin komission, raportti Yhteinen tulevaisuutemme (Our Common Future), jonka linjauksiin yleiskokouskin yhtyi. Pääteemana raportissa oli kestävä kehitys (sustainable development) eli maapallon kantokykyyn sovitettu ihmisen toiminnan kasvu. Sen pohjalta suunniteltiin toinen maailmankonferenssi teemoista, joka pidettiin Rio de Janeiroissa 1992.³² Rion kokouksen päätökset ohjasivat 1990-luvun yhä laajenevaa keskustelua aiheesta.³³

Lopputuloksena ympäristökysymykset nousivat suhteellisen nopeassa ajassa maailmanlaajuiseksi itsestään selväksi puheenaiheeksi. Tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista havaita, että jo hyvin varhaisessa vaiheessa keskustelu liittyi arvoihin, ihmiskuvaan ja maailmankuvaan eikä vain teknisluonteisiin seikkoihin.³⁴ Ekologinen kriisi synnytti laajan aatehistoriallisen, filosofisen ja eettisen keskustelun, jota on tässä mahdollista esitellä vain pintapuolisesti. Osalltaan keskustelu kohdistui juuri kristinuskoon ja erityisesti sen läntisiin muotoihin, mihin palaan seuraavassa alaluvussa.

Keskustelu ihmisen ja luonnon suhteesta on toki ikivanha, mutta se sai aivan uusia piirteitä ekologisen kriisin myötä. Aluksi uusia ajatuksia tuotiin

³⁰ Pesonen 2004, 39-40; Tuomaala 1985, 52-55.

³¹ Pesonen 2004, 40; Veikkola 1992, 15.

³² Veikkola 1992, 16-18.

³³ Tästä esimerkiksi YK:n internet-sivut: [<http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>] ja sitä seuraavat sivut.

³⁴ Maailmankuvan merkityksestä ekologisen kriisin päihittämisessä kts. esim. Rasmussen 1996, 181-187.

esiin artikkeleissa ja vasta 1970-luvun alussa kokonaisissa teoksissa. Ensimmäisen filosofisen monografian ympäristökysymyksistä julkaisi yhdysvaltalainen prosessiteologi John B. Cobb. Teos *Is It Too Late? A Theology of Ecology* kirjoitettiin vuonna 1970 ja julkaistiin 1972.³⁵ Toinen, usein ensimmäiseksi teokseksi mainittu John Passmoren *Man's Responsibility for Nature* ilmestyi vasta 1974.³⁶

Syntyneen filosofisen keskustelun tärkeimpiä artikkeleita on julkaistu suomeksi teoksessa *Ympäristöfilosofia*³⁷. Keskustelun eri puolet liittyvät yhteen, mutta sitä voi jäsentää eri osa-alueisiin, kuten aatehistoriaan, eettiseen teoriaan ja metafyyssiseen keskusteluun. Avainkysymyksiä etiikan saralla olivat ja ovat ei-inhimillisen luonnon oikeudet ja arvon luonne sekä tulevien sukupolvien oikeudet. Keskustelusta saa hyvän yleiskuvan Markku Oksasen *Ympäristöfilosofia*-teokseen kirjoittamista eri osa-alueiden johdannoista.³⁸

2.3. Kristinuskon ja ekologinen kriisi

2.3.1. Kiista ekologisen kriisin aatteellisista syistä

Kristinuskon ja kirkot joutuivat ekologisesta kriisistä syntyneeseen keskusteluun mukaan lähes alusta lähtien. Jo varhaisessa vaiheessa esitettiin nimittäin syytös siitä, että kristinuskon on olennaisella tavalla ollut aiheuttamassa ympäristöä tuhoavien asenteiden syntyä ihmiskeskeisellä opetuksellaan. Pääsyyttäjänä ja keskustelun sytyttäjänä toimi yhdysvaltalainen historioitsija Lynn White Jr., joka vuonna 1967 ilmestyneessä artikkelissaan³⁹ syytti kristinuskon, erityisesti länsimaisessa muodossaan, ihmiskeskeisimmäksi uskonnoksi, mitä maailma on nähnyt. Riisumalla luonnolta pyhyyden ja korostamalla ihmiselle luomiskertomuksessa annettua hallintavaltaa kristinuskon oli hänen mukaansa avannut tien luonnon välinearvona pitämiseksi ja sitä hyväksikäyttävälle modernille tietelle.

³⁵ Cobb 1994, 83.

³⁶ Cobb 1994, 4; Eugene C. Hargrove toteaa tämän esipuheessaan kirjaan. Muun muassa Oksanen & Rauhala-Hayes (1997, 17) mainitsee, että Passmoren ja norjalaisen Arne Naessin teoksia pidetään yleensä ensimmäisinä.

³⁷ Oksanen & Rauhala-Hayes 1997.

³⁸ Oksanen & Rauhala-Hayes 1997, 7-20, 111-119, 199-204. Ajankohtainen, ytimekäs yleisesitys eettisestä keskustelusta: Nurmi 1995b.

³⁹ ”The Historical Roots of Our Ecological Crisis”, *Science* 155 (1967), 3767, 1203-1207. Suomeksi: White 1997. Rasmussenin (1996, 229) mukaan White olisi esittänyt pääajatuksensa jo vuonna 1947 ilmestyneessä, tuntemattomammassa kirjoituksessaan.

Koska kriisin syyt olivat Whiten mukaan uskonnolliset, tulisi ratkaisujenkin olla sellaisia, eli uskontoa uudistavia. Esikuvaksi hän nimesi Fransiskus Assisilaisen.⁴⁰

White sai tukea myös muilta ajattelijoilta, joista nimekkäimpänä mainitaan usein yhdysvaltalainen vasemmistoroomalaiskatolilainen Carl Amery. Hän laajensi kritiikin koskemaan myös kristinuskon hengellisen pelastuksen korostusta, mikä aikaansai hänen mukaansa välinpitämättömyyttä maailmaa kohtaan.⁴¹ Kristinuskon puolelta White sai pääasiassa osakseen vastustusta, mutta myös hänen ajatuksiinsa ainakin osittain yhtyviä mielipiteitä. Useimmat näkivät Whiten tulkinnan liian yksioikoiseksi, mutta eivät kiistäneet kristinuskon historiassa vallinneita luonnon välinearvoa ajavia tulkintoja. Monet näkivät ympäristölle tuhoisien ajattelumallien juuret jo antiikin filosofioissa.⁴²

Kristinuskon ja ekologisen kriisin aatehistoriallisia yhteyksiä käsittelevät tutkimukset lähtevät yleensä kaikki liikkeelle Whiten haasteesta ja kommentoivat laajalti sen aiheuttamaa keskustelua. Tämän vuoksi en käsittele teemaa tässä kovin syvällisesti, vaan viittaan kattavampiin esityksiin.⁴³ Kysymys on hyvin monimutkainen, mikä tulee esille Per Lønningin tarjoamassa yhteenvedossa ajatusmalleista, joita on syytetty tuhoisien asenteiden synnyttämisestä: lista on lähes kaksi sivua pitkä, ulottuen antiikista nykypäivään.⁴⁴

Heikki Pesonen toteaa havainnollistavasti, että keskustelu on keskittynyt kolmen teeman ympärille: mainittuihin syytöksiin aatehistoriallisista yhteyksistä, niiden paikkaansa pitävyyteen tällä hetkellä ja kolmanneksi mahdollisiin juutalais-kristillisestä perinteestä ammennettaviin elementteihin kriisin lievittämiseksi.⁴⁵ Kantavina linjoina voidaan todeta, että kirkkojen taholta yleensä 1) tietyt aatehistorialliset yhteydet on myönnetty, mutta kristinuskoa ei ole nähty ainoaksi syylliseksi; 2) syytösten paikkaansa pitävyys tällä hetkellä on kyseenalaistettu, koska 3) on alettu tuoda perinteestä esille yhä enemmän ei-inhimillisen luomakunnan arvoa korostavia piirteitä.⁴⁶

⁴⁰ White 1997, 21-33. Vrt. esim. Bowler 1997, 24-27.

⁴¹ Veikkola 1992, 20.

⁴² Pesonen 2004, 45-46. Antiikin filosofian ja kristinuskon luonnonkäsitysten suhteesta kts. Järveläinen 1999.

⁴³ Ytimekäs ja tuore yleisesitys: Pesonen 2004, 44-48; laajempi aatehistoriallinen keskustelu, joka huomioi myös suomalaisia ajattelijoita: Veikkola 1992, 19-42; ympäristöfilosofisesta keskustelusta kts. Oksanen & Rauhala-Hayes 1997, 15-108.

⁴⁴ Lønning 1989, 23-24.

⁴⁵ Pesonen 2004, 44-45.

⁴⁶ Tämä arvioni nousee lukuisista eri lähdemateriaaleista.

Teologian kannalta syytös kohdistui siis vääränlaiseen ihmiskuvaan: tarkemmin sanottuna liian ihmiskeskeiseen tulkintaan Jumalan kuvana olemisesta (imago Dei) ja annetusta hallintavallasta (dominium terrae). Tämä liittyy tietenkin suoraan jumalakuvaan ja maailmankuvaan eli luomisen teologiaan. Tästä teologian alueesta, jota ei juuri ollut käsitelty alkukirkon konsiilien jälkeen, alettiin ekologisen kriisin seurauksena nyt keskustella laajasti. Yleisenä linjana haluttiin korostaa, että luomiskertomuksessa annettu hallintavalta alun perin tarkoitti koko luomakunnasta huolehtimista ja että ihmisen syntisyys oli aikaansaanut tuhot. Vastauksena painotettiin usein ihmisen roolin näkemistä tilanhoitajana (steward), mutta täyttää yhteisymmärrystä tämän roolin tarkasta luonteesta ei saatu aikaan. Yhdet korostivat rooliin sisältyvää hallintavaltaa siinä määrin, että toiset syyttivät tätä näkemystä vanhaksi hallintavallan ideologiaksi uudella nimellä, ja vaativat tilalle enemmän ihmisen ja luomakunnan kumppanuutta painottavaa mallia. Teologisten ajattelumallien tasolla kritiikki kohdistui erotteluihin luonnon ja historian, aineen ja hengen sekä ihmisen ja muun luomakunnan välillä. Useimmiten kritiikin kärjessä oli nimenomaan läntinen teologia, kun taas itäinen perinne nähtiin selkeästi enemmän luomakunnalle arvoa antavana. Tähän palaan luvussa 2.4. käsitellessäni ekumeenista keskustelua aiheesta.⁴⁷

2.3.2. Kirkkojen havahtuminen ekologiseen kriisiin

Koska läntinen teologia vaikutti nimenomaan teollistuneissa länsimaissa, joissa ekologinen kriisi nousi pinnalle ja jotka olivat sitä suuresti olleet aiheuttamassa, kohdistui suurin paine luonnollisesti sen edustajiin. Ensisijaisessa asemassa oli Pohjois-Amerikka. Siellä ilmestyivät tärkeimmät ympäristötietoisuutta nostaneet julkaisut, uusi ympäristöliike nousi nopeasti ja White sekä muut esittivät kritiikkiään. Kysymyksestä kristinuskon ja ekologisen kriisin aatehistoriallisesta yhteydestä ollaan montaa mieltä, mutta yhtä mieltä ollaan siitä, että kirkot alkoivat ottaa laajemmin kantaa ympäristökysymyksiin vasta muun yhteiskunnan tietoisuuden noustua niistä.⁴⁸

⁴⁷ Luomisen teologian ”katoamisesta ja uudelleenlöytymisestä” kts. erityisesti Lønning 1989, 5-24. Kts. myös esimerkiksi Pesonen 2004, 46; Mortensen 1995b, 12-15. Ytimekäs yhteenveto syytöksistä kristinuskolle: Bouma-Prediger 1995, 1-5.

⁴⁸ Esimerkiksi Ellingsen 1993, 41; Hallman 2002, 397; Biggar 2000, 162. Tämä toimi joillekin kritiikin pohjana luomisen teologian eettistä passiivisuutta edistävää luonnetta kohtaan, mutta esimerkiksi Lønning (1989, 74-79) ja Ellingsen (1993, 42-43) argumentoivat vahvasti sen puolesta, ettei tämä välttämättä pidä paikkaansa.

Mark Ellingsen toteaa tiivistävästi, että kirkot alkoivat laajemmin ottaa kantaa ympäristökysymyksiin vasta yleisen tietoisuuden noustua ja niin sanotun ”Kasvun rajat -keskustelun” levittyä ekumeeniseen liikkeeseen ja kirkkoihin. Jo ennen keskustelua kasvun rajoista muutamit kirkot julkaisivat kannanottoja. Niiden joukossa on mielenkiintoista havaita luterilaisten vahva osuus: erityisesti Pohjois-Amerikan luterilaiset kirkot olivat ensimmäisten joukossa julkaisemassa materiaalia ympäristökysymyksiin liittyen. Eri kirkkojen keskuudesta kaikkein ensimmäiset asiakirjat aiheesta olivat Yhdysvaltojen Kirkkojen kansallisen komitean lausunto vuodelta 1966 sekä Anglikaanisen kirkon Lambeth-konferenssin julistus vuodelta 1969. Heti näiden jälkeen ottivat luterilaiset kantaa: Missouri-synodi vuonna 1969, Amerikan luterilainen kirkko (American Lutheran Church, ALC) vuonna 1970 ja Luterilainen kirkko Amerikassa (Lutheran Church in America, LCA) vuosina 1970 ja 1972. Muun maailman luterilaisista kirkoista otti ensimmäisenä kantaa Norjan kirkko, vuonna 1971.⁴⁹ Pohjois-Amerikan edelläkävijän rooli ympäristökysymysten käsittelemisessä, niin teologisessa kuin filosofisessa, näkyy tässä selvästi.⁵⁰

Erityisen merkittävänä ensimmäisten asiakirjojen joukossa pidetään juuri luterilaista LCA:n vuoden 1972 virikekirjaa *The Human Crisis in Ecology*. Se on konferenssiraportti, jossa käsitellään ekologisen kriisin haasteita teologialle. Raportti myöntää selvästi aiemman teologian, erityisesti 1800-luvun, ihmiskeskeisyyden ja mekanistisen kuvan luonnosta. Tosin tämän yhteyttä muihin ajan aatteisiin painotetaan: teologia antoi luonnolle vain välinearvon, muttei eronnut tässä muusta yhteiskunnasta. Näin liitytään Whiten syytökseen ihmiskeskeisyydestä, muttei sen syistä. Raportti korostaa, että reformaattorit, Luther ja Jean Calvin, suhtautuivat arvostavammin luomisen teologiaan ja ei-inhimilliseen luomakuntaan, mutta nämä painotukset suodattuivat pois viimeistään kiistassa luonnontieteiden kanssa darwinismin aikaan. Uskosta tuli hengellisiä asioita painottavaa. Lopputuloksena raportti torjuu sekä pelkän välinearvoisen kuvan luonnosta, jota Karl Barthinkin syytetään edustavan, että romantisoidun kuvan luonnosta kaupunkiyhteiskunnan parempana vastikkeena.⁵¹ Näiden kahden äärilaidan torjumi-

⁴⁹ Ellingsen 1993, 41.

⁵⁰ Kts. myös Fowler 1997, USA:n protestanttisen teologian ”vihertymisestä” tehty tutkimus.

⁵¹ Veikkola 1992, 44-48. Raportti ottaa myös huomioon modernin ekologian tulokset (kts. esim. Veikkola 1992, 71-72). Raportin arvostuksesta esimerkiksi Lønning 1992, 209. Raportti tuo esille myös Lutherin teologian ajatuksia ekologiseen kriisiin sovellettuja. Erityisen mielenkiintoista on,

nen on tapahtunut sittemmin lukuisissa kannanotoissa. LCA:n raportti oli sisällöltään monella tapaa urauurtava, minkä vuoksi esittelin sitä tarkemmin.

Suuri osa merkittävästä ekoteologisesta keskustelusta käytiin nimenaan ekumeenisen liikkeen piirissä, mutta tähän palaan seuraavassa luvussa. Huomattavimpia yksittäisten kirkkojen tai alueellisia aiheeseen liittyviä kannanottoja olivat vuonna 1985 julkaistut Saksan yhdistyneen luterilaisen kirkon (VELKD) Schöpfungsglaube und Umweltverantwortung, Saksan evankelisen kirkon (EKD) neuvoston ja Saksan roomalaiskatolisen piispainkokouksen yhdessä laatima Verantwortung wahrnehmen für die Schöpfung sekä Sveitsin kristittyjen kirkkojen yhdistyksen Menschsein im Ganzen der Schöpfung. Erityisesti Pohjoismaissa herätti huomiota Ruotsin kirkon piispojen ympäristömanifesti Jorden är Herrens vuodelta 1989.⁵²

Ekoteologialle syntyi siis 1980-luvulle tultaessa Pohjois-Amerikan lisäksi toinen painopiste Euroopassa ja erityisesti Saksassa. Yksittäisiä ympäristökysymyksiä käsitelleitä teologeja tulikin erityisesti näiltä kahdelta alueelta. Luterilaisilla oli asiassa suhteessa suuri painoarvo, vaikka olenkin tässä luvussa myös erityisesti keskittynyt heihin. Pohjoisamerikkalaisia kuuluisia luterilaisia ”ekoteologeja”, eli teologiassaan ympäristökysymyksiä käsitelleitä, olivat esimerkiksi Douglas J. Hall sekä yhä enemmän Larry Rasmussen ja eurooppalaisia Günter Altner sekä Gerhard Liedke.⁵³ Viimeistään vuonna 1983 alkaneen ORLE-prosessin Soulin maailmankokouksen aikoihin vuonna 1990 ympäristökysymykset olivat levinneet lähes kaikkialla kirkkojen esityslistoille.

2.4. Ekumeeninen liike ja ympäristökysymykset

LML on aina ollut tiiviissä yhteydessä ekumeeniseen liikkeeseen ja KMN:oon. Läheisyys on myös fyysistä: järjestöjen päämajat ovat naapureita Genevessä, mikä viimeistään on aikaansaanut tehokkaan vaikutusten vaihdon. Luterilaiset ovat myös omalta osaltaan osallistuneet ei vain LML:n vaan myös KMN:n

että se käyttää Lutherin ubikviteettioppia, jonka mukaan Jumala on kaikkialla reaaliapresensiin liittyvällä tavalla luomakunnassa (in, cum, sub) sekä oppia Jumalan naamioista (larvae Dei) ekoteologian yhteydessä (Veikkola 1992, 153,155). Täsmälleen näin tekee tunnetulla tavalla myös Rasmussen (1996, 273, 278-279; ja usein implisiittisesti, kuten 231), mutta hän ei viittaa raporttiin.

⁵² Veikkola 1992, 56-59; Lønning 1989, 4.

⁵³ Esimerkiksi Veikkola (1992) käyttää runsaasti Hallin teologiaa lähteenään (esim. 12, 108-109, 147-148). Rasmussenin merkityksestä kts. Saarinen 1998, 112-114. Liedkestä ja Altnerista kts. Tuomaala 1985, 108-119.

työhön ja keskusteluihin. KMN on siis keskeinen vaikutteiden antaja LML:lle, ja siksi kartoitan melko tarkasti KMN:n piirissä käytyä keskustelua ympäristökysymyksistä.

Yleisen historian tasolla tutkimusajankohta sisältää huomattavia yhtäläisyyksiä LML:n ja KMN:n välillä. Yhtä lailla KMN:n vuoden 1968 Upsalan kuin LML:n vuoden 1970 Evianin yleiskokouksia hallitsivat eettiset kysymykset sekä nuorten ja kolmannen maailman esiintulo, ja yhtä lailla molemmat pitivät seuraavat yleiskokouksensa ensimmäistä kertaa kolmannessa maailmassa ja vieläpä molemmat Afrikassa: KMN marras-joulukuussa 1975 Nairobissa ja LML ke- säkuussa 1977 Dar es Salaamissa. Vuosiluvut siis hämäävät: kokoukset pidettiin vain puolentoista vuoden välein. Molempia kokouksia leimasivat kehityksen, lähetystyön ja samalla yhä etiikan kysymykset. Seuraavat yleiskokoukset pidettiin kylmän sodan tunnelmissa, mutta rautaesiripun eri puolilla: KMN Vancouverissa 1983 ja LML ensimmäisenä ekumeenisena toimijana sosialistisessa maassa, Unkarin Budapestissa 1984. Aina tähän asti KMN:n yleiskokous oli edeltänyt LML:n kokousta ja siten kanavoinut vaikutteita eteenpäin. Seuraavaksi järjestys kääntyi ja LML piti Curitibaassa 1990 kokouksen ennen KMN:n Canberraa 1991. Yhteistä molemmille oli KMN:n piirissä alkaneen laajan ORLE-prosessin vaikutus.⁵⁴

Tutkimusta ympäristökysymyksistä ja KMN:sta on olemassa, mutta kattavaa ja monipuolista yleisesitystä ei ole tiedossani. Parhaimmat yleiskuvat saa Dictionary of the Ecumenical Movementin aiheeseen liittyvistä hakusanoista sekä eräistä artikkeleista.⁵⁵ Syvempää tutkimusta varten olen joutunut perehtymään asiakirjalähteisiin ja yhdistelemään eri tutkimusten tuloksia.⁵⁶

Mielikuvat siitä, milloin ympäristökysymykset tulivat mukaan ekumeenisen liikkeen esityslistoille, vaihtelevat. Useimmiten huomio kiinnittyy ensin ORLE-prosessiin, eli kehityskaareen KMN:n Vancouverin yleiskokouksesta 1983 prosessin päätöskokoukseen Souliin 1990 ja seuraavaan yleiskokoukseen Canberrassa 1991. Tuona aikana, ja erityisesti sen lopussa, ympäristökysymykset saivat-

⁵⁴ Lyhyt yleisesitys KMN:sta löytyy teoksesta Saarinen 1994, 72-77.

⁵⁵ D:sta kts. erityisesti Creation (Hall 2002), Environment/Ecology (Hallman 2002), Justice, Peace and the Integrity of Creation (Niles 2002), Science and technology (Shinn 2002) ja Sustainability (Robra 2002). Ajankohtaisen ja uskontotieteellisen katsauksen tarjoaa Pesonen 2004, 48-51. Katava ja ytimekäs on myös Wesley Granberg-Michaelsonin artikkeli Creation in Ecumenical Theology (Granberg-Michaelson 1994).

⁵⁶ Tämä taustaluvun osio pohjautuu pääaineopintoihini liittyvään esseeseen Ympäristökysymykset KMN:ssa, jota varten tutustuin KMN:n lähteisiin LML-lähteiden tavalla, mutta pakosti vähemmän kattavasti.

kin enemmän julkisuutta ja painoarvoa kuin koskaan aiemmin. Niiden käsittelyä on jatkettu eri muodoissa, kuten uudessa ORLE-työyksikössä KMN:ssa.

Ympäristökysymysten ensimmäiset esillä pitäjät yrittivät kuitenkin tuoda asiaansa julki paljon aiemmin. Ensimmäiset asiakirjoista löytyvät ympäristökysymysten käsittelyt tapahtuivat ekumeenisessa liikkeessä jo 1960-luvulla. Yksi ekumeenisen liikkeen, ja itse asiassa koko 1900-luvun teologian, todellisista ekoteologisista pioneereista on yhdysvaltalainen luterilainen teologian professori Joseph Sittler. Hän on ollut tunnettu Yhdysvaltojen luterilaisten ja tietystä määrin myös ekumeenisen liikkeen parissa, mutta ensisijaisesti sosiaalieettikkona ja taitavana puhujana. Vasta viime vuosina hänen asemansa ekoteologina on saanut maailmalla kasvavaa huomiota. Sittlerin varhaisimmat ympäristökysymyksiin liittyvät kirjoitukset ovat jo 1950-luvun alusta.⁵⁷

Sittler kutsuttiin pitämään yksi New Delhin vuoden 1961 yleiskokouksen pääesitelmistä otsikolla *Called to Unity*. Aikana, jolloin kirkkojen tai ekumeenisen liikkeen piiristä ei yleensä löydy minkäänlaisia viittauksia ongelmiin ympäristön suhteen, hän puhui tarpeesta kohottaa luonto jälleen pois pelkän kulisin asemasta. Sittler käsitteli kirkon yhteyden tarvetta Kolossalaiskirjeen kosmisen kristologian pohjalta. Yhteyden perustaksi hän näki alkukirkon kristologian, jota Kolossalaiskirje ja vielä Ireneuksen teologia edustavat. Tässä kristologiassa luonto ja armo kuuluvat yhteen: pelastus koskee koko luomakuntaa. Tämän soveltaminen nykyhetken kriittiseen tilanteeseen, jossa sekä ihminen että ympäristö kärsivät, merkitsisi luomisen teologian uutta nousua sen alennustilasta. Sittlerin taitavasti rakennettu puhe keskittyy yhteyden ja kristologian teemoihin, mutta liittää näihin olennaisesti kysymyksen luomakunnasta. ”Luomakunta on sisaremmi”, hän argumentoi, ennakoiden näin monia teemoja, jotka nousivat esille valtavirtaan vasta yli kymmenen vuoden päästä.⁵⁸

Sittlerin puhe sai yleisesti positiivista huomiota,⁵⁹ mutta myös opillista vastustusta.⁶⁰ Käytännön toimiin ympäristökysymysten pohtimiseksi se ei

⁵⁷ Bouma-Prediger 1995, 14, 62. Teoksesta löytyy tietoa Sittlerin merkityksestä ekoteologiassa (14-15), hänen teologiansa sisällöstä (61-101) ja arviointia hänen ajattelustaan (175-215). Sittlerin nykyään saamasta arvostuksesta kts. esim. Kinnamon & Cope 1997, 288. Suomessa Sittler on hyvin tuntematon erityisesti ekoteologiansa osalta.

⁵⁸ Sittler 1962, 177-187.

⁵⁹ Positiivisesta huomiosta ja vaikutusvallasta Hessel & Ruether 2000, xxxiv ja Daneel 2000, 551. Esimerkiksi Suomen ev.-lut. kirkon delegaattina kokoukseen osallistunut Aimo T. Nikolainen toteasi, kuinka hänelle jäi kokouksesta erityisesti mieleen juuri tämä ”esitys (Kolossalaiskirjeen) kosmologisesta Kristuksesta” (Nikolainen 1976, 18). Myös Seppo A. Teinonen jatkoi luonnon ja

kuitenkaan mitä ilmeisimmin johtanut.⁶¹ Ajan polttopisteet olivat muualla. Erilaiset teologian ”maallistamista” ajavat virtaukset olivat vahvasti esillä, ja myös New Delhissä tietyt kristityt ajattelijat iloitsivat universumin ”humanisaatiosta”, inhimillistämisestä. Sittlerin painotus luomakunnan holistisesta näkemisestä tarkoitti toki myös tietynlaista universumin ”inhimillistämistä”, mutta itse asiassa sangen eri tavalla kuin mitä ihmisen ylivertaisuutta luontoon korostavat piirit tarkoittivat.⁶²

Päälinjaltaan KMN suhtautui ympäristöön samalla tavalla kuin valitseva teologia 1960-luvun lopulle asti, eli välinearvoisesti. New Delhin yleiskokouksessa todettiin esimerkiksi, kuinka ”Kristityn tulisi toivottaa tieteelliset löydöt tervetulleiksi uusina askelina ihmisen hallinnassa (dominion) luonnon yli.”⁶³ Martti Lindqvist toteaaakin New Delhin kaksijakoisen roolin kysymyksessä. Yhtäältä korostettiin teknologista edistystä ja ihmisen vapautumista luonnosta, toisaalta taas materialismin vaarallisuutta ja luonnon teologian kehittämisen tarvetta.⁶⁴ Lindqvistin mukaan voidaan kuitenkin yleisesti sanoa esimerkiksi, ettei luonnonvarojen riittämättömyys ollut ongelma ekumeeniselle liikkeelle vuosina 1925-1966.⁶⁵

Kehitysoptimismin kulminaatiopiste saavutettiin Genevessä pidetyssä KMN:n ensimmäisessä Kirkko ja yhteiskunta- maailmankonferenssissa 1966. Konferenssi oli monin tavoin hyvin merkittävä. Sen valmistelu- ja päätösasiakirjat herättivät suurta kiinnostusta sekä KMN:n jäsenkirkkojen että järjestön työn kriitikoiden keskuudessa. Vapautuksen teologiat saivat siellä ensimmäistä kertaa maailmanlaajuista huomiota. Roger Shinn toteaaakin, että delegaatit painottivat otsikoiduista aiheista enemmän yhteiskunnallisia kuin teknologisia vallankumouksia. Huolimatta joistain keskeisistä teknologiaa käsittelevistä esitelmistä konfe-

armon erottelun systemaattista käsittelyä, puuttumatta ympäristökysymyksiin (kts. esim. Teinonen 1964, 76-77). Kumpikaan ei mainitse kuitenkaan Sittleriä nimeltä itse tekstissä.

⁶⁰ Esa Tuomaala (1985, 99) mainitsee, että tätä kritiikkiä löytyy teoksesta Slenczka 1984. Tuomaala on ainut suomalainen lähde, josta olen löytänyt viittauksen Sittleriin varsinaisesti ympäristökysymysten tiimoilta. Tosin Tuomaalan tekstistä voi saada käsityksen, että Sittler olisi reformoitu - mikä antaa vaikutelman siitä, ettei hänkään kovin tarkkaan Sittleriä tunne.

⁶¹ Näin esimerkiksi Cauthen 1998.

⁶² Vrt. Shinn 2002, 1023; Cauthen 1998.

⁶³ Hall 2002, 273.

⁶⁴ Lindqvist 1975, 54.

⁶⁵ Lindqvist 1975, 57.

renssi keskittyikin yhteiskunnallisiin asioihin siinä määrin, että eräät tiedemiehet esittivät vastalauseita siitä, että heidän huolensa oli jätetty huomiotta.⁶⁶

Konferenssin asennetta teknologiaa kohtaan leimasikin monien mielestä liiallinen optimismi. Tieteen ja teknologian kehitykseen suhtauduttiin hyvin positiivisesti, vaikka kehityksessä piilevistä vaaroista varoitettiin. Shinn huomauttaakin, että konferenssi ei lausunut millään lailla julki jo nykyisistä teknologioista seuraavia ongelmia ihmisten keskinäisille ja luontoon liittyville suhteille.⁶⁷ Douglas J. Hall on nostanut esille (ääri)esimerkkinä taustalla piilevästä asenteesta valmisteluasiakirjan kohdan, jossa muun muassa lausutaan: ”Fyysinen maailma, toisin sanoen, ei omaa tarkoitustaan itsessään.”⁶⁸ Hall toteaa, että Genevenkin keskustelujen taustalla oli tietynlainen luomisen teologia – mutta sellainen, jolla oli taipumus tehdä aineellisesta maailmasta vain eräänlainen kulissi. Asiakirjoissa mainitaan kyllä myös käsitys ihmisestä luomakunnan tilanhoitajana, mutta Hall osoittaa, kuinka tämä käsite itse asiassa Geneven asiakirjoissa on lähes synonyymi yliherruudelle. Tästä kertovat osat hänen kahdesta asiakirjalainauksestaan:

Me emme voi, eikä meidän pidä, puhua luonnosta erillään historialliseen tiedon kehitykseen liittyvästä ihmisenäkökulmasta, sillä ihminen antaa luonnolle tarkoituksen (meaning) - ainoana olentona, jonka Jumala on kutsunut nimeämään, käyttämään ja hoitamaan luontoa - - Tässä merkityksessä luonnon käsittäminen on teologisesti antroposentristä. Jumala ei aseta mitään rajoituksia ihmisen hallinnalle (dominion) tai kontrollille luonnon yli, paitsi että niitä on toteutettava Jumalan Herruuden alla; - -.⁶⁹

Martti Lindqvistin väitöskirja aloittaa elämän laatu ja talouskasvukeskustelun tarkastelunsa juuri Geneven kokouksesta, antaen hivenen taustatietoja aiemmiltakin vuosilta. Lindqvist liittyy tutkimuksissaan samaan näkemykseen Shinnin ja Hallin kanssa: konferenssissa tulkittiin historiaa ja teknistä kehitystä hyvin ihmiskeskeisesti ja optimistisesti. Luonnollisen elinympäristön ongelmiin ei juuri kiinnitetty huomiota, ja tieteen sekä teknologian yksi peruslähtökohta nähtiin siinä luonnon jumalallisuuden ja pyhyiden poistamisessa, joka on juutalaisen ja

⁶⁶ Shinn 2002, 1022. Myös esim. Nikolainen (1976, 19) yhtyy arvioon yhteiskunnallisten asioiden päälinnallisuudesta. Kokouksen asiakirjoja löytyy suomeksi teoksessa Luominen ja lunastus. Toim. Teinonen, Seppo A. Pieksämäki 1967.

⁶⁷ Shinn 2002, 1022.

⁶⁸ ”The physical world, in other words, does not have its meaning in itself.” Valmisteluasiakirja The Church amid Revolution. Hall 2002, 273.

⁶⁹ Hall 2002, 273.

kristillisen teologian aikaansaamaa.⁷⁰ Asiakirjoissa onkin nähtävissä runsaita vaikutteita sekularisaation teologiasta, erityisesti Harvey Coxilta.⁷¹

Lindqvist toteaa, että samankaltainen asenne leimasi monia muitakin 1960-luvun sosiaalietiikkaa käsitelleitä ekumeenisia tapaamisia. Esimerkiksi Faith and Order-sihteeristölle vuonna 1967 luovutetussa raportissa ”Jumala luonnossa ja historiassa” sekä Beirutissa 1968 järjestetyssä kokouksessa kehityksestä viitattiin teknologian tuomiin loputtomiin mahdollisuuksiin ja ihmisen emansipaatioon aivan Geneven 1966 kokouksen tapaan.⁷² Sekä Hall että Shinn huomauttavat, että nämä KMN:n asiakirjat 1960-luvulta antavat kyllä omalta osaltaan pohjaa Lynn Whiten ja muiden syytöksille.⁷³

Lindqvist muistuttaa kuitenkin siitä, etteivät nämä asiakirjat kertoneet koko ekumeenisen liikkeen mielipidettä ympäristökysymyksistä. Esimerkiksi Zagorskissa 1968 järjestetyssä konsultaatiossa todettiin ihmisen ja luonnon suhde ongelmalliseksi.⁷⁴ Maailmassa ja ekumeenisessa liikkeessä elettiin kuitenkin voimakkaan liikehännän aikaa, eikä KMN:n Uppsalan yleiskokouksessa 1968 vielä ehditty varsinaisesti paneutua ympäristöaiheisiin. Uppsalassa käynnistettiin kuitenkin tutkimusprojekti ”ihmisen ja yhteiskunnan tulevaisuudesta maailmassa, jonka tiede ja teknologia koko ajan kehittyvät” eli ”Futurum-projekti”.⁷⁵ Tämän projektin piiriin keskittyi KMN:ssa käyty keskustelu teknologiasta, joka alkoi pian ottaa ympäristökysymykset kasvavassa määrin huomioon.

Martti Lindqvistin väitöskirja käsittelee kattavasti juuri Futurum-projektin piirissä käytyä keskustelua. Lindqvist toteaa, että juuri sen kautta KMN sai merkittävän kansainvälisen roolin ympäristökysymyksissä ja pohdinnoissa tieteen ja teknologian asemasta nykymaailmassa.⁷⁶ Sen kautta kirkot kohtasivat esimerkiksi Kasvun rajat -kannanoton väitteet sekä E.F.Schumacherin ekologiset ajatukset jo niiden luonnosvaiheessa vuonna 1971.⁷⁷ Projektin ideaan kuu-

⁷⁰ Ytimekkäimmin Lindqvist 1976, 55-57. Samaa mieltä on Tuomaala 1985, 15-16.

⁷¹ Lindqvist 1975, 111-112; Lindqvist 1976, 54-55.

⁷² Lindqvist 1975, 113; Hoedemark 2002, 193; Veikkola 1992, 44.

⁷³ Näistä syytöksistä kts. edellinen alaluku. Hall 2002, 272; Shinn 2002, 1022-1023.

⁷⁴ Lindqvist 1975, 113.

⁷⁵ Lindqvist 1975, 10. Futurum-projekti on Lindqvistin käyttämä nimitys ja sanapari kuuluisamalle saman ajan Humanum-projektille.

⁷⁶ Lindqvist 1975, 10; yleiskuvaus projektista 77-86 ja lista sen kokouksista 193-195. D:n artikkelien kirjoittajista osa viittaa projektiin, muttei kukaan kattavasti – tilanpuutteenkin takia. Huomiota saa lähinnä projektin päätöskokous Bukarestissa. Vrt. Hallman 2002, 397; Robra 2002, 1084.

⁷⁷ Lindqvist 1975, 10, 194; Veikkola 1992, 50. Tämä tapahtui Italian Nemissä pidetyssä konsultaatiossa, jossa otsikolla ”Ihmisen ympäristö ja vastuullinen päätöksenteko” kokoontunut joukko

luikin alusta alkaen yhteistyö myös sekulaarien ideologioiden edustajien kanssa. Merkittäväksi tekijäksi sen piirissä nousikin nimenomaan dialogi tiedemiesten ja teologien välillä. Havaittiin, että tiedemiehet olivat innokkaita ottamaan vastaan haasteen pohtia tieteellisen kehityksen seurauksia – ja usein myös teologeja innokkaampia ehdottamaan tästä seuraavia muutosesityksiä kirkkoille.⁷⁸

Projektin skaala oli mittava: teknologisista ja yhteiskunnallisista valankumouksista yksittäisiin eettisiin kysymyksiin. Kymmenen kansainvälistä tapaamista järjestettiin, vaihtelevilla osallistujajoukolla ja teemoilla. Lindqvist osoittaa, kuinka nämä tekijät aikaansaivat suurta vaihtelevuutta projektin asiakirjoissa. Johdonmukaisia suuria linjoja on vaikea löytää: joistain asioista esitetään vastakkaisia mielipiteitä eri raporteissa. Yhtenäisiksi linjoiksi Lindqvist löytää kuitenkin yhtäältä näkökulman laajenemisen teollisuusmaiden sisäisistä ongelmista globaaleiksi, ja toisaalta kasvavan pessimismin teknologian tuomia edistyksen ja oikeudenmukaisuuden lisäämisen mahdollisuuksia kohtaan.⁷⁹

Alueellisilla tekijöillä oli paljon painoarvoa keskusteluissa. Perusjännite vallitsi teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välillä: kehityksen kysymys oli yleismaailmallisesti vahvasti ilmassa. Projektia kritisoitiin aluksi teollisuusmaakeskeisyydestä, mutta vähitellen kehitysmaiden näkökulma kasvun rajoihin ja ympäristökysymyksiin tuli alati vahvemmin esille.⁸⁰ Perusristiriitana oli kehitysmaiden tarve suurempaan teknologian käyttöön ja taloudelliseen kasvuun suhteessa samanaikaisiin, erityisesti teollisuusmaista tuleviin, vaatimuksiin kasvun ja samalla sen ympäristöllisten sekä yhteiskunnallisten haittavaikutusten rajoittamisesta. Tämä on itse asiassa ollut jatkuva ristiriita ympäristökysymysten käsittelyssä, niin ekumeenisessa liikkeessä kuin muuallakin.⁸¹

Futurum-projekti huipentui maailmankonferenssiin Bukarestissa 1974. Konferenssin tulosta oli säilymään kykenevyyden/kestävän (ja sellaisen yhteiskunnan) käsite (sustainability, sustainable society). Ajatukseltaan se liittyi suoraan Rooman klubin hahmotelmaan yhteiskunnasta, jonka väkiluku sekä re-

liittyi julkaisujen ajatuksiin siitä, ettei jatkuvasti lisääntyvää talouskasvua voida pitää pelkästään hyvänä asiana.

⁷⁸ Lindqvist 1975, 78, 83-84; tiedemiesten teologisista ehdotuksista 135 (nootti 147).

⁷⁹ Lindqvist 1975, 78-86, 118-119.

⁸⁰ Esimerkiksi intialaisen taloustieteilijä Samuel Parmarin toimesta Kuala Lumpurissa pidetyssä konsultaatiossa. Lindqvist 1975, 84-85, 194.

⁸¹ Esim. Robra 2002, 1084; Saarinen 1994, 223.

surssienkäyttö säilyvät tulevaisuuttakin ajatellen kestävässä rajoissa.⁸² Konferenssia pidetään projektin merkittävimpänä, mutta se ei suinkaan ollut ristiriidaton.

Futurum-projektin hajanaisuus johtui osaltaan toisistaan poikkeavien teologisten mallien ehdottamisesta ongelmien ratkaisuun. Kuten Lindqvist totesi, projektin edetessä suhtauduttiin kasvavassa määrin pessimistisesti teknologian mahdollisuuksiin. Tämä merkitsi samalla pessimististä suhtautumista ihmiseen. Yhtä mieltä oltiin siitä, että ihminen oli käyttänyt väärin hallintavaltaansa luontoon. Sen sijaan ihmisen ja luonnon keskinäisen suhteen tarkasta määrittelystä oli useita erilaisia mielipiteitä.

Tämä kysymys ihmisen ja luonnon suhteesta liittyy myös kysymyseen historian ja luonnon suhteesta. Ne teologit, jotka korostavat ihmisen täydellistä ylemmyyttä luontoon nähden - eli erottavat ihmisen ja luonnon - samalla erottavat toisistaan historian ja luonnon. Historiasta tulee ihmisen historiaa, ja teologiassa pelastuksesta ihmisen pelastusta. Tällaisesta luonnon asettamisesta ”armon kulissiksi”, pelkäksi välinearvoksi, syytettiin toisin ajattelevien toimesta suurta osaa teologisesta perinteestä ja erityisesti barthilaisuutta.⁸³

Lindqvist esittelee amerikkalaisen teologin Thomas Sieger Derrin jaottelun eri teologisista tulkinnoista luonnon suhteen: 1) pyhyiden riisuminen luonnosta ja sen historiallistaminen, 2) raamatullinen teologia, 3) prosessiteologia ja 4) luonnon uudelleenpyhittäminen (remystification). Lindqvistin mukaan Futurum-projektin materiaalissa esiintyvät vain vaihtoehdot 1) ja 3), sekä myöhemmin uutena vaihtoehtona ortodoksisen teologian lähestymistapa.⁸⁴

Ensimmäisen vaihtoehdon mukaisia näkemyksiä Lindqvist kutsuu yleisnimellä ”läntinen historianteologia”. Sen perusideana on juuri edellä kuvattu ihmisen laadullinen erityisasema luonnossa ja samalla historian erottaminen luonnosta. Lindqvistin mukaan tämän näkemyksen piiriin mahtuu lopulta koko KMN:n virallinen ekoteologia projektin aikana. Näkemyksen luonne on kuitenkin

⁸² Robra 2002, 1084; Hallman 2002, 397; Saarinen 1994, 206. Lindqvist toteaa, että sen asiakirjoissa on selvästi nähtävissä Latinalaisen Amerikan painotuksia: sikäläisiä osallistujia oli suhteessa paljon. Lindqvist 1975, 80-81.

⁸³ Esimerkiksi Veikkola 1992, 130-135.

⁸⁴ Lindqvist 1975, 110-111. Lindqvist mainitsee, että Derrin mukaan vaihtoehtoon 2) kuuluu esim. Sittler, joka kirjoittikin artikkelin Geneven 1970 kokouksen valmisteluasiakirjaan. Lindqvistin mukaan Sittlerin asiakirja oli kuitenkin ”melko eristynyt osa projektia”, minkä vuoksi vaihtoehtoa 2) ei käsitellä tutkimuksessa (110, nootti 12). Joitain vaihtoehdon 4) mukaisia näkemyksiä esiintyi Nemin konsultaatiossa, mutta ne saivat niin suurta kritiikkiä, että projektin loppuvaiheessa sellaisia edusti vain Lynn White Jr. (111, nootti 14).

muuttunut. 1960-luvun sekularisaatioteologiasta saadut vaikutteet ovat vaihtuneet luonnon positiivisen roolin ja ihmisen vastuullisen hallintavallan korostuksiksi. Silti luonnolla ei pääsääntöisesti nähdä viime kädessä muuta kuin luomisesta johdettua, välineellistä arvoa. Tulevaisuus nähdään avoimena, joskin toivon teologian ilmapiirissä. Ihmisellä on mahdollisuus muuttaa tapojaan ja ehkäistä tuho, mutta myöskään totaalinen ympäristökatastrofi ei ole mahdoton Raamatun valossa.⁸⁵

Tälle valtaapitävälle tulkintamallille esitettiin kuitenkin projektin piirissä voimakkaita vastalauseita nimenomaan kahden muun tulkintalinjan, prosessiteologian ja ortodoksisen teologian, taholta. Lindqvist käyttää näistä näkemyksistä yhteisnimitystä ”luonnon teologia” (natural theology), koska ne painottavat luonnon ja historian yhteenkuuluvuutta sekä ihmisen laadullista yhteenkuuluvuutta luonnon kanssa, vaikka tämä onkin sen korkeimmin kehittynyt olento. Projektin tapaamisissa käytiin avoimia riitoja näiden eri näkemysten välillä.⁸⁶

Prosessiteologia on Pohjois-Amerikassa 1900-luvulla Alfred N. Whiteheadin ja hänen oppilaansa Charles Hartshornen filosofian pohjalle syntynyt teologinen suuntaus, joka pyrkii integroimaan modernin luonnontieteen teologiaan. Sen kantavana ideana on dynaaminen panenteismi, eli Jumalan jatkuva läsnäolo ja toiminta luomakunnassaan. Todellisuus on jatkuvaa prosessia, tapahtumista, jossa Jumala on mukana. Jumala ei ole pelkästään luomakunta, mutta Hän on siinä niin erottamattomasti mukana, että kaikella luodulla on välttämättä itseisarvo. Näiden arvojen suuruus määrittyy olion tietoisuuden eli vastaanottokyvyn määrän mukaan. Ihminen on luomakunnan ylin ja arvokkain osa, mutta hän on myös täysin sidoksissa kaikkeen muuhun, häntä ylläpitävään materiaan. Prosessiteologian nimekkäimpiä edustajia ovat muun muassa Ian G. Barbour, John B. Cobb Jr., David R. Griffin ja Stuart M. Ogden.⁸⁷ Esimerkiksi Douglas Hall toteaa KMN:n avoimuuden prosessiteologialle ja mainitsee esimerkkinä jo Uppsalan

⁸⁵ Lindqvist 1975, 111-119, 83. Vaikutusvaltaisimmiksi tämän suuntauksen edustajiksi projektin piirissä Lindqvist nimeää juuri Derrin, ranskalaisen André Dumasin ja amerikkalaisen Langdom Gilkeyn. Toivon teologian implisiittisesti selväksi lähteeksi näen Jürgen Moltmannin.

⁸⁶ Lindqvist 1975, 115-116, 121; Lindqvist 1976, 66-71. Esimerkiksi Pont-à-Moussonin konsultation julkilausuma siitä, ettei luonnolla ole itseisarvoa, herätti voimakkaan vastareaktion prosessiteologien taholta. Samoin teki myös Zürichin konsultaatiossa Derrin mielipide ihmisen laadullisesta erosta luontoon nähden.

⁸⁷ Fiddes 2000, 578-582; Lindqvist 1975, 119-121. Monipuolista mutta ytimekästä analyysia prosessiteologiasta varten kts. Fowler 1995, 108-122.

yleiskokouksen lausuman ”Elävä Jumala [on] luova voima, joka on kaikessa läsnä ja joka jatkuvasti uudistaa kaikkea”.⁸⁸

Prosessiteologian merkittävin edustaja projektin ja KMN:n piirissä oli australialainen biologi (ja teologi) Charles Birch, joka oli yhteydessä myös Rooman klubiin. Birchin rooli liittyi sekä biologisen näkemyksen esiintuomiseen että prosessiteologiaan, joka sinällään nimenomaan pyrkii ottamaan huomioon modernin luonnontieteen viimeisimmät tulokset teologiaan liittyen. Prosessiteologialla voidaan selvästi nähdä olleen vaikutusvaltaa asenneilmapiiriin, vaikka varsinaisesti sen näkemyksiä ei kuitenkaan suoraan kirjattu Futurum-projektin raportteihin.⁸⁹

Ortodoksisen teologian panos tuli projektiin ennen kaikkea intialaisen isä Paul Verghesen⁹⁰ kautta, ja vasta sen loppuvaiheessa Bukarestin konferenssin tiimoilta. Lopputuloksena Bukarestin raportissa luomisen teologiaa käsitellään lähinnä ortodoksiseen teologiaan perustuvalla tavalla, vaikka raportin muissa osissa ovatkin hallitsevana ”läntisen historianteologian” tulkintamallit.⁹¹

Verghesen lähtökohtana on ihmisen, luonnon ja Jumalan erottamaton yhteys. Minkään näiden välille ei voida tehdä eroa. Tästä syystä on hylättävä sekä sellainen tiede, joka perustuu subjektin ja objektin erottamiseen, että sellainen teologinen traditio, joka tekee jyrkän eron Jumalan ja materian välille. Pelkäänsä tilanhoitajuudesta puhuminen ei riitä: on löydettävä uudenlainen, kunnioittava ja vastaanottava asenne luontoon. Tämä johtaa liturgian ja mystiikan suureen arvostukseen. Luomakuntaa ei tule palvoa, mutta se on silti sakramentaalinen: Jumala on valinnut sakramenttiansa aineet sieltä.⁹²

Verghese ei ollut kaikesta samaa mieltä prosessiteologien kanssa, vaikka nämä ryhmät antoivatkin toisilleen tunnustusta mielestään oikeasta luontonäkemyksestä. Lindqvist toteaa, että Bukarestissa ”läntinen historianteologia” ei onnistunut muotoilemaan riittävän hyvin tarvittavaa uutta asennoitumista luontoon, ja joutui siksi turvautumaan ortodoksiseen teologiaan. Yleisarviona ekoteologian kenttä olikin hänen mukaansa tuolloin vielä moninainen ja viimeistelemä-

⁸⁸ Hall 2002, 272.

⁸⁹ Birch in roolista Lindqvist 1975, 82, 119. Esimerkiksi Zürichin tapaamisessa 1973 päädyttiin kompromissimuotoiluun ihmisen ja luonnon suhteesta.

⁹⁰ Verghesestä tuli myöhemmin metropoliitta, ja hänen nimensä muuttui Paulos Mar Gregoriokseksi. Gregorioksen ja Birch in keskeisestä ekoteologisesta roolista kts. esim. HD 1994, 132-133.

⁹¹ Lindqvist 1975, 122-124.

tön: vaikutteita oli monesta suunnasta, muttei vielä yhtenäistä lopputulosta. Futurum-projektilla oli kuitenkin ehdottoman tärkeä, urauurtava asema keskustelun aloittajana ja eri suuntien edustajien kohtaamispaikkana. Sen ajatukset herättivät suurta vastakaikua KMN:n päättävissä elimissä, ja sen kautta projektin kysymyksenasettelut päätyivät yleiskokoustasolle.⁹³

Käsittelin Futurum-projektia näin paljon sen historiallisen merkittävyyden takia ja koska sen yhteyksiä modernimpaan ympäristökysymyskeskusteluun tuodaan harvoin esille. Sen piirissä esiin tulleet suuret linjat kysymyksenasetteluissa säilyvät itse asiassa samoina koko tutkimusajan. Projekti kanavoi kysymyksenasettelunsa KMN:oon ja sen kautta LML:oon. Se toimi myös prosessiajattelun, jonka edustajiksi Gregorioskin usein luetaan, esittelijänä ekumeeniselle liikkeelle. Monet tutkijat pitävät prosessiteologiaa 1900-luvun lopun vaikutusvaltaisimpana ekoteologisena suuntauksena.⁹⁴

Yleiskokoustasolla KMN:ssa sitouduttiin ympäristökysymyksiin Nairobissa 1975. Niitä käsiteltiin erityisesti kuudennessa jaostossa ”Inhimillinen kehitys – vallan, tekniikan ja elämän laadun keskinäinen jännitys”, jonka materiaali tuli hyvin pitkälle juuri Futurum-projektista.⁹⁵ Prosessiteologiaa toi esille jaoston suurta huomiota herättäneen pääesitelmän Luomakunta, teknologia ja ihmiskunnan eloonjääminen pitänyt Birch.⁹⁶ Esitelmän erityisansioksi on nähty ympäristökysymyksen selkeä liittäminen kysymykseen inhimillisestä oikeudenmukaisuudesta.

Prosessiteologian näkemykset eivät kuitenkaan sellaisinaan päätyneet loppuraportteihin: esimerkiksi ei-inhimillisen luomakunnan itseisarvoa ei lausuttu julki millään tavalla. Selviä yhtäläisyyksiä loppuraportin ja prosessiteologian - sekä myös Vergheseläisen ”luonnon teologian”- välillä ovat kuitenkin korostukset luomisen hyvydestä, luomakunnan keskinäisestä riippuvuudesta, Jumalan läsnäolosta maailmassa ja ihmisen tarpeesta korjata suhdettaan luomakuntaan. Tulkinnanvaraiseksi kuitenkin jää näiden raportin näkemysten tarkka luonne:

⁹² Lindqvist 1975, 122-124. Tässä kohdin on mielestäni mielenkiintoisia yhteyksiä Verghesen ja Lutherin ajatteluilla.

⁹³ Lindqvist 1975, 81, 116, 133-134 (ja erityisesti nootti 145), 193. Samankaltaisesti projektista From Uppsala to Nairobi 1975, 108-116.

⁹⁴ Näin esim. Lönning 1989, 20-21, 92; Rasmussen 1996, 190, 242; Fowler 1995, 108.

⁹⁵ Lindqvist 1975, 81.

⁹⁶ Esitelmä suomeksi: Raja-aitoja murtamassa 1976, 34-53. Esitelmän herättämästä huomiosta kts. 7 sekä Janhonen 1976, 197.

Lindqvistin jaottelua käyttäen voi todeta, että raportti antaa mahdollisuuden myös ”läntisen historianteologian” mukaiseen tulkintaan luomisesta.⁹⁷

Kokous sai yleensäkin paljon vaikutteita Bukarestin konferenssista, jossa esille tuotu säilymään kykenevyyden käsite paitsi leimasi Nairobissa ympäristökysymysten käsittelyä, myös päätyi yhdeksi koko KMN:n sosiaalieettiseksi prioriteetiksi. ”Oikeudenmukainen, osallistuva ja säilymään kykenevä yhteiskunta” -malli (Just, Participatory and Sustainable Society, JPSS) viittaa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja ympäristökysymysten keskinäiseen riippuvuuteen, joka kokouksessa tuotiin selkeästi esille. Professori Risto Saarisen mukaan mallin taustalla on vaikea nähdä mitään tiettyä eettistä teoriaa: pikemminkin se on luettelo keskustelunaiheista ja käytännön haasteista.⁹⁸

Jatkona Futurum-projektin teemoille järjestettiin Nairobin yleiskokouksen antamien suuntaviivojen mukaan Kirkko ja yhteiskunta -osaston suuri maailmankonferenssi Bostonissa vuonna 1979. Keskustelu ympäristökysymyksistä ja tieteestä teologiain ja luonnontieteilijöiden välillä huipentui tässä Massachusettsin teknisessä instituutissa (MIT) pidetyssä Usko ja tiede epäoikeudenmukaisessa maailmassa -konferenssissa. Sen asiakirjoja pidetään KMN:n merkittävimpinä tällä alueella.⁹⁹ Konferenssi liittyi vahvasti juuri JPSS-mallin kehittämiseen.¹⁰⁰

Konferenssia valmisteltiin hyvin kattavasti. Teemoista järjestettiin etukäteen viisi kansainvälistä seminaaria ja julkaistiin kaksi valmistelukirjaa¹⁰¹. Osallistujajoukko oli monipuolinen: yli 400 delegaatista noin puolet tuli luonnontieteen maailmasta ja toinen puoli koostui kirkkojen johtajista, teologeista, yhteiskuntatieteilijöistä ja hallinnon sekä teollisuuden edustajista. Tieteellisen pätevyy-

⁹⁷ Loppuraportti: Nairobi 1975, 119-141. Suomeksi: Raja-aitoja murtamassa 1976, 198-229. Janhonen (1976, 196-197) toteaa esipuheessaan raportin luettelomaisen luonteen, mihin arvioon on helppo yhtyä. Yleisluonteisuuden voi hyvin ajatella johtuvan myös näkökulmaeroista, jotka estävät tarkempien lausumien muotoilemisen. Useimmat raportin teemoista olivat myös jo esillä kokouksen valmistelukirjassa: kantavia linjoja molemmissa olivat yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, eläminen harmoniassa luonnon kanssa ja tieteen sekä teknologian kaksiteräinen rooli. Vrt. Nairobi WB 1975, 62-71.

⁹⁸ Saarinen 1994, 206. Malli korvasi aiemman ”vastuullisen yhteiskunnan” mallin: KMN:n sosiaalieettisistä malleista yleensä kts. Saarinen 1994, 203-209.

⁹⁹ Kokouksen arvostuksesta esimerkiksi Saarinen 1994, 220 ja Shinn 2002, 1022-1023. Kokouksen asiakirjat: Faith and Science I 1980 sekä Faith and Science II 1980.

¹⁰⁰ Nairobi to Vancouver 1983, 99-100.

¹⁰¹ Yleisluonteisempi Faith, Science and the Future (Geneve, 1979) sekä toisena Paulos Gregorioksen The Human Presence: An Orthodox View of Nature (Geneve, 1978). Shinn (1980, 5) pitää kolmantena, epävirallisena valmistelukirjana Charles Birchin Confronting the Future-teosta (Ringwood, 1976).

tensä perusteella valittujen delegaattien joukossa oli myös juutalaisia ja agnostikkoja, ja puhujien joukossa kuultiin buddhalaisten ja islaminuskoisten näkemyksiä. Konferenssi suhtautuikin hyvin myönteisesti dialogiin muiden uskontojen kanssa.¹⁰²

Kokouksessa ja sen dokumenttien laatimisessa vahvasti mukana ollut teologian professori Roger Shinn esitti yhteenvedossaan kokouksesta kolme yleistä linjaa sen mielipiteissä. Ensimmäiseksi hän toteaa, että kukaan ei varsinaisesti olettanut käsiteltävien ongelmien ratkeavan pelkästään tieteen avulla. Ratkaisu nähtiin yhteiskunnan rakenteiden ja arvojen vaikeasti aikaansaataavissa muutoksissa. Toiseksi, kukaan ei olettanut pelkästään uskonnon ratkaisevan näitä ongelmia yhteiskunnassa tai suhteessa tieteeseen. Kolmanneksi hän toi esiin sen, että missään kiistakysymyksistä raja eri mielipideryhmien välillä ei kulkenut tiedemiesten ja teologien keskeltä: molempien ryhmien edustajia oli kummallakin puolella.¹⁰³

Konferenssin jatkuvuus Futurum-projektin kanssa näkyy hyvin sen kahdesta merkittävimmästä henkilöstä: puhetta johti Paulos Gregorios ja varapuheenjohtajana toimi Charles Birch. He olivat mukana vahvasti jo eri valmistelukonferensseissa ja –asiakirjoissa. Teologiselta kannalta konferenssi edustaakin selkeästi Lindqvistin jaottelun mukaan ”luonnon teologiaa”, ja oli aiempaan nähden huomattavan yksimielinen kritiikissään vallitsevaa länsimaista ekoteologista ajattelutapaa kohtaan. Ortodoksiselle teologialle lausuttiin suoraan arvostusta paremmasta suhtautumisesta ympäristöön. Kokouksen kymmenestä jaostosta toinen pohti nimenomaan ihmisen, luonnon ja Jumalan suhdetta. Sen loppuraportti ei antanut tilaa ”läntisen historianteologian” näkemyksille, vaan lausui kiistattomasti julki luonnon itseisarvon:

- - tiede ja teknologia, redusoimalla ei-inhimillisen luonnon pelkän objektin asemaan, ovat kieltäneet jokaisen olennon itseisarvon (denied the intrinsic value - - in every creature), joka niillä on, koska ne ovat tulleet Jumalan kädestä.¹⁰⁴

¹⁰² Shinn 2002, 1022; Nairobi to Vancouver 1983, 99-102, 105; Faith and Science II 1980, 35-37.

¹⁰³ Shinn 1980, 11.

¹⁰⁴ Faith and Science II 1980, 29. Itseisarvoa ei kuitenkaan määritellä prosessiteologisesti tietoisuuden asteen mukaan. Per Lönning käsittelee monissa yhteyksissä konferenssin syytöksiä läntistä teologiaa kohtaan ja toteaa, ettei ekumeeninen liike voinut jättää niitä kokonaan huomiotta. Lönning ei kuitenkaan pidä syytöksiä täysin osuvina, ja ihmettelee myös niiden aikaansaaman keskustelun pientä lopullista määrää. Kts. Lönning 1989, 9-10, 24, 166-178.

Raportti käytti runsaasti vastuullisen tilanhoitajuuden vertauskuvaa, pitäen kolminaisuuden kommuuniota mallina ihmisen yhteiselämälle maailmassa - eli Jumalan kuvan aseman toteuttamiselle. Raportissa oli myös liittoteologiaa: sen mukaan Jumala tekee ihmisten kanssa henkilökohtaisia liittosuhteita, joiden kautta oikeudenmukaisuuden tulisi päätyä muullekin luomakunnalle. Myös sakramentit liitettiin ajattelumalliin samoin kuin toivon eskatologinen näköala.¹⁰⁵

Roger Shinn totesi jo kokousasiakirjojen esipuheessaan, että nähtäväksi jää, kuinka suuressa mittakaavassa KMN yleiskokoustasolla löytää samalaista yksimielisyyttä näistä aiheista kuin mitä konferenssin valikoitunut, joskin moninainen, osallistujajoukko. Konferenssi antoi monia suosituksia kirkkoille: niitä kutsuttiin miettimään, missä määrin liturgiansa ja etiikkansa ottavat huomioon ei-inhimillisen luomakunnan kunnioituksen ja suojelemisen. Konferenssin seuraamukset kanavoituivatkin monin tavoin seuraavaan yleiskokoukseen Vancouverissa 1983.¹⁰⁶

Vancouverin yleiskokouksesta sai alkunsa ORLE-prosessi, johon liittyivät lähes kaikki merkittävät 1980-luvulla pidetyt ympäristökysymyksiä käsitelleet ekumeeniset tapaamiset. Poikkeuksena oli Euroopan kirkkojen konferenssin Bukarestissa 1982 järjestämä konsultaatio *The Groaning of Creation*.¹⁰⁷ ORLE-prosessia pidetään ekumeenisen liikkeen merkittävimpana ympäristökysymysten esiin nostajana, mutta monet tutkijat huomauttavat, että se ei suinkaan lähtenyt tyhjältä liikkeelle – kuten tämäkin tutkimus osoittaa. Prosessi käynnistymistä edelsi kehityskulku, jonka aloitti jo Uppsalan yleiskokouksen päätös *Futurum*-projektista. Useimmat ORLE-prosessia leimanneet ekoteologiset kiistakysymykset nousivat esille jo 1970-luvulla.

Ensisijainen aiemman työskentelyn kanavoija oli MIT:n konferenssi, jonka ajatukset kulkeutuivat sekä kirjallisesti että henkilöiden välityksellä Vancouveriin. Kokouksen valmisteluaineisto oli poikkeuksellisen runsas, sisältäen

¹⁰⁵ Faith and Science II 1980, 29-32. Jaoston varapuheenjohtajana toimi John B. Cobb Jr.

¹⁰⁶ Shinn 1980, 15; Faith and Science II 1980, 37. Kokouksessa kritiikkiä luonnon teologiaa kohtaan esitti Gerhard Liedke, joka arvosteli Birchii ja samalla prosessiteologiaa orgaanisesta ihmisen, luonnon ja Jumalan kuvasta. Hän tarjosi vaihtoehdoksi sellaista mannermaista protestanttisen teologian näkemystä, jota oli selkeästi uudistettu virikkeillä tietyistä ympäristön kannalta olennaisista raamatunkohdista sekä yhteiskuntatieteiden konfliktiteorioista. Kokouksen teologisista puheenvuoroista kts. Faith and Science I 1980, 46-87. Kaikki teologiset puhujat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että läntisellä modernilla teologialla on ollut jonkinasteinen osasy syy nykyisen ympäristötuhon syntyyn, ja että tuota teologiaa tulee uudistaa.

¹⁰⁷ Konsultaatiosta Veikkola 1992, 54-56; Lönning 1989, 4.

keskustelupapereita, kokouksen teeman teologisen tutkiskelukirjan, varsinaisen valmistelukirjan ja vielä eräitä muita aineistoja.¹⁰⁸ Sekä keskustelupaperien kirja että valmistelukirja käsittelivät ympäristökysymyksiä selkeästi MIT:n konferenssin linjoihin liittyen.¹⁰⁹ Monet näistä ajatuksista päätyivät myös yleiskokouksen päätöslauselmiin: tieteen arvoneutraaliuden ajatuksen kumoamisen ja tiedemiesten kanssa käytävän dialogin tärkeyttä painotettiin, ja teologian saralla kiitettiin kasvavaa konsensusta Jumalan, ihmiskunnan ja luonnon yhteenkuuluvuudesta, joka löytää keskeisen ilmaisunsa Kristuksessa. Ympäristöystävällisten teknologioiden kehittämistä suositeltiin, samoin kuin osallisuutta lisäävien tuotantotapojen.¹¹⁰ Tässä näkyi jälleen ympäristökysymysten vankka sidonta yleisiin oikeudenmukaisuuskysymyksiin.

Ympäristökysymyksiin viitattiin selkeästi useammissa jaostoissa kuin aiemmin, erilaisten oikeudenmukaisuuteen liittyvien kysymysten yhteydessä.¹¹¹ Erityisellä tavalla tämä koskee jaostoa kuusi, Taistelu oikeudenmukaisuuden ja ihmisarvon puolesta. Jaoston aihe herätti niin runsasta keskustelua, ettei sen loppuraporttia saatu täysin valmiiksi kokouksen aikana, vaan se lähetettiin keskustukomitealle viimeisteltäväksi. Yhtenä syynä tähän oli raportin ilmestyskirjalliseksi kutsuttu kielenkäyttö, joka painotti vahvasti maailman tilan kurjuutta ja sen lievittämiseksi käytävän taistelun välttämättömyyttä. Juuri tässä loppuraportissa käynnistettiin ORLE-prosessi: kirkkoja kutsuttiin liittoutumaan KMN:n kanssa ”konsiliaariseen prosessiin” koko luomakunnan puolesta ”kuoleman demonisia voimia vastaan”.¹¹²

Vanhasta iskulauseesta ”Oikeudenmukaisuus, rauha ja ihmisoikeudet” siirryttiin nyt uuteen malliin, jossa ”luomakunnan eheys” korvasi ihmisoi-
keudet ja JPSS-mallissa vastaavasti ”säilymään kykenevyyden”.¹¹³ Tämä kertoo ei-inhimillisen luomakunnan arvostuksen kasvamisesta KMN:ssa, mutta synty-

¹⁰⁸ Kokouksen järjestelyistä ja samalla valmisteluaineistosta Ruokanen 1984, 7-11. Teologisen valmistelukirjan *The Lord of Life* (Geneve, 1983) ensimmäiset artikkelit kirjoittivat Birch ja Gregorios, joista jälkimmäinen toimi kokouksessa eniten ympäristökysymyksiä käsitelleen viidennen jaoston, Rauhaa ja eloonjäämistä kohtaavat uhat, puheenjohtajana.

¹⁰⁹ Vrt. esim. Lazareth 1983, XI; Vancouver Issues 1982, V 9-19; Vancouver WB, 49-50.

¹¹⁰ Vancouver 1983, 77-82.

¹¹¹ Esim. puhuttaessa uskon todistamisesta lapsien keskuudessa: Vancouver 1983, 36.

¹¹² Vancouver 1983, 83-91. Taustavaikuttajana oli mm. Ulrich Duchrow. Yleiskokouksen Ohjelman suuntaviivoja käsittelevä komitea (Programme Guidelines Committee) muotoili tämän lopullisesti: "To engage member churches in a conciliar process of mutual commitment (covenant) to justice, peace and the integrity of creation should be a priority to World Council programmes." Vancouver 1983, 255.

hetkellään uusi termi oli myös vailla selvää merkitystä: mitä oikeastaan tarkoitettiin ”luomakunnan eheydellä”?¹¹⁴ Myöskään kokouksen esiin tuoma huomiota herättänyt ”eukaristisen vision” ajatus ei ollut täysin selkeä.¹¹⁵

Luomakunnan itseisarvoa ei kuitenkaan lausuttu samalla tavalla julki kuin MIT:n konferenssissa. Asian tulkintaa vaikeuttaa se, että viidennen jaoston raportista poistettiin valmisteluvaiheessa tilanpuutteen vuoksi teologinen osio. Shinnin mainittu arvelu kokousten suhteesta eli se, että heterogeenisempi edustajajoukko aikaansaa heterogeenisemmän julkilausuman, pitäneen kuitenkin paikkansa. Tätä tukee jaoston puheenjohtaja Gregorioksen lausunto, jonka mukaan jaostossa vaikutti useita erilaisia teologisia ajattelutapoja.¹¹⁶ MIT:n konferenssi jäikin tietyllä tavalla ”luonnon teologian” huippuhetkeksi KMN:ssa. ORLE-prosessissa tuotiin myös esille sen asiasisältöjä, mutta vastaavaa yksimielisyyttä niistä ei saavutettu. Rajalinjat perinteisen, ihmisen erityisasemaa korostavan linjan ja ei-inhimillisen luomakunnan itseisarvoa ajavan linjan välillä säilyivät vahvana Canberran yleiskokouksessa 1991.¹¹⁷

ORLE-prosessin piirissä järjestettiin runsaasti tapahtumia eri puolilla maailmaa sekä ekumeenisesti että tunnustuskuntien sisäisesti. Eniten huomiota herätti Soulissa pidetty maailmankonferenssi 1990, mutta monet tutkijat pitävät vielä merkittävämpänä Baselin eurooppalaista ekumeenista yleiskokousta 1989. Baseliin osallistui täysipainoisesti myös roomalaiskatolinen kirkko, joka vetäytyi vastuusta Soulissa. Soulin konferenssi onkin kuuluisa ristiriidoistaan. Se kykeni antamaan kymmenen suositusta kirkkoille, muttei salannut monia vallitsevia kiistanalaisuuksia. Erityisesti ongelmia tuotti liittoteologia prosessin pohjana. Kirkkojen edustajat pystyivätkin esiintymään Soulissa vain yksityishenkilöinä.¹¹⁸

Yhteenvetona todettakoon, että KMN alkoi käsitellä ympäristöky-symyksiä sängen varhaisessa vaiheessa, joskin laajemmin vasta niiden noustua

¹¹³ Vrt. Lönning 1989, 4.

¹¹⁴ Luomakunnan eheyden määrittelystä esim. Veikkola 1992, 229-246; Rasmussen 1996, 98-110.

¹¹⁵ Ajatuksesta kts. Vancouver 1983, 44 ja esim. Lönning 1989, 239-241.

¹¹⁶ Vancouver 1983, 72.

¹¹⁷ Canberran ekoteologisesta keskustelusta kts. Rasmussen 1996, 227-247. Sen tarkempi analyysi jää tämän tutkimuksen rajauksen ulkopuolelle.

¹¹⁸ Lyhyt yleisesitys ORLE-prosessista: Niles 2002. HD (1994, 222-224) esittää myös kriittisiä huomioita. Tärkeimmät asiakirjat suomeksi: Vedenpaisumuksen ja sateenkaaren välissä 1992. Kts. myös Veikkola 1992, 59-62; Saarinen 1991a & 1991b. Granberg-Michaelson 1994 laajentaa analyysiä myös 1990-luvun alkuvuosille. ORLE-prosessia ei ole syytä käsitellä tässä tarkemmin, koska siitä on jo olemassa runsaasti tutkimusta ja koska se vaikuttaa LML:oon vasta tutkimusajan loppuosassa.

yleisempään tietoisuuteen. Eri ekoteologiset linjat tulivat perusmuodoissaan esiin melko pian. Niitä hahmottaa havainnollistavasti Larry Rasmussenin jaottelu erilaisista näkemyksistä ihmisen rooliin muuhun luomakuntaan nähden. Rasmussenin pohjaa arvionsa paljolti juuri ekumeenisen liikkeen materiaaliin, monestakin syystä: maailmanlaajuisille ympäristökysymyksille on ollut luonnollisin käsittelypaikka maailmanlaajuinen ekumeeninen liike.

Rasmussenin mukaan ekoteologiassa eniten kritisoitu, mutta usein vielä vallitseva, on hallintavallan malli (dominion). Sen lievennetty versio on tilanhoitajuuden malli (steward), joka painottaa enemmän vastuullista huolenpitoa luomakunnasta, mutta jota usein kuitenkin syytetään ihmiskeskeisyydestä. Askeleen pois ihmiskeskeisyydestä tarjoaa kumppanuuden malli (partner), jossa eroa ihmisen ja muun luomakunnan välillä on selvästi pienennetty. Tätä teologisempi versio on sakramentaalisen luomakunnan malli, jossa ihmisen rooliksi nähdään pappina toimiminen koko luomakunnan puolesta (sacrament/priest). Siitä erilliseksi Rasmussen näkee vielä liittoteologiaan pohjautuvan profeetan mallin (prophet/covenant).¹¹⁹

Rajat eri mallien välillä eivät ole aina selviä, mutta jaottelu auttaa eri näkemysten analyysissä. Kun niiden avulla tarkastellaan KMN:n ekoteologista keskustelua, voidaan todeta, että vallitsevana mallina Geneven 1966 Kirkko ja yhteiskunta -konferenssiin ja vielä Uppsalan yleiskokoukseen asti oli selvästi hallintavalta. Nairobissa sitouduttiin tilanhoitajuuden malliin, joka yleiskokoustasolla säilyikin hallitsevana mallina. MIT:n Usko ja tiede -konferenssi oli poikkeuksellinen: sen voi nähdä prosessiteologian vaikutuksen osalta kumppani-mallia ja ortodoksisen teologian osalta sakramentti/pappi -mallia edustavana. Vancouverin kielenkäyttö heijasteli profeetallista liittoteologian mallia, mutta sellaiseen ei yleiskokouksen suulla kuitenkaan varsinaisesti sitouduttu. ORLE-prosessin käynnistämistä ei sinällään voi mielestäni nähdä tämän malliin yleisenä hyväksymisenä. Tätä tukee todistusaineisto kiistoista perinteisempien, ihmisen erityisasemaa korostavien ja uudempien mallien välillä Soulin konferenssissa sekä Canberran yleiskokouksessa.

3. Heräävän ympäristöhuolen aika (1970-1977)

3.1. Evianin yleiskokous sitoutuu sosiaalieettiseen vastuuseen

¹¹⁹ Rasmussen 1996, 227-247.

Tutkimuksen lähtöoletuksen mukaisesti Helsingin vuoden 1963 yleiskokouksen materiaaleista ei pintapuolisen tutkimuksen avulla löytynyt materiaalia ympäristökysymyksiin liittyen. Ajankohtaan nähden se olisikin ollut poikkeuksellista, mutta toki mahdollista. Varhaisimmat ekoteologian pioneerit olivat julkaisseet kirjoituksiaan jo tuolloin.

Myöskään Evianin yleiskokouksen asiakirjoista ei löydy mainintaa ympäristökysymyksistä. Laaja yhteiskunnallinen huoli niistä oli muutenkin vasta kasvamassa, ja kymmenpäiväisen yleiskokouksen asialista oli ylitsepursuava. Sosiaalieettisiä kysymyksiä käsitelleen ryhmän raportti alkaakin valituksella siitä, ettei aika riittänyt asioiden käsittelemiseen.¹ Vaikka osa osallistujista olisikin kantanut huolta ympäristöstä, ei heidän äänensä päässyt esiin. Kokouksen merkitys ympäristökysymysten suhteen on siellä varmistettu LML:n sitoutuminen sosiaalieettiseen toimintaan.

Evianissa ilmaistiin selkeästi LML:n näkemys sosiaalietiikan roolista: kirkon tehtävänä oli toimia maailmassa, ei pelkästään rajoittua sinänsä ensisijaisen tärkeään hengelliseen toimintaan. Kokouksessa Maailmanliiton presidentiksi valittu Mikko Juva totesi päätössanoissaan havainnollistavasti:

Jos tämä yleiskokous on jotain saanut aikaan, on se ainakin saanut meidät näkemään sen tosiasian [sic!], että maailma ei ole sellainen kuin sen tulisi olla ja että meidän kristittyinä on tässä asiassa tehtävä jotain.²

Pääesitelmöitsijänä toiminut Heidelbergin yliopiston systemaattisen teologian professori Hans Eduard Tödt argumentoi vahvimmin kristittyjen maailmanvastuun puolesta. Asiasta heräsi voimakas ja ristiriitainenkin keskustelu.³ Lopputuloksena kuitenkin maailmanvastuun suhteen konservatiivisemmatkin yhtyivät osaltaan julki tuotuun huoleen.⁴ Tuloksena monet, kuten tuolloinen pääsihteeri André Appel, näkevät kokouksessa vahvan käänteen LML:n historiassa: sitoutumisen sosiaalieettiseen vastuuseen.⁵ Tämä johti aikanaan myös ympäristöetisiin kannanottoihin.

¹ Vastuu ja yhteys 1971, 83. Koska Evianista eikä Helsingistä ei löytynyt aineistoa, ei tutkimus kohdistunut varhaisempiin materiaaleihin.

² Vastuu ja yhteys 1971, 151.

³ Vastuu ja yhteys 1971, 52-69.

⁴ Malkavaara 1998, 151.

⁵ Evian 1970 1971, 11. Ks. myös FFTC 1997, 326, 382; Vastuu ja yhteys 1971, 8; Malkavaara 1998, 147-150. Vajta (1982, 18-19) yhtyy sinänsä näkemykseen, mutta muistuttaa, että kaikkia näitä kysymyksiä oli käsitelty jo aiemmin.

Teologiset perustelut sosiaalietiikalle olivat kuitenkin vielä monin tavoin auki. Tutkimusosasto määrättiin selvittämään niitä, mikä tapahtuikin energisen mutta kiistellyn uuden johtajan Ulrich Duchrown johdolla. Raportissaan vuosista 1970-77 tutkimusosasto piti tätä päätehtävänänsä tuona aikana. Samalla tutkimusosasto painotti niitä suuria muutoksia, joita sosiaalietiikan kentällä tapahtui noina vuosina, viitaten esimerkkeinä ensimmäisiin YK:n konferensseihin maailman nälkäongelmasta, väestönkasvusta ja ympäristöstä. Tutkimusosasto näki perustavaksi teologiseksi kysymykseksi sen, kuinka kristityt ymmärtävät maailman, jossa elävät – kaikkine moninaisine ongelmineen. Tämän jälkeen viitattiin Lutherin selityksiin uskontunnustuksesta ja Isä meidän-rukouksen neljännessä pyynnöstä ja todettiin, että niiden oppisisällön soveltaminen käytäntöön on ollut ajatuksena sosiaalietiikan selvittämistehtävässä.⁶

Laaja kirkko-opillinen tutkimus vahvisti Evianin johtopäätökset siitä, että kirkon tehtävänä on toimia maailmassa. Tutkimuksen mukaan kristityille tämä maailma ei ole lopullinen, eikä siitä koskaan tule täydellistä. Mutta vaikka kristityt elävät uuden maailman toivossa ja evankeliumin radikaalin, maailmaa uudistavan sanoman kantajina, elävät he nimenomaan tässä maailmassa, jossa heidän tulee toimia Jumalan tahdon mukaisesti oikeudenmukaisuuden puolesta. Seurauksena oli laaja-alainen sosiaalieettisen toiminnan oikeutus ja painotus. Myös Strasbourgin ekumeeninen instituutti teki omalla tahollaan saman alan tutkimusta.⁷

Presidentti Juva yhdeksi päälinjaksi LML:ssa on luonnehdittu ”kirkko maailmaa varten”.⁸ Hänen ja tutkimusosaston linjat erosivat kuitenkin toisistaan, vaikka molemmat kannattivat sosiaalieettistä toimintaa. Juva kertoo muistelmissaan Maailmanliiton kriisistä tutkimusosastossa esiintyneen uusvasemmistolaisuuden suhteen sekä ristiriidoistaan Duchrown kanssa. Juva sanoo jatkaneensa LML:ssa linjaansa, joka oli syntynyt Suomessa yhteiskunnallisen liikehdinnän haastaessa kirkkoa. Juvalle yhtäältä yhteisöllinen yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja toisaalta evankeliumin henkilökohtainen vapautussanoma kulki-
vat käsi kädessä.⁹

⁶ Reports 1977, 77-79.

⁷ FFTC 1997, 194-200; Malkavaara 1998, 150-151. Taustalla oli laajaa luterilaisen kahden regimin opin tutkimusta.

⁸ [<http://www.lutheranworld.org/News/LWI/EN/1376.EN.html>]. 24.2.2004.

⁹ Juva 1994, 228-237. Erimielisyyksistä tutkimusosaston suhteen myös FFTC 1997, 194-200.

Juva, joka tunnettiin innokkaana kasvitieteilijänä ja kotimaassaan myöhemmin myös ympäristökysymysten esille tuojana, oli mukana tuomassa ekologista tietoisuutta LML:oon. Hän viittasi Rooman Klubin Kasvut rajat -raporttiin eksekutiivikomitean kokouksessa vuonna 1973, tuoden esille teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välillä olevan kuilun, joka vaikuttaa ratkaisevasti ympäristökysymyksiin.¹⁰ Saman teeman hän oli jo tuonut esille Evianissa, mutta nyt hän liitti ajatuksen suoraan ympäristöasioihin.¹¹ Muistelmiensa LML:ssa toimimisestaan kertovassa osassa hän ei tämän lisäksi mainitse ympäristökysymyksiä. Vaikuttaa todennäköiseltä, että hän oli niiden esille tuomiseen myötämielinen, mutta ei ainoa vaikuttaja asian taustalla.¹²

3.2. Ympäristökysymysten nousu esityslistalle Dar es Salaamin yleiskokouksessa

3.2.1. Valmistelukirja

Yleiskokouksen valmistelukirjassa vuonna 1976 määriteltiin yleiskokouksen kahdeksi päätehtäväksi:

1. keskustella niistä asioista, joista jäsenkirkot ovat eniten huolissaan
2. tarkastella Maailmanliiton työtä, määritellä suuntaviivoja sen tulevaa työtä varten ja nimittää presidentti sekä toimeenpaneva komitea.¹³

1970-luvulla kasvaneen tietoisuuden jälkeen osa jäsenkirkoista oli ympäristökysymyksistä nyt niin huolissaan, että niistä haluttiin keskustella yleiskokouksessa. Tavoitteen kaksi mukaisesti niiden suhteen määriteltiin tulevia suuntaviivoja.

Kokouksen yhdeksi päämääräksi olikin määritelty vastausten etsiminen uusiin, ajankohtaisiin kysymyksiin. Vastauksia haluttiin löytää nimenomaan omasta luterilaisesta perinteestä, jonka uskottiin kätkevän sisälleen ratkaisuja myös moderneihin ongelmiin. Tavoitteena oli kohtaaminen luterilaisen perinteen, ajankohtaisten ongelmien ja ekumeenisen liikkeen välillä.¹⁴

¹⁰ Juva 1994, 236.

¹¹ Vastuu ja yhteys 1971, 152.

¹² Näin arveli myös tuolloinen LML:n keskusvirkamiehistön jäsen Risto Lehtonen, jota haastateltiin. Risto Lehtosen haastattelu 16.10.2003.

¹³ DeS SB 1976, 7.

¹⁴ DeS SB 1976, 8. Tässä yhteydessä ei mainita suoraan ympäristökysymyksiä, mutta nämä periaatelinjaukset vastaavat täysin kirkkojen yleisintä reaktiota ekologiseen kriisiin.

Kokouksen yleisteema oli Uusi yhteisö Kristuksessa. Teema ja työskentely oli jaettu kolmeen seminaariin: Yhteinen lähetystehtävä, Pyhän Hengen yhteisö ja Vastuullinen huolenpito luomakunnasta. Nämä kolme oli jaettu kukin vielä kahdeksaan alateemaan, joista jokaista käsitteli erillinen ryhmä. Keskusvirkamiehistö oli valinnut teemat niiden aiheiden perusteella, joita kokouksessa odotettiin nousevan esiin. Käsittelyrakenne oli kaksiosainen: ensimmäisen kokousviikon aikana ryhmät keskustelivat ja valmistelivat aiheita toisen viikon kaikille yhteistä käsittelyä varten.¹⁵ Raamatulliseksi perustaksi oli valittu Roomalaiskirje. Sen pohjalta oli valmistelukirjaan tehty 12-sivuinen raamatuntutkiskelu (Bible Study) kysymyksineen ja viitteineen, jotka osoittivat raamatunkohtien kytköksiä eri ryhmien aiheisiin.¹⁶

Keskusvirkamiehistön laatimassa valmistelukirjassa esiteltiin teemojen taustalla oleva teologia. Teksti toimii siltana LML:n kirkko-opillisen tutkimuksen ja yleiskokouksen välillä. Läpikantavana teemana oli uuden yhteisön esimerkillinen tehtävä maailmassa. Teema rakentuu ja saa erilaisia sovellutuksia läpi valmistelukirjan, mutta se kerrataan tiivistä kolmannen seminaarin, Vastuullinen huolenpito luomakunnasta, materiaalin alussa. Keskityn ensisijaisesti tämän seminaarin aineistoon, koska sen kahdeksas - eli viimeinen - alaryhmä käsitteli teemaa Rauha ihmisille ja koko luomakunnalle. Ympäristökysymykset saivat siinä ensimmäiset teologiset perustelunsa LML:n virallisessa materiaalissa.

Aluksi todettiin Roomalaiskirjeeseen viitaten, että kristityt vapautetaan synnin vallasta yksinomaan armon ansiosta, mutta nimenomaan uudessa yhteisössä. Armo korjaa oikeiksi ihmisten suhteet toisiinsa, Jumalaan ja luomakuntaan. Tässä on uuden yhteisön kolmiyhteinen luonne: Kristus mahdollistaa yhteyden, Pyhä Henki luo sitä jäsenten välille ja yhteisö elää Isän luomassa maailmassa. Vapautuksen tarkoitus on, että uusi yhteisö palvelisi nimenomaan koko luomakuntaa, ei vain ihmiskuntaa. Kristuksen ansiosta on mahdollista ”palvella toisia, puolustaa heidän ihmisoikeuksiaan ja olla Jumalan luomakunnan hyviä tilanhoitajia (stewards)”.¹⁷ Uuden yhteisön tulisi elää Kristuksen oppi todeksi keskuudessaan ja olla siten eettisenä mallina koko yhteiskunnalle, ”maailman suolana”

¹⁵ DeS SB 1976, [-1], 1, 7.

¹⁶ DeS SB 1976, 82-93.

¹⁷ DeS SB 1976, 61-62. Perusajatuksista myös esim. 17, 39.

(Matt.5:3-16).¹⁸ Perusteena käytetään myös Lutherin opetusta kirkon tuntomerkeistä, joista monet liittyvät lähimmäisen hyväksi tehtäviin tekoihin.¹⁹

Mallina toimimisesta huolimatta yhteisön tulee kuitenkin varoa mukautumasta yhteiskuntaan. Tähän liittyen todettiin, ettei täydellisen oikeudenmukainen yhteiskunta ole maan päällä mahdollinen ennen Kristuksen paluuta. Uusi yhteisö voi olla parhaimmillaan vain ohimenevää esimakua uudesta luomisesta. Synnin todellisuus otetaan luterilaisen vakavasti: uusi yhteisökin säilyy kilvoittelustaan huolimatta aina samanaikaisesti syntisenä ja vanhurskaana. Kristittyjen sekä kirkkojen perusasenteen pitäisikin olla aina virheitään katuva ja kriittinen. Kirkon on ensimmäiseksi kohdistettava kriittinen katseensa itseensä ja omiin käytäntöihinsä. Eettistä opetusta tärkeämpää on kirkon oma esimerkki.²⁰

Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ei ole kirkon monopoli. Jokaisella ihmisellä, taustasta riippumatta, on kaipuu oikeudenmukaisuuteen sekä kyky tavoitella sitä järjen avulla. Kristittyjen erityisvahvuus on se, että he ovat vapaita legalismista ja itsevanhurskautuksen tarpeesta ymmärtäessään armon tulevan vain Jumalalta. Jumala on oikeudenmukaisuuden lähde ja hänen luomistyönsä on hyvä. Tällöin oikeudenmukaisuuden tavoittelu vaatii vastuullista huolenpitoa luomakunnasta. Ei ole oikein ainoastaan alistaa sitä ihmiskunnan vallan alle: sitä tulisi suojella ”koko ihmisperheen fyysisenä perustana ja elinpaikkana”.²¹

Kun kristityt antavat koko elämänsä pyhäksi ja eläväksi, Jumalalle mieluisaksi uhriksi, he palvelevat (worship) häntä järjellisellä tavalla (Room.12:1). Tämä tapahtuu, kun katumuksentunto (penitence) muuttuu aktiiviseksi katumuksenteoksi (active repentance), joka johtaa korjaamaan oikeiksi vääryyksiä. Tämänkaltaisella koko elämällä tapahtuvalla jumalanpalveluksella päästään käsittelemään epäoikeudenmukaisuuden juuria, olkoon ne yhteiskunnallisessa pahuudessa tai luomakunnan väärinkäytössä.²² Tällä tavalla toiminta ympäristön suojelemiseksi voidaan nähdä Jumalan palvelemiseksi, jumalanpalvelukseksi (worship).

Rauha ihmisille ja koko luomakunnalle -alaryhmän materiaalissa todetaan, että rauhan, eloonjäämisen ja elämänlaadun ongelmat ovat perustavanlaa-

¹⁸ DeS SB 1976, 64, 22.

¹⁹ DeS SB 1976, 44-45.

²⁰ DeS SB 1976, 62-65.

²¹ DeS SB 1976, 66. Suojelun perustelun ihmiskeskeisyys on huomionarvoista.

²² DeS SB 1976, 66.

tuisia uskonnollisia ongelmia (basic religious problems).²³ Kappaleessa puhutaan lähinnä ihmisistä ja kansoista, mutta todetaan, että kristittyjen tulisi saarnata pelastusta maailmalle eikä maailmasta. Ympäristökysymyksiin ajatukset liitetään lainauksella Joseph Sittleriltä:

- - tie eteenpäin on Kristologiasta, joka on laajennettu kosmisiin ulottuvuuksiinsa -
- Huolenpito maapallosta, luonnon valtakunta (the realm of nature) armon näyttämönä, niiden raskaiden (thick), materiaaalisten proseduurien järjestäminen, jotka joko tuovat tai vievät ihmisiltä leivän ja rauhan – nämä ovat Kristologisia kuuliaisuksia (obediences) ennen kuin ne ovat käytännön välttämättömyyksiä.
- Joseph Sittler, Nature and Grace.²⁴

Valmistelukirjan oma teksti jatkaa toteamalla, että kristityt näkevät luomisen Jumalan rakkauden ilmaisuna. Kuitenkin kristityt tekstin mukaan myös tajuaavat, että syntisyytensä vuoksi he näkevät itsensä maailman kaikkivoipaisina hallitsijoina sen sijaan, että ymmärtäisivät elämänsä elettyinä suhteessa Jumalaan ja hänen luomakuntaansa. Koska kristityt on vanhurskautettu Kristuksessa, heitä kutsutaan uuteen suhteeseen toistensa ja luonnon kanssa. Kristuksessa on lupaus koko luomakunnan ennalleen palauttamisesta. Seuraavaksi tekstissä luetellaan asioita, jotka todella tekevät tuon työn tarpeelliseksi. Vakaviksi kriiseiksi mainitaan suuresti nopeutuva väestönkasvu, ympäristön saastuminen, nälkäkriisi, energiakriisi, talouden romahtamisen vaara ja sodat, erityisesti ydinsodat. Kristittyjen epävarmuus suurten ongelmien edessä sekä ongelmien itsensä monimutkaisuus myönnetään. Nopeasti kehittyvän teknologian aikana kysytään, ovatko ne, jotka ennustavat maailmanlaajuista katastrofia, oikeassa.²⁵

Asiakirjassa mainitaan KMN:n Nairobin kokouksessa esitetyt syyt siihen, miksi kristittyjen tulisi liittyä etsimään uusia kansallisia ja kansainvälisiä päämääriä. Niiden joukossa on ”haaste olla Jumalan tilanhoitajia (stewards) kaikkea hänen kansaansa varten (for all his people)”. Tämän jälkeen lainataan Ken Cauthenia, joka on Sittlerin ohella ensimmäisiä ympäristökysymyksistä kirjoittaneita teologeja. Tämän Chicagon koulukunnasta kiinnostuneen baptistiteologin kirjasta *Christian Biopolitical* (1971) otetun lainauksen mukaan paras tulevaisuuden toivo on sellaisessa luovassa vähemmistössä, joka voisi tarjota riittävän voi-

²³ DeS SB 1976, 79.

²⁴ DeS SB 1976, 80. Tämä on kirjassa esiintynyt koko lainaus teoksesta. Sittleristä kts. luku 2.4.

²⁵ DeS SB 1976, 80.

makkaan näkemyksen ja arvomaailman ihmisten käännättämiseksi pois esineitä palvovista ideologioistaan (idolatrours ideologies).²⁶

Teksti päättyy toimintamahdollisuuksien esittelyyn kristityille. Nämä voivat määritellä uudestaan, mihin kaikkeen heidän kutsumuksensa heitä velvoittaa; rukoilla; työskennellä kirkkojensa sisäisten käytäntöjen muuttamiseksi esimerkillisiksi ja kehittää uusia elämäntapoja, jotka kunnioittavat ja säilyttävät luomakuntaa.²⁷

Raamattututkiskelussa ei käsitellä varsinaisesti ympäristökysymyksiä, ja ekoteologiassa hyvin usein käytetyt jakeet Room.8:19-23 ohitetaan täysin.²⁸

3.2.2. Yleiskokous

Kokouksen avauspuheessa presidentti Juva totesi, kuinka ”yleinen tietoisuus saastumisen vaaroista ja turmeltumattoman luonnonympäristön arvosta kasvaa koko ajan”.²⁹ Tarkempaa huomiota ympäristökysymyksiin ei kuitenkaan pääesitelmissä kiinnitetty.

Vastuullista huolenpitoa luomakunnasta käsitelleen seminaarin lopuraportissa mainittiin lyhyesti ympäristökysymykset. Johdantoesitelmän seminaarissa piti pohjoisamerikkalainen, sosiaalietiikkaan painottunut teologi William H. Lazareth. Hän käsitteli erityisesti luterilaisia näkemyksiä ilmoituksesta, vapautuksesta ja vallankumouksesta. Raportti toteaa, että esitelmässä

Roomalaiskirjeen pohjalta kehiteltiin laaja teologinen perusta, jonka avulla on mahdollisuus yhdistää Jumalan armosta annettu pelastus kristityn eettisiin velvollisuuksiin, kuten vastuulliseen huolenpitoon luomakunnasta, toistensa ja koko ihmiskunnan vastavuoroiseen palveluun ja vastuulliseen osallistumiseen poliittisiin asioihin ja sosiaaliseen muutokseen.³⁰

Lazarethin kehitlemä teologinen näkemys vastasi siis hyvin pitkälti valmistelukirjan teologiaa.

²⁶ DeS SB 1976, 80-81; [<http://www.frontiernet.net/%7Ekenc/homepage.htm>] 21.4.2005. Cauthenin käsite biopoliittinen viittaa yhteiskunnallisen (”poliittisen”) etiikan laajentamiseen koskemaan myös biosfääriä. On mielenkiintoista pohtia, onko tekstin kirjoittajien tarkoituksena ollut ymmärtää yllä esitetty lainaus Nairobista koskemaan myös ei-inhimillistä luomakuntaa ”kansa”-sanana biopoliittisen tulkinnan kautta. Prosessiteologiasta runsaasti vaikutteita saanut Chicagon koulukunta, joka on ollut edelläkävijöitä ympäristökysymysten teologisessa käsittelyssä, on Cauthenin kautta vaikuttanut LML:n ekoteologiaan.

²⁷ DeS SB 1976, 81.

²⁸ DeS SB 1976, 82-93.

²⁹ Uusi yhteisö Kristuksessa 1978, 16.

³⁰ Uusi yhteisö Kristuksessa 1978, 105.

Seminaarissa käsitellyt aiheet oli loppuraportissa jaettu neljään osaan: ihmisoikeudet, rauha, valta ja huolenpito luomakunnasta. Viimeisestä lausutaan:

Johdantoesitelmässä pidettiin vastuullista huolenpitoa luomakunnasta tärkeänä kristillisenä velvollisuutena. Seminaari oli yleisesti yksimielinen siitä, että ympäristönsuojeluun ja kysymyksiin energian ja ydinvoiman käytöstä on kiinnitettävä enemmän määrätietoista huomiota.

Kristittyjen toiminta maapallon varojen oikeudenmukaisemman jaon aikaansaamiseksi ei ole ainoastaan konfliktien ja sodan ennaltaehkäisyä vaan positiivinen kristillinen velvollisuus. Kysymys ihmisoikeuksista sisältää myös kysymyksen oikeudesta elämisen perustarpeiden tyydyttämiseen.³¹

Suomea kokouksessa edustanut ja siellä LML:n eksekutiivikomiteaan valittu piispa Paavo Kortekangas on kirjoittanut yleiskokouksen sosiaalietikasta. Hän toteaa, että kokouksessa oli

- - päätehtävänä - - yrittää löytää sosiaalieettisiin kysymyksiin selkeää teologista perustaa, jolta käsin näitä kysymyksiä vastaisuudessa voitaisiin määritellä ja jotka määräisivät niissä LML:n linjan.³²

Kortekangas yhtyy arvioon siitä, että sosiaalieettiset kysymykset nostettiin Evianissa tärkeysjärjestyksessä etutilalle. Hän myöntää myös perustelujen tuolloisen vajavuuden ja voimassa olleen tarpeen selvittää niitä. Kortekankaan mielestä Dar es Salaamissa onnistuttiin asioiden tärkeysjärjestykseen laittamisessa ainakin osittain. Kokous piti LML:n sosiaalieettisen toiminnan tärkeimpänä tehtävänä epäoikeudenmukaisuuden perussyiden tutkimista ja niihin vaikuttamista. Kortekankaan mielestä tämä suositus oli ylimalkainen ja aiheutti vaaran siitä, että tutkitaan ilmenemismuotoja perussyiden sijaan.³³

Ympäristökysymyksiä Kortekangas ei mainitse kertaakaan, ainakaan eksplisiittisesti. Arvioidessaan kysymystä siitä, sanoiko LML mitään uutta Dar es Salaamissa, hän vastaa: ”tuskin mitään ratkaisevasti uutta aiempiin kannanottoihin lisättiin”. Hän toteaa lisäksi: ”Monia hyviä asioita otettiin esille, muitakin kuin edellä on selostettu, mutta varsinaisesti uusiin kannanottoihin tuskin näissä päästiin.”³⁴ Vähän myöhemmin hän lausuu: ”luonnollisesti Dar es Salaamissa jäi paljon sanomatta ja moni tärkeä asia käsittelemättä, nimenomaan yhteiskuntaetiikan alalta.”³⁵ Kortekangas ei siis näytä kokeneen ympäristökysymyksiä erityiseksi

³¹ Uusi yhteisö Kristuksessa 1978, 106-107.

³² Kortekangas 1978, 59.

³³ Kortekangas 1978, 60-61.

³⁴ Kortekangas 1978, 66.

³⁵ Kortekangas 1978, 69.

uudeksi anniksi kokouksessa, ellei hänen ajatella tarkoittaneen niitä mainituilla ”monilla hyvillä ja tärkeillä asioilla”.

Kokouksen kuudennen julkilausuman otsake oli Luterilaisten kirkkojen yhteiskuntapoliittiset tehtävät ja vastualueet. Lausumassa todetaan tarve luoda selvä teologinen ja eettinen perusta kirkon yhteiskunnallispoliittisia tehtäviä varten. Kirkot eivät voi vetäytyä vastuusta yhteiskunnassa. Tätä perustellaan valmistelukirjan teologiasta tutulla tavalla. Julkilausumassa todetaan, että vaikka luterilaisen tradition oppia kahdesta valtakunnasta on sekä tulkittu että käytetty väärin, on sen tarkoituksena vakuuttaa Jumalan vallan ulottuvan koko luomakuntaan. Oppi ohjaa kirkon todistustehtävää ja

kristittyjen osallistumista niiden rakenteiden muovaamiseen, jotka määräävät heidän arkipäivän elämänsä puitteet; tämä - - merkitsee vastuullista huolenpitoa luomakunnasta, vastavuoroista - - koko ihmiskunnan palvelua sekä osallistumista taisteluihin kaikille ihmisille koituvan suuremman vapauden ja oikeudenmukaisuuden puolesta.³⁶

Parhaat yhteiskunnalliseen toimintaan vaikuttamisen kriteerit mainitaan löytyvän Lutherin Isosta katekismuksesta: ne, joita Luther kutsui nimellä ”Pyhän Raamatun summa”. Yleiskokous ilmaisi myös tukensa ETYK-prosessille. Sen Helsingissä allekirjoitetussa päätösasiakirjassa pyrittiin yhteistyöhön myös ympäristökysymyksissä. LML kehotti jäsenkirkkojaan toimimaan päätösasiakirjan allekirjoittaneissa maissa hallitusten tukena säädösten toteutumiseksi.³⁷

Yleiskokouksen päätöslistassa todetaan tiivistävästi, että LML:n tulisi huomioida

globaalin tilanhoitajuuden, rajoitettujen luonnonvarojen määrän, luonnon, energian ja ydinvoiman tärkeät kysymykset, sisällyttäen teologiset ja eettiset ulottuvuudet, - - perussyiden tutkimisen kontekstissa, ja että tällaiset tutkimukset toteutettaisiin yhteistyössä jäsenkirkkojen, muiden ekumeenisten toimijoiden ja YK:n erityistoimijoiden kanssa.³⁸

3.3. Johtopäätökset

Evianin yleiskokouksen asiakirjat eivät vielä käsitelleet ympäristökysymyksiä. Sen sijaan kokouksessa luotiin merkittävää pohjaa niiden käsittelylle sosiaalietiikkaan sitoutumisen kautta. Laaja kirkko-opillinen selvitys vahvisti Evianin päätökset kristittyjen yhteiskunnallisesta vastuusta, ja selvityksen pohjalta kirkkojen velvollisuus ottaa kantaa sosiaalieettisiin kysymyksiin perusteltiin Dar

³⁶ Uusi yhteisö Kristuksessa 1978, 85.

³⁷ Uusi yhteisö Kristuksessa 1978, 85-86.

es Salaamin yleiskokouksen valmistelukirjassa kattavasti. Kokous vahvisti tämän julkilausumissaan, joiden sanamuodot eivät juuri poikenneet valmistelukirjan vastaavista. Ympäristökysymykset mainittiin osana näitä sosiaalieettisiä kysymyksiä, mutta yleiskokous ei varsinaisesti ottanut kantaa mihinkään tiettyyn ympäristökysymykseen. Ne painottuivatkin valmistelukirjassa yleiskokousta enemmän. Jos yleiskokouksen lyhytsanaisten julkilausumien ajatellaan pohjautuvan valmistelukirjan laajemmille muotoiluille, saavat ne huomattavasti lisää ekoteologista sisältöä.

Useat sanamuodot jäävätkin melko avoimiksi. Monesti painotetaan huolenpitoa koko luomakunnasta. Valmistelukirjan perusteella tämän voi hyvin nähdä tarkoittavan myös ei-inhimillistä luomakuntaa, vaikka perusteluissa on selkeää ihmiskeskeisyyttä. Kokouksen julkilausumissa ei mainita erikseen, mitä ”koko luomakunnalla” tarkoitetaan. Tekstin valtaosan keskittyessä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen on vaikea tietää, kuinka moni kokousedustajista todella ajatteli kohdan viittaavan myös ei-inhimillisen luomakunnan oikeuksiin. Tekstirakenteen perusteella suurin osa kokousedustajista ajatteli kysymystä ihmislähtöisesti.

Eräät kokouksen ajatukset ovat hivenen ongelmallisia ympäristökysymyksiin sovellettuna. Ajatus uudesta yhteisöstä, joka toiminnallaan näyttää mallia muille, on tässä kysymyksessä hankala: ympäristökysymykset nousivat laajemmin esille ei-kristillisten lähteiden vaikutuksesta. Tilanne olisi siis se, että uusi yhteisö saisi ulkopuoleltaan tai rajoiltaan vaikutteita ruveta suojelemaan luontoa ja sitten näyttäisi ulkopuolelleen esimerkkiä asiassa. Tätä voi uskottavasti perustella vain, jos yhteisön perinteestä on löydettävissä aineksia uudelle asenteelle ja jos mukana on katumuksen näköala. Valmistelukirjan teologiasta nämä ainekset löytyivät, mutteivät varsinaisesti julkilausumista.

Yleiskokouksella oli asialistallaan lukuisia vaikeita kysymyksiä, ja vaikuttaa siltä, etteivät ympäristökysymykset olleet useimpien osallistujien ensisijaisia huolenaiheita. Kuvaavaa on, että ne olivat asialistalla viimeisen seminaarin viimeisenä kohtana. Huoli niistä oli kuitenkin selkeästi kasvanut ja asiaan haluttiin kiinnittää enemmän huomiota. Joitain teologisia taustavaikuttajia voidaan nähdä. Useat jäljet viittaavat Pohjois-Amerikkaan, jossa profiloituvat erityisesti Chicagon seudun protestantit, mukaan lukien luterilaiset sosiaalietiikan näkyvät

³⁸ Dar es Salaam 1977 1977, 208-209.

hahmot Joseph Sittler ja William Lazareth. Tämä vaikuttaa luonnolliselta ottaen huomion yksittäisten kirkkojen historian ympäristökannanottojen suhteen: edelläkävijöitä olivat pohjoisamerikkalaiset - ja usein vielä luterilaiset.³⁹

Dar es Salaamissa LML käsitteli ensi kertaa yleiskokoustasolla ympäristökysymyksiä. LML:n historiikki on siis tietyllä tavalla johdonmukainen mainitessaan ympäristökysymykset lyhyesti juuri tämän kokouksen kohdalla, mutta historiikki ei varsinaisesti mainitse, että ne olisivat nyt ensi kertaa erityisesti esillä, kuten tutkimus on osoittanut niiden olevan.⁴⁰ LML:n voidaan sanoa käsitelleen aihepiiriä kohtalaisen nopeasti sen noustua yleisempään tietoisuuteen, erityisesti huomioon ottaen eksekutiivikomitean käsittelyn aiheesta vuonna 1973. Suhteessa KMN:n piirissä tapahtuneeseen käsittelyyn LML:n keskustelu aiheesta oli kuitenkin hyvin suppeaa. KMN:n Nairobin yleiskokouksesta oli Dar es Salaamin kokouksen aikaan kulunut vain puolitoista vuotta. Siellä ympäristökysymykset saivat Dar es Salaamiin verrattuna selkeästi enemmän huomiota. Nairobin vaikutukseen viitataan Dar es Salaamin valmistelukirjassa ympäristökysymysten kohdalla, mutta suurin osa vaikutuksesta lienee implisiittistä. Se, että ympäristökysymykset olivat tulleet KMN:n asialistalle, vaikutti myös niiden nousemiseen käsiteltäväksi LML:n kokouksessa.

4. Kohti ensimmäisiä kannanottoja (1977-1984)

4.1. Dar es Salaamista Budapestiin

Dar es Salaamin yleiskokouksessa oli ilmaistu LML:n tahto kiinnittää enemmän huomiota ympäristökysymyksiin. Samaan aikaan maailmassa yleensäkin herättiin yhä vahvemmin pohtimaan uhkaavaa ekologista kriisiä. Kylmän sota leimasi kuitenkin koko aikakautta, ja rauhasta kiinnipitäminen oli myös kirkkojen sosiaalietiikan ensisijainen tavoite. LML:ssa saivat paljon huomiota myös esimerkiksi kysymykset rasismista ja lähetystyön sisällöstä. Ympäristökysymykset olivat entistä selkeämmin esillä, mutta eivät silti parrasvaloissa.

Sosiaalieettiset kysymykset yleensä olivat siis vahvasti esillä LML:ssa Budapestin yleiskokousta kohti kulkevana vuosina 1977-1984. Keskusvirkamiehistö toteaa raportissaan tuosta ajasta, että Dar es Salaamin julkilausu-

³⁹ Vrt. luku 2.3.2.

⁴⁰ Vrt. FFTC 1997, 330, 333-334.

malla Kirkkojen yhteiskunnallispoliittisista tehtävistä ja vastuualueista on ollut keskeinen rooli maailmanpalvelun ja tutkimuksen osastojen sekä komissioiden työssä. Raportissa todetaan, että epäoikeudenmukaisuuksien perussyiden etsintä, joka alkoi jo 1974, on yhä jatkunut. Vuonna 1977 perustettiin osastojenvälinen komitea tehostamaan tätä työtä. Tuloksena valmistettiin kysely jäsenkirkkojen suhteesta yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin ongelmiin. Jäsenkirkkoja pyydettiin asettamaan annetut vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen. Tulokset olivat mielenkiintoisia:

Kolmannen maailman kirkot:

1. Ihmisoikeudet
2. Huoli yhteiskunnallis-taloudellisesta epäoikeudenmukaisuudesta suhteessa kirkon elämään
3. Tietoisuuden kasvattaminen ja kehityskoulutus (awareness building and development education)

4. Luonnonresurssit ja ympäristö

5. Yhteiskunnallisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden teologinen ymmärtäminen
6. Rauha ja aseistariisunta
7. Muuttoliike
8. Uusi kansainvälinen talousjärjestys
9. Uusi maailmanjärjestys informaatiossa ja viestinnässä

Teollistuneiden maiden kirkot:

1. Yhteiskunnallisen ja taloudellisen oikeudenmukaisuuden teologinen ymmärtäminen
2. Muuttoliike
3. Rauha ja aseistariisunta
4. Ihmisoikeudet
5. Tietoisuuden kasvattaminen ja kehittymiskoulutus
6. Uusi kansainvälinen talousjärjestys

7. Luonnonresurssit ja ympäristö

8. Huoli yhteiskunnallis-taloudellisesta epäoikeudenmukaisuudesta suhteessa kirkon elämään
9. Uusi maailmanjärjestys informaatiossa ja viestinnässä¹

Luonnonresurssit ja ympäristö huolestuttivat siis kyselyn mukaan selvästi enemmän kolmannen maailman kirkkoja. Niiden keskuudessa ne olivat jopa suurempi huolenaihe kuin rauha ja aseistariisunta. Kyselyssä kartoitettiin myös jäsenkirkkojen toimia ja toiveita yhteiskunnallisten ongelmien suhteen. Tässä yhteydessä mainittu tulosityhteenveto niistä liikkuu melko yleisellä tasolla, kuten toiveissa yhteisten seminaarien järjestämiseksi.² Kehitysmaiden kiinnostus luonnonresursseja ja ympäristöä kohtaan selittyy ainakin resurssien olennaisuudella niiden talousjärjestelmille sekä kasvavilla ympäristötuhoilla kehitysmaissa.

¹ Reports 1977- 1984, 38-39. Lihavointi tekijän. Kyselyyn oli saapunut 45 vastausta.

² Reports 1977- 1984, 39-40.

Raportti toteaa, että näiden tulosten seurauksena tutkimus- ja maailmanpalveluosastot aloittivat lukuisia projekteja. Tutkimusosaston viidestätoista projektista yksi liittyi käytännöllisellä tasolla ympäristökysymyksiin: tutkimusomistamisesta ja kristillisestä etiikasta.³ Tähän liittyen tutkimusosasto kertoi omassa raportissaan, että Dar es Salaamin yhteiskunnallisten vastualueiden julkilausuman hengessä uusi yhteiskunnallisten järjestelmien sihteeri (Béla Harmati) aloitti työnsä vuonna 1980. Hän valmisti tutkimuksensa yhteistyössä muiden virkamiesten ja jäsenkirkkojen kanssa.⁴ Lähtökohtana omistamis-tutkimukselle oli tutkimuskomission painotus, jonka mukaan laaja osa yhteiskunnallisesta järjestelmästä on tuon järjestelmän ymmärrys omistamisesta ja luonnonresurssien käytöstä – eli järjestelmän omistamisteoria. Tutkimuksessa perehdyttiin eri aikakausien, kulttuurien ja ajatusmallien suhteeseen omistamiseen sekä kirkkojen suhtautumiseen näihin. Raportti mainitsee näistä erityisesti viisi nykyhetkeen liittyvää ongelmaa:

1. Aineellisen hyvinvoinnin tasaisempi jakaminen
2. ”Avaruusalus maapallo ihmiskunnan yhteisenä omaisuutena (raaka-aineiden käyttö, ekologian ja saastumisen ongelmat, puhdas ilma ja vesi, ydinjäte jne.)”
3. Omistaminen [/omaisuus] valtana
4. Kirkko omistajana
5. Marxistiset omistamisen käsitykset⁵

Vanhan testamentin suhteen tutkimus käsitteli ympäristökysymyksille olennaisia teemoja: luomista, ihmiskunnan vastuuta toisia ja luomakuntaa kohtaan sekä köyhyyttä. Tulokset julkaistiin kahdessa kirjasessa. Raportti toteaa, että pohjoisen pallonpuoliskon jäsenkirkot vastasivat tutkimukseen hyvin, mutta kolmannen maailman kirkoista vain harvat.⁶

4.2. Budapestin yleiskokouksen valmistelukirja

4.2.1. Valmistelukirjan teema ja rakenne

Yleiskokouksen valmisteluaineisto julkaistiin nyt LWF Documentation -sarjassa. Materiaali oli teknisesti korkeatasoisempaa, sisällöllisesti laajapohjaisemmin valmisteltua ja yleensäkin laajempaa. Budapestia varten laadittiin kol-

³ ”Christian Ethics and the Question of Property”. Reports 1977- 1984, 40.

⁴ Reports 1977- 1984, 257.

⁵ Reports 1977- 1984, 258.

⁶ Reports 1977- 1984, 258-259. Kirjaset ovat tutkimusosaston julkaisut Christian Ethics and Property (1982) ja Christian Ethics: Property and Poverty (1984), molemmat Béla Harmatin toimittamia.

me julkaisua: valmistelukirja (Study Book, SB), raamattututkielma (Bible Study, BS) ja työryhmien aineistokirja (Issue Material for the Working Groups, IM).

Valmistelukirjassa keskityttiin ensimmäistä kertaa kattavasti ympäristökysymyksiin. Merkittäviä ekumeenisia kohtaamisia ympäristökysymyksistä oli tapahtunut Dar es Salaamin jälkeen, erityisesti KMN:n MIT:n Usko ja tiede-konferenssi vuonna 1979. Kirjan ilmestymisvuonna pidettiin KMN:n Vancouverin yleiskokous, josta ORLE-prosessi sai alkunsa. Yhä useammat luterilaiset kirkot ja teologit olivat paneutuneet ekoteologiaan. Aika oli kypsä ympäristökysymysten selkeälle mukaan ottamiselle yleiskokouksessa.

Budapestin yleiskokouksen teemaksi oli valittu toivo: 55-sivuinen valmistelukirja onkin kauttaaltaan toivon teologiaa. Teema valittiin sekä uskonnollisten että maallisten syiden perusteella:

Aikana, jolloin tulevaisuuteen suhtaudutaan suurella huolestuneisuudella ja jolloin pelätään uhkaavaa maailmanlaajuista tuhoa, tällä teemalla halutaan osoittaa kohti toivon lähdettä – koko luomakunnalle, ihmiskunnalle ja kirkolle itselleen - - ⁷

Teeman todettiin olevan Raamatussa keskeinen, osin kadotettu kirkkojen keskuudessa - eli tarpeellinen - , kattava ja haastava. Sen todettiin vaativan nöyryyttä ja yhteistyötä. LML:n presidentti Josiah Kibira näki sen rakkautta ja uskoa kantavaksi voimaksi.⁸

Teeman valinnalle on nähtävissä selkeitä vaikutteita. Valmistelukirja mainitsee itsekin näistä muutaman. Erityisesti KMN:n Faith and Order -kokous Sharing in One Hope vuonna 1978 käsitteli toivoa samanlaisella tavalla, ja toivon ratkaisevaa merkitystä kirkolle painotettiin myös luterilaisten ja roomalaiskatolisten neuvotteluasiakirjassa Ways to Community vuodelta 1980.⁹ Toivon teologias-taan tunnettuun Jürgen Moltmannin kirjaan Theology of Hope viitataan suoraan vain kerran, mutta Moltmannin teologia on monissa piirteissä hyvin lähellä valmistelukirjan painotuksia. Myös toiseen hänen teokseensa, Experiences of God, viitataan. On mielenkiintoista, että valmistelukirjan ilmestymisen aikaan Moltmannin vaikutusvaltainen kirja luomisen teologiasta, God in Creation, oli tekeillä. Kirjassa ympäristökysymykset liitetään kiinteästi kristinuskoon.

Teema jaettiin kolmeen alateemaan: Kristuksessa – Toivo luomakunnalle, Toivo ihmiskunnalle ja Toivo kirkolle. Lopuksi tehtiin yhteenveto otsi-

⁷ BP SB 1983, 3.

⁸ BP SB 1983, 14.

kolla Toivo maailmalle. Kirja valmisteltiin vuoropuhelujen kautta: pientä määrää ihmisiä eri puolilta maailmaa pyydettiin käsittelemään kutakin alateemaa, minkä pohjalta keskusvirkamiehistö koosti kirjan.¹⁰

Teeman esittelyssä todettiin, että Jumalan kansaa on alusta asti kutsuttu julistamaan ja ilmentämään toivoaan. Vanha testamentti todistaa Jumalan vallasta kaiken toivon perustana: kaiken Luoja tulisi täyttämään lupauksensa, muistaen liittonsa jokaisen elävän olennon kanssa. Tämän toivon varassa Jumalan kansa kesti vaikeutensa: keskeistä ei ollut toivottu asia, vaan toivon perusta, uskollinen Jumala. Kristus täytti profeettojen ennustukset, ja hänen nimessään myös pakanakansoille tuli toivo. Paavali itse asiassa kuvailee, että koko luomakunta vapautuu Kristuksen ansiosta (Room.8:20). Täten ihmiset voivat riemuita koko luomakunnan kanssa Jumalan kunnian jakamisen toivosta, vaikka tämä onkin myös riemua kärsimysten kautta (Room.5:2, 5; 8:38-39).¹¹

4.2.2. Alaluku ”Toivo luomakunnalle”

Valmistelukirjan ensimmäisessä alaluvussa esiteltiin uudentyyppisellä painoarvolla luomisen teologiaa. Aluksi todettiin, että kun tunnustetaan maailma Jumalan luomaksi, samalla julistetaan toivoa: luotuisuudella sinänsä on jo seurauksensa tulevaisuudelle. Valmistelukirja painotti Jumalan luomistyön jatkuvuutta ja sen ylläpitävää luonnetta. Koko universumi on Jumalan luovan työn todiste, ja tuo työ jatkuu yhä. Raamatullisen näkemyksen mukaan luominen ei ole vain asioiden alku, vaan Jumalan aktiivisuuden kehittyminen historiassa kohti aikojen loppua.¹²

Tähän liitettiin Lutherin näkemys luomisesta. Hänen mukaansa Jumala on jatkuvasti läsnä luomakunnassa, sen jokaisessa olennossa: mikään ei voi olla todemmin läsnä kuin Jumala.¹³ Luominen tyhjästä, tai ”ei-mistään”, on ihmiselle pelastuksen toivon perusta: sovitus ja tyhjästä luominen ovat kiinteässä yhteydessä.¹⁴ Luominen ei ole jotain jo täydellistä, vaan jotain jatkuvasti täydellistettävää, Jumalan luomistyölle avointa.¹⁵

⁹ BP SB 1983, 40.

¹⁰ BP SB 1983, 3.

¹¹ BP SB 1983, 13.

¹² BP SB 1983, 17.

¹³ Viittaukset LW 37, 57-58; LW 22, 26.

¹⁴ Viittaus WA 40, III, 154-155.

¹⁵ BP SB 1983, 17.

Seuraavaksi käsiteltiin uutta luomista Kristuksessa. Raamatussa Jumalan luomistyötä ei ikinä eroteta hänen Sanastaan: sama pätee myös jatkuvaan luomiseen eli luotujen ylläpitoon. Jumalaa onkin etsittävä sieltä, missä tämä Sana on: luomisoppi todetaan ilmaisuksi siitä uskosta, että Jumala ei ole vetänyt pois Sanaansa luomakunnastaan. Tämän vuoksi nimenomaan Kristus on maailman toivo. Tässä kohdin viitataan Heprealaiskirjeen lausumaan Jumalan ylläpidosta (Hepr.1:2-3) ja Lutherin kommentaariin siitä. Luther toteaa, että ylläpitää-sana ilmaisee hellää ja äidillistä huolenpitoa.¹⁶

Jumalan luomistyön jatkuminen Kristuksen elämässä maan päällä oli uuden ajan alku. Kristuksen koko pappeus (ministry) on todistusta koko luomakunnan uudesta toivosta. Sekä hänen parannus- että kuolleistaherättämistyönsä olivat merkkejä tulevasta uudesta luomisesta. Kristuksen ylösnousemus oli tämän uuden luomisen alku: tässä ilmentyy Uuden testamentin todistus luomisesta. Sovitustyön kosmologinen merkitys näkyi jo pitkäperjantain fyysisissä tapahtumissa: maa järisi, kivet halkesivat ja aurinko lakkasi paistamasta. Paavali kuvaakin kuolleiden ylösnousemista tapahtumana, jota voi verrata alkuperäiseen luomistyöhön.¹⁷

Kristuksen luovan työn todettiin liittyvän läheisesti Pyhän Hengen toimintaan. Usko Jumalaan maailman luoja, ylläpitäjänä ja täyttymykseen viejänä on itsessään jo Hengen lahja. Tämän uskon ylläpito on Hengen luovaa työtä. Lopuksi viitattiin Roomalaiskirjeen sanoihin ihmisten muuttumisesta Jumalan kaltaisiksi Hengen työn kautta (Room.8:11).¹⁸

Seuraavaksi siirryttiin kohti käytäntöä ja nykytilannetta. Lyhyessä kappaleessa Luomakunnan eheydestä väitettiin, ettei raamatullinen perinne ikinä puolusta ylimielistä asennetta luontoa kohtaan. Toisin kuin monet muut uskonnolliset perinteet Raamattu ei pidä luontoa Jumalan osana tai jumalallisena, vaan luojan hyvyiden ja kunnian ilmauksena. Tässä viitattiin psalmiin 19, joka alkaa virkkeellä: ”Taivaat julistavat Jumalan kunniaa, taivaankansi kertoo hänen teoistaan.” Lopuksi todettiin, että kysymys luomakunnan toivosta nostaa esiin kysymyksen

¹⁶ BP SB 1983, 18. Viittaus LW 29, 112.

¹⁷ BP SB 1983, 18.

¹⁸ BP SB 1983, 18.

kasvavasta tietoisuudestamme luonnon herkistä ekologisista järjestelmistä. ”Niiden suhteen ihmiskunnalla on erityistehtävä.”¹⁹

Tästä jatkettiin otsikolla hallintavalta ja tilanhoitajuus (dominion and stewardship). Aluksi todettiin, kuinka monet kristityt, erityisesti niin kutsutuissa kehittyneissä maissa, ovat vieraantuneet luonnosta: se ei enää ole varsinaisesti osa heidän olemassaoloaan. Raamattu määrittelee ihmisen suhteen luontoon niin, ettei hän ole kokonaan yhtä luonnon kanssa. Ihmiset ovat osa luonnonmaailmaa, mutta samalla asetettuja hallitsemaan sitä. Tekstin mukaan tämä ihmisen eminenssi luonnon ylle on määritelty Raamattussa epäilemättömästi (unmistakably). Tämä valta on kuitenkin kutsu harmooniseen vuorovaikutukseen eikä lupakirja tuhoamiseen. Jumala arvostaa kaikkea luotua, vaikka ihmiset ovatkin suurempiarvoisia kuin kukat ja linnut – viittaus Matt.6:26. Samanlaiseen arvostamiseen Jumala kutsuu ihmisiä. Raamatullinen näky tulevaisuudesta käsittää kaiken: ihmiset ovat myös osa ”luontoa”, samalla tavalla kuin aineesta luodut eläimet (1.Moos.2:7, 19), jotka ovat yhtä lailla Jumalan siunaamia (1.Moos.1:22, 28). Seuraavaksi viitattiin psalmiin 8, jossa puhutaan ihmisen pienuudesta Jumalan edessä ja siitä valta-asemasta, joka ihmiselle on silti annettu. Teksti jatkoi toteamalla, että ihmisen hallintavallan syy ei ole biologinen paremmuus vaan erityinen suhde Jumalaan. Tänä tulevaisuudenuhkien aikana kristittyjen on muistutettava itseään siitä, ettei maailmanhallintamme ole absoluuttista. Se ei ole omistamista, vaan pyhä luottamuksenosoitus: etuoikeus ja vastuu. Ihmiset jakavat luomakunnan keskinäisen riippuvuuden.²⁰

Tämän jälkeen siirryttiin käsittelemään tiedettä ja teknologiaa. Ihmisen luovuuden saavutuksina nämä nähdään ilmaisuina Jumalan lahjasta ihmiskunnalle. Ne luovat olennaisella tavalla inhimillistä hyvinvointia. Kuitenkin nykyäikana suuresti kehittynyt teknologia tuo mukanaan kauaskantoisia seurauksia, ja sen sekä tieteen rooli on kasvavasti kaksiteräinen. Ne voivat olla vapauttavia, mutta myös sortavia voimia. Toisinaan niillä on taipumus hämärtää ymmärrystämme siitä, mitä merkitsee olla ihminen. Teknologisen kehityksen ja vallan välinen yhteys on johtanut joidenkin yhteiskuntien dominoivaan asemaan toisiin nähden: teknologia on aikaansaanut maailmanlaajuisia epätasa-arvoa. Monet yhteiskunnat alkavat vasta nyt ymmärtää teknologisen edistyksen sosiaalisia seurauksia,

¹⁹ BP SB 1983, 18.

²⁰ BP SB 1983, 19.

eli rakenteiden muuttumista. Lisäksi tutkimusta tehdään runsaasti armeijan tarpeisiin, ja salailu ehkäisee tämän julkista hallintaa. Tieteen ja teknologian kasvu aikaansaa näin vakavan uhan rauhalle ja jopa ihmiskunnan selviytymiselle.²¹

Tekstiosion lopuksi lainattiin KMN:n Usko ja tiede -konferenssin raporttia. Katkelmassa käsiteltiin tieteen ja teknologian suhdetta luomiskertomuksessa ihmiselle annettuihin tehtäviin. Muiden olentojen nimeämisen tehtävä olisi mahdollista nähdä rinnakkaisena tieteelliselle toiminnalle ja hallintavallan tehtävä rinnakkaisena teknologiselle toiminnalle. Kuitenkin syntiinlankeemus muistuttaa, että sekä hallintavallallemme että tiedollemme on rajansa. Teksti jatkuu:

Raamatullisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihmisen hyvinvointi riippuu siitä, että elämme uskollisessa kuuliaisuudessa Jumalalle niiden rajojen sisällä, jotka Luojamme meille on asettanut. Tiede, jota teknologia avustaa, keinonamme tietää olemassaolomme luonnolliset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet, tekee mahdolliseksi toimia ymmärryksellä toisiimme ja ympäristöä kohtaan. Usko tarjoaa meille hengelliset ja moraaliset arvot, joiden tulisi ohjata ja säännöstellä tieteen ja teknologian käyttöämme.²²

Seuraava osio käsitteli ekologista huolestuneisuutta. Aluksi todettiin, että ekologinen kriisi on kasvattanut tietoisuuttamme uhasta luonnolle. Tässä kontekstissa on esiintynyt kasvavaa kritiikkiä ”edistyksen” käsitettä kohtaan ”Kasvun rajat”- teorian pohjalta.²³ ”Avaruusalus maapallo” -termi kuvaa luonnonresurssien rajallisuutta. On laajasti hyväksyttyä, ettei alati kasvavan kulutuksen ja alati vähenvien luonnonresurssien ongelmaan ole näköpiirissä teknologista ratkaisua.²⁴

Teksti jatkui väittämällä, että Raamattu selkeästi tunnistaa velvollisuutemme tulevia sukupolvia kohtaan. Tämä saa ilmaisunsa erityisesti Jumalan liittosuhteessa Israelin kansan kanssa. Olemme sen dilemman edessä, että meidän on valittava sekä tämän hetken että tulevaisuuden oikeutettujen vaatimusten väliltä. Tässä näkyy vastuullisen päätöksenteon välttämättömyys: voi olla tarpeen, että osa ei-uusiutuvista luonnonvaroista käytetään erityisesti köyhemmissä maissa kärsivien ihmismassojen hyväksi sen sijaan, että ne säästetään tulevaisuutta varten. Kasvava huoli luonnonsuojelusta ei saisi johtaa ihmisten tarpeiden kieltämiseen. ”Joidenkin konservaatiojärjestöiden” (conservation societies) todetaan keskittyvän tietyn lajin suojeluun melkein hinnalla millä hyvänsä, kiinnittämättä lain-

²¹ BP SB 1983, 19.

²² BP SB 1983, 20.

²³ Tämän kappaleen lainausmerkit alkuperäistekstistä. Tässä esiintyy tietääkseni ensi kertaa termi Kasvun rajat LML:n yleiskokoukseen liittyvässä materiaalissa.

²⁴ BP SB 1983, 20.

kaan huolta inhimilliseen kärsimykseen. Teksti ehdottaa prioriteetiksi peruslaatuista inhimillistä hyvinvointia meidän ajallemme, vaikka meitä kutsutaankin suojelemaan sekä uhanalaisia lajeja että ihmiskuntaa.²⁵

Seuraavaksi käsiteltiin suhtautumiseroja ympäristökysymyksiin rikkaiden ja köyhien maiden välillä. Ekologiasta ja tulevien sukupolvien oikeuksista huolehtimisen todetaan alkavan olla prioriteetti erityisesti rikkaissa maissa. Teksti väittää kuitenkin, että suurimmalle osalle väestöstä köyhissä maissa nykysukupolven oikeudet ovat ensisijaiset. He eivät ymmärrä, miksi heidän tulisi elää köyhyydessä, jotta tulevat sukupolvet voisivat elää paljoudessa. Heille voi jopa näyttää siltä, että huoli tulevista sukupolvista tarkoittaa sitä, että rikkaat maat välttelevät velvollisuuttaan jakaa resurssit köyhien kanssa. Länsimaiden pessimismi edistystä kohtaan, jonka ekologinen kriisi on aiheuttanut, voi näyttää hyökkäykseltä köyhien toiveita kohti. Teksti toteaa, kuinka kristityn tulevaisuuden toivon on mahdollonta keskittyä pelkästään ekologisiin huolenaiheisiin ja jättää huomiotta maailmamme taloudellisen oikeudenmukaisuuden kysymykset.²⁶ Teksti lienee oikeassa viitatessaan siihen suuntaan, että teollisuusmaissa laajempi osa ihmisistä oli huolissaan ympäristöstä, mutta rajalinjat eivät olleet useiden tutkijoiden mukaan näin yksinkertaisia, mitä tukevat myös luvussa 4.1. esitellyn kyselyn tulokset. Tähän nähden sanamuoto ”köyhät ihmiset” olisi osuvampi kuin ”köyhien maiden ihmiset”.

Tekstin mukaan tarvitaan joka tapauksessa maailman resurssien järkevää ekologista hallintaa eli eheää tai holistista lähestymistapaa kehitykseen ja ekologiaan. Tämän todetaan olevan käytännöllinen puoli kristillisestä toivosta luomakuntaa kohtaan. Tekstissä seuraa lainaus Paavi Paavali VI:n ensyklikasta *Populorum Progressio*, jossa hän toteaa kehityksen olevan uusi nimi rauhalle. Rauha ei voi olla vain sodan poissaoloa, vaan se on Jumalan tarkoittaman järjestyksen tavoittelua, joka vaatii täydellisempää oikeudenmukaisuutta ihmisten kesken. Lainauksen jälkeen teksti toteaa meidän olevan tässä toivossa riippuvaisia toisistamme ja luomisen todellisuudesta. Teksti kysyy, uskallammeko tunnistaa tämän riippuvuuden, ja uskallammeko nähdä sen suhteen toivoomme luomakunnan tulevaisuudesta?²⁷

²⁵ BP SB 1983, 20.

²⁶ BP SB 1983, 20.

²⁷ BP SB 1983, 20, 22.

Valmistelukirjan alaluku päättyi osioon Luomisen täyttymys. Toivon pohjaksi määriteltiin lupaus paremmasta maailmasta, jonka suhteen ratkaiseva tapahtuma, Kristuksen ylösnousemus, on jo tapahtunut. Tämä usko on pohjana suhteellemme tämän päivän maailmaan ja sen ongelmiin: toivo, jota julistamme, on tulevan maailman varma toivo. Raamattu näkee elintärkeän solidaarisuuden koko luomakunnan välillä, joka on joutunut kantamaan ihmisen lankeemuksen seuraukset. Samalla tavalla inhimillisen historian Jumala ja koko maailman tulevaisuuden Jumala ovat erottamattomat. Luomakunnan tuskien ja vapautuksen osalta viitataan Roomalaiskirjeen kahdeksanteen lukuun ja Kristuksen kaikkeuden osalta Kolossalaiskirjeen ensimmäiseen lukuun. Yhtäältä Jumalan luovan toiminnan todetaan olevan täydellinen Kristuksessa, mutta toisaalta se kulminoituu tulevassa Kunnian valtakunnassa, jonka osalta viitataan Jesajan ennustukseen rauhas-ta luotujen välillä (Jes.11:6,9). Paavali näkee luomisen täyttymyksen kaiken tulemisessa Kristuksen alaisuuteen (Kol.1.), ja Vanha testamentti puhuu koko luonnon iloitsevan tulevasta valtakunnasta (psalmit 96: 11-12 ja 98: 7-8).²⁸ Luomisen teologia saa näin selkeän eskatologisen painotuksen.

4.2.3. Valmistelukirjan loppuosa

Valmistelukirja jatkui alaluvuilla Toivo ihmiskunnalle ja Toivo kirkolle. Niissä ei juurikaan palattu ekologisiin tai luomisteologisiin teemoihin. Molemmissa jatkettiin teologisesti Dar es Salaamin viitoittamalla tiellä, jossa uuden yhteisön kirkko-opilla on olennainen asema. Opillisten selvennysten ja ajankoh-taisten sovellusten lisäksi siihen liitettiin nyt vahvasti toivon näkökulma. Edelleen painotettiin vahvasti, että uskon tulisi näkyä käytännön teoissa.²⁹ Yhteiskunnalli-sessa toiminnassa kirkon ytimenä on taistelu syntiä vastaan.³⁰ Nähdäkseni tämän ymmärretään koskevan myös toimintaa luontoa tuhoavia asenteita vastaan.

Ympäristökysymyksiin liittyen todettiin yhteys ihmisoikeuksien ja luonnonresurssien jakamisen välillä. Elintasokuilun nähtiin vain pahenevan, ja kristittyjen tulisi löytää uusi asketismin muoto.³¹ Luomiseen liittyen todettiin

²⁸ BP SB 1983, 22.

²⁹ BP SB 1983, esimerkiksi 25-27.

³⁰ BP SB 1983, 32.

³¹ Uudenlaisen asketismin tarpeesta kirjoitti jo Cobb (1972, 36-39), mutta häneen ei viitata. Elin-tasokuilun suhteen viitattiin Larry Rasmussenin teokseen *Economic Anxiety and Christian Faith* (Minneapolis, 1981).

ydinaseiden olevan hyökkäys koko luomista vastaan,³² ja että ihmisen rooliin ylipäätään kuuluu ilmaista rukouksessa koko luomakunnan tarpeet Jumalalle.³³

Valmistelukirja päättyi loppuyhteenvedoon Toivo maailmalle, joka sisälsi myös joitain uusia painotuksia. Erityisesti käsiteltiin kristillisen toivon ja maailman muiden toivojen suhdetta. Suurin ero nähtiin siinä, että kristillinen toivo on varmaa: sen turva on viime kädessä Jumalassa eikä ihmisissä.³⁴ Kristillisen toivon todetaan olevan olennainen osa uskoa: itse asiassa voidaan sanoa, että kristinusko on toivoa. Tämä toivo on konkreettista, historiassa ilmentyvää, ja uskontunnustukset kertovat siitä.³⁵ Se on muuttavaa toivoa: Lutherin Roomalaiskirjeen luentoihin viitaten painotetaan, että toivosta tulee uskomme metodi, väline. Se muuttaa meitä. Olennaista ei ole, miksi toivomme, vaan miten toivomme: kuinka annamme toivon muuttaa meitä. Toivon pohja on eskatologiassa. Lainaus Moltmannin Toivon teologiasta toteaa, että eskatologinen toivon näköala ei ole vain osa kristillistä oppia, vaan luonteenomaista kaikelle kristilliselle julistukselle.³⁶

Ympäristökysymyksiä ei juurikaan enää eksplisiittisesti mainita loppuyhteenvedossa. Implisiittisesti ne ovat tosin jatkuvasti läsnä luomisen teologiassa, johon yhteenvetokin pohjaa: kristillinen toivo koskee koko luomakuntaa, jota Jumala jatkuvasti ylläpitää, ja tuo toivo on tuotu Kristuksen kautta.³⁷

4.3. Yleiskokouksen muu valmistelumateriaali

Raamattututkielmassa perehdyttiin Matteuksen evankeliumiin yleisesittelyn ja kahdentoista raamattutunnin kautta. Tekijäpohja oli maailmanlaajuinen. Matteuksen evankeliumia pidetään erityisen eettisenä evankeliumina, mutta ympäristökysymyksiin ei paneuduta edes valmistelukirjassa mainitun jakeen 6:26 kohdalla.³⁸

Työryhmien aineistokirjassa, Toivon merkkejä – pohdintoja ja kysymyksiä, annettiin materiaalia yleiskokouksen kolmelletoista työryhmälle. Materiaalin tarkoituksena oli esitellä käsiteltävää asiaa ja ehdottaa esityslista ryhmän työskentelylle. Aineiston oli koonnut keskusvirkamiehistö toimeenpanevan komi-

³² BP SB 1983, 33.

³³ BP SB 1983, 42.

³⁴ Esimerkiksi BP SB 1983, 51.

³⁵ BP SB 1983, 49.

³⁶ BP SB 1983, 50. Luther-viittaukset: LW 25, 364 ja 518.

³⁷ BP SB 1983, 50-53.

³⁸ Vrt. BP BS 1984.

tean päättämän ryhmäjaon pohjalta. Johdannossa mainittiin, että tämän kaikille yhteisen kirjan ohessa ryhmille tultaisiin jakamaan myös täysin omaa aineistoa.³⁹

Ryhmistä yhdeksäs, Jumalan uhanalaisesta luomakunnasta huolehtiminen (Caring for God's Endangered Creation), käsitteli nimenomaan ympäristökysymyksiä. Aiheeseen läheisesti liittyvät yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymykset oli nyt erotettu ryhmälle kahdeksan, Towards Economic and Social Justice.⁴⁰ Tämä jako selvensi tilannetta huomattavasti aiempaan verrattuna: Dar es Salaamissa oli usein vaikea tietää, milloin puhuttaessa oikeudenmukaisuudesta todella tarkoitettiin myös ympäristökysymyksiä.

Luomakunnasta huolehtiminen-ryhmän materiaali alkoi aiheen kuvauksella. Ensimmäiseksi todettiin, että maa ja ihmiskunta ovat vaarassa. Neljä suurta biosysteemiä ovat uhattuina: ruohoalueet, vilja-alueet, metsät ja merten kalakannat. Syinä ovat saastuminen, jätteet ja luonnonvarojen väärinkäyttö. Saastuminen koskee sekä maata, vettä että ilmaa. Laajoilla alueilla ihmisen kuluttava toiminta ylittää maan tuotantokapasiteetin. Tämän seurauksia luetellaan neljätoista, kuten eroosio, uhanalaiset lajit ja ympäristötuhojen vaikutuksesta kasvava yhteiskunnan köyhimpien taakka.⁴¹

Toiseksi pohdittiin näiden uhkien perussyitä. Muutosten maan biojärjestelmissä todetaan vaikuttavan välittömästi ihmiseen. Mitkä tahansa ovatkaan perussyitä näihin muutoksiin, on moniin niistä myös ihmisestä johtuvia syitä. Siksi on analysoitava ihmisen ja luonnon suhdetta. Tämä aloitetaan viittauksella psalmiin 24:1, jossa todetaan kaiken kuuluvan Jumalalle. Jo olemassa oleminen tarkoittaa siis sitä, että jokaisella ihmisellä on suora ja henkilökohtainen suhde Jumalaan. Jokainen ihmiselämän alku on Jumalan uusi luomistyö. Tässä viitataan Lutherin Vähään katekismukseen ja opetukseen Jumalan jatkuvasta ylläpidosta. Tekstin mukaan vastauksemme tähän tulisi olla vastuullinen elämä Jumalan lahjojen tilanhoitajina, samaan aikaan kun olemme myös kaikkien lähimmäisiä. Tilanhoitajuus ei tarkoita luonnon, taloudellisten voimien ja yhteiskunnan herruutta (mastery): se olisi lähimmäisyyden korruptoitumista. Seuraavaksi kysyttiin, ovatko niin kutsutut kristityt kansakunnat täyttäneet nämä Raamatun opetukset, ja ovatko nämä opetukset, jotka muotoiltiin erilaisessa yhteiskunnallisessa ja talou-

³⁹ Tätä ryhmien omaa lisämateriaalia ei ollut saatavilla.

⁴⁰ BP IM 1984, 4-5.

⁴¹ BP IM 1984, 129-130.

dellisessä järjestelmässä, yhä päteviä. Teksti kyseli myös, voisiko kristinusko tarjota oikeanlaisen maallisten resurssien käytön esimerkin ja miten kristityt voisivat täyttää raamatulliset kehotukset huolehtia luomakunnasta.⁴²

Ympäristötuhon todettiin olevan sinänsä jo antiikissa esiintynyt asia, mutta nykyajan tuhojen laajuus ja nopeus vaatii meitä sopeutumaan uusiin kuluksen malleihin. Teksti jatkui pitkällä lainauksella KMN:n vuoden 1979 MIT:n konferenssista, jossa todettiin, ettei yksikään yhteiskunta ole milloinkaan täyttänyt oikeudenmukaisen, osallistuvan ja kestävä yhteiskunnan päämääriä täysin. Sitä ei odotetakaan: uudet historialliset saavutukset avaavat uusi mahdollisuuksia, mutta myös vaaroja. Kuitenkin nykyaikana meillä on mahdollisuus aiempaa suurempaan tavoitteiden täyttymiseen: historiallinen tilanteemme on ainutlaatuinen. Teknologinen kehitys on tuonut ihmiskunnan ennen näkemättömien valintojen ja vaarojen eteen. Lainausta päättyy teologisesti:

Me tunnemme sen kristillisen uskomuksen voiman, että Jumala kohtaa inhimillisen luomakuntansa -armossa ja tuomiossa - historian tapahtumissa. Me uskomme uskolliseen Jumalaan, jonka rakkaus säilyy välittömänä, mutta joka tekee vapaasti uusia asioita ja kutsuu ihmisiä tekemään vapaasti uusia asioita.⁴³

Tilanteen ainutlaatuisuudesta käytettiin esimerkkinä haposateita, joiden kuvauksessa lainattiin Lester Brownin⁴⁴ teosta *The Twenty-Ninth-Day: Accommodating Human Needs and Numbers to the Earth's Resources* (New York, 1978). Tämän jälkeen todettiin, että uhka luomakunnalle nostaa esiin kysymykset teollistumisen kehittämisestä tai pysäyttämisestä sekä kehitys-käsitteen ymmärtämisestä. Niin sanotulle ”kasvun etiikalle” tarjotaan vaihtoehto E.F.Schumacherin⁴⁵ teoksen *Small is Beautiful* (Lontoo, 1974) pohjalta. Lainauksessa Schumacher esittelee ”materialismin filosofian”, jossa raha muodostuu ensisijaiseksi päämääräksi. Tätä päämäärää ei yleensä kyseenalaisteta, mutta sen palveluksessa olevat toissijaiset päämäärät arvioidaan sen mukaan, miten hyvin ne palvelevat ensisijaista. Uudet tapahtumat haastavat tämän näkemyksen.

Ei ole koskaan ollut ajanjaksoa - - ilman tietäjiään ja opettajiaan, jotka haastavat materialismin ja vaativat toisenlaista päämäärien järjestystä. Kielet ja symbolit

⁴² BP IM 1984, 130.

⁴³ BP IM 1984, 131.

⁴⁴ Brown on maailman tunnetuimpia ympäristökysymysten asiantuntijoita ja Worldwatch-instituutin perustaja. Esim. [http://www.earth-policy.org/About/Lester_bio.htm].

⁴⁵ Schumacherista kts. luku 2.2.

ovat vaihdelleet, mutta viesti on aina ollut sama: ”etsikää ensin Jumalan valtakuntaa, ja nämä asiat (materiaaliset asiat, joita myös tarvitsette) annetaan teille.”⁴⁶

Kolmas tekstin otsikko oli Kristittyjen ja kirkkojen rooli. Kappaleessa todettiin aluksi, että monet LML:n jäsenkirkot ovat mukana tutkimuksissa uhkaan luomakunnalle liittyen. Seuraavaksi kerrattiin Dar es Salaamin julkilausumat luterilaisten kirkkojen sosiaalieettisestä vastuusta ja huomion kiinnittämisestä ympäristökysymyksiin.⁴⁷ Näiden tuloksena viitattiin tutkimusosaston aloittamaan tutkimukseen omistamisesta. Tulokset muotoiltiin hieman eri sanoin kuin vuosiraportissa.⁴⁸

Tutkimusten takana voitiin tekstin mukaan nähdä yleinen hyväksyntä kristittyjen tehtävästä kutsua ihmiskuntaa huolehtimaan vastuullisesti maapallolta, kun Jumala vielä antaa siihen aikaa. Tämä muotoilu oli suora lainaus eräästä LCA:n yhteiskunnallisesta julkilausumasta. Tämän jälkeen teksti mainitsi useita tuloksia ja kehoituksia, joita tutkimusten tuottama maailmanlaajuinen oppimisprosessi oli aikaansaanut. Ensiksi painotettiin, että kristittyjen on tärkeää ottaa osaa tähän prosessiin ympäristökysymysten ymmärtämiseksi. Toiseksi ja kolmanneksi viitattiin ALC:n julkilausumaan maasta (land). Sen mukaan kristittyjen tulee toimia ympäristökysymyksissä tiedonvälittäjinä ja kasvattajina, koska kirkon tehtävä on toimia maailmassa tuhoavia voimia vastaan raamatulliselta ja globaalilta pohjalta. Neljänneksi mainittiin uuden taloudellisen ja poliittisen järjestyksen tarkeys sopusoinnun aikaansaamiseksi luonnon kanssa. Tähän liittyen viidenneksi vaadittiin, että kaikissa pitkän tähtäimen suunnitelmissa otettaisiin huomioon ympäristökysymykset.⁴⁹

Kuudenneksi ja viimeiseksi painotettiin asenteiden muutosten ja uusien elämäntapojen välttämättömyyttä. On mentävä eteenpäin kulutuskeskeisyyden ja kasvun etiikan ideologioista. Myös KMN:n Vancouverin yleiskokouksen sanottiin suositelleen tätä. Melko pitkässä lainauksessa yleiskokouksen viestistä käsiteltiin epäoikeudenmukaisuutta ja uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen tarvetta sen vähentämiseksi. Huomiota kiinnitettiin myös kirkon omiin

⁴⁶ BP IM 1984, 132. Lainauksessa on mielenkiintoinen alleviivaus: ”Seek ye first the kingdom of God, and these things - - shall be added unto you”.

⁴⁷ Kts. luku 3.2.3.

⁴⁸ BP IM 1984, 132-133. Vrt. luku 4.1..

⁴⁹ BP IM 1984, 133.

epäoikeudenmukaisuuksiin, mutta lainauksessa ei mainittu eksplisiittisesti lainkaan ympäristökysymyksiä.⁵⁰

Tämän jälkeen teksti siirtyi ehdotukseen työryhmän esityslistaksi. Pohdittavien kysymysten lista noudatti tekstin alkuosan aihejakoa, ja useimmat kysymykset oli muotoiltu suoraan tekstistä. Joitakin uusia painotuksia tekstiin nähden oli nähtävissä. Erityisesti kiinnitettiin huomiota siihen, ottavatko kristityt kirkot vakavasti ympäristökysymykset ja ainutlaatuisen historiallisen tilanteen niihin liittyen. Kysyttiin, kuinka vahvaa on ”vetäytymisen teologia” eli kirkkojen pidättäytyminen yhteiskunnallisista toimista. Lisäksi mainittiin ongelmat, jotka syntyvät eri maiden ja ryhmien erilaisista intresseistä ympäristökysymysten suhteen, ja ekumeenisen yhteistoiminnan haasteet tähän liittyen.⁵¹

Viimeiseksi mainittiin aineistoa lisäperehtymistä varten. Mainitusta viidestä kirjasta kahteen, Brownin ja Schumacherin, viitattiin jo aiemmin tekstissä. Kolmanneksi suositeltu teos, Richard Niebanckin *Economic Justice: An Evangelical Perspective* (New York, 1980), on LCA:n julkaisu ja sisältää ilmeisesti myös tekstissä lainatun kannanoton. Näiden kirjojen lisäksi teksti suositteli kahta teologista teosta, ensiksi Günter Altnerin kirjaa *Leidenschaft für das Ganze: Zwischen Weltflucht und Machbarkeitswahn* (Stuttgart, 1980).⁵² Altner kuuluu ensimmäisiin eurooppalaisiin ekoteologeihin. Martti Lindqvist tyypitteli hänet tutkimuksessaan sellaisten ekoteologioiden joukkoon, joiden mukaan Jumala ilmoittaa itsensä ensisijaisesti historiassa. Luonto ei osoita Jumalan tahtoa, ja vaikka luonnolla on arvo, se on johdettu arvo eikä itseisarvo.⁵³ Toiseksi suositeltiin Helge Brattgårdin kirjaa *God's stewards* (Minneapolis, 1963). Brattgård on Ruotsin kirkon emerituspiispa, joka piti yhden LML:n Helsingin yleiskokouksen pääesitelmistä.⁵⁴ Hänen suositeltu kirjansa on ekumeenisessa liikkeessäkin vaikutusvaltaisen stewardship- eli tilanhoitajuusajattelun tutkimus, jonka Brattgård teki LML:n toimesta. Se ei varsinaisesti käsittele ympäristökysymyksiä, mutta kylläkin luomisen teologiaa ja ihmisen vastuuta maailmasta.⁵⁵

⁵⁰ BP IM 1984, 133-134.

⁵¹ BP IM 1984, 134-135.

⁵² BP IM 1984, 135.

⁵³ Veikkola 1992, 48. Lindqvistin tutkimus julkaistiin tosin jo 1979 ja Altnerin näkemykset ovat toki voineet muuttua. Altnerista kts. myös Tuomaala 1985, 114-119.

⁵⁴ FFTC 1997, 375.

⁵⁵ Brattgård 1964, 5-7. Saatavilla oli tämä ruotsinkielinen versio. Mielenkiintoista on, että Brattgård käsittelee siinä kosmista tilanhoitajuutta ja lainaa tässä yhteydessä samoja raamatunkohtia, joita valmistelukirja käyttää ekoteologiassaan: Room.8:20, Ps.19:3. Brattgård 1964, 104.

4.4. Yleiskokous

4.4.1. Esitelmät

Yleiskokouksen pääpuheenvuorot koostuivat presidentin avauspuheesta, viidestä pääesitelmästä kommenttipuheenvuoroineen ja kolmesta eku-meenisesta puheenvuorosta. Avaussanoissaan presidentti Kibira esitteli yleiskokouksen haasteita, joiden joukossa hän mainitsi lyhyesti ympäristökysymykset. Sosiaalietiikan alalla hän painotti rauhan ja oikeudenmukaisuuden yhteyttä, ja totesi rauhankysymyksen olevan esillä jokaisessa yleiskokouksessa käsitellyssä asiassa.⁵⁶

Pääesitelmät noudattivat pääpiirteissään valmistelukirjan teemajakoja. Ensimmäisen pääesitelmän jälkeen Emmanuel Abraham puhui otsikolla Toivo luomakunnalle – huolenpito luomakunnasta. Abraham oli etiopialainen maalikko, joka toimi pitkään Mekane Yesus -kirkon presidenttinä. Hän kuului LML:n toimeenpanevaan komiteaan vuosina 1957-1963 ja 1970-1977 ja oli aikanaan eräs vaikutusvaltaisimmista henkilöistä LML:n piirissä.⁵⁷ Ympäristökysymysten kannalta on huomionarvoista, että hän oli mukana Dar es Salaamissa yhteiskunnallisia asioita ja samalla ympäristökysymyksiäkin käsitelleessä seminaarissa ja esitteli sen tulokset yleiskokoukselle.⁵⁸

Esitelmänsä aluksi Abraham totesi, että hän ei ole intellektuelli teologi, ja että hänen esitelmänsä perustuu siksi Raamatun lukemiseen ja 71 elinvuoden kokemuksiin. Hän aloitti luomiskertomuksen referoinnilla. Syntiinlankeemuksen kohdalla hän viittasi psalmin 8 jakeisiin 4-6, jossa ihminen ihailee luomakunnan suuruutta ja ihmettelee oma pienenä. Paratiisissa Jumala oli asettanut ihmisen yksinkertaiseen tottelevaisuuden kokeeseen. Lankeemuksen seurauksena ihmisen päälle tuli kirous, joka näyttää vain pahenevan sukupolvi sukupolvelta. Mielenkiintoista on, että Abraham kahteen otteeseen toteaa, että jo tämän tuomion lausueessa Jumala samalla antoi lupauksen paremmasta eli tulevasta pelastuksesta Kristuksessa.⁵⁹

⁵⁶ Kibira 1985, 13-22.

⁵⁷ Budapest 1984 1985, 34; Toivoa etsimässä 1985, 61; FFTC 1997, 193. Hän oli myös ministerinä Haile Selassien hallituksessa.

⁵⁸ DeS Minutes 1977, 22.

⁵⁹ Abraham 1985, 34-35; 37.

Ihmisten lukumäärä lisääntyi ja sivilisaatiot kehittyivät. Tahallaan tai tahattomasti ihminen kuitenkin laiminlöi luomakunnasta huolehtimisen ja hävitti järjestelmällisesti eläin- ja kasvikuntaa. Eräät maapallon alueet ovat muuttuneet hedelmällisistä maista aavikoiksi ihmisen töiden seurauksena, ja tämä tuo ongelmia ihmiselle itselleenkin. Tulvat esimerkiksi Intiassa ja Kiinassa ovat suureksi osaksi tulosta siitä, että ihminen on pettänyt luottamuksen, joka hänelle on annettu luomakunnan hoitajana. Abraham jatkoi luettelemalla muitakin ympäristötuhoja, ja lopuksi käytti Roomalaiskirjeen sanamuotoa (8:22), lainausta mainitsematta, luomakunnan huokaamisesta synnytystuskissa.⁶⁰

Tästä eteenpäin hän käsitteli pääasiassa muita kuin ympäristökysymyksiä, ja ensiksi lankeemuksen seurauksia ihmisten välisille suhteille. Hän päätyi lausumaan, että uudestisyntymätön ihmiskunta on ollut niin julma lähimmäiselleen, että se on menettänyt lähes kokonaan Jumalan kuvan ja kaltaisuuden aseman. Tähän liittyen hän lainasi USA:n presidentti Abraham Lincolnin ajatusta siitä, että Jumalan tuomio on vanhurskas, vaikka köyhien kustannuksella vaurastuneet rikkaat joutuisivatkin kärsimään tekemiensä vääryyksien takia.⁶¹

Köyhien ja rikkaiden elintasokuilun yhteensopimattomuus kristillisen uskon kanssa olikin Abrahamin esitelmän pääteema. Ihmiskunnalle on avattu tie takaisin alkuperäiseen tilaansa Kristuksen ylösnousemuksen kautta, mutta edes ”kristityiksi” kutsutut valtiot eivät ole tätä toteuttaneet. Kristuksen kirkko on kuitenkin säilynyt hengissä ja tuleekin säilymään: pessimismin voittaa usko Jumalaan, joka on luvannut pelastaa kansansa ja on yhä ohjaksissa kaikista tuhon uhista huolimatta. Abraham esitti hyvinvoiville kristityille haasteen kohtuullistaa elämäntyyliään Kristuksen tähden heidän vähäosaisten lähimmäistensä hyväksi. Tätä kysymystä hän kutsui luomakunnasta huolehtimiseksi, jonka tulisi olla kaikkien kristittyjen ratkaiseva tehtävä. Päämääränä tässä tulisi olla jälleenrakentamis- ja kehittämistyö. Mekane Yesus -kirkko olikin ollut uranuurtaja kokonaisvaltaisen auttamistyön kehittämisessä LML:ssa: merkkipaalu tässä oli kannanotto Evanke-liumin julistuksen ja inhimillisen kehityksen suhteesta vuodelta 1972.⁶²

Abraham siis käsitteli selkeästi ympäristökysymyksiä esitelmänsä alkupuolella, mutta suurimmassa osassa puhettaan keskittyi luomakunnasta huo-

⁶⁰ Abraham 1985, 35.

⁶¹ Abraham 1985, 35-36.

⁶² Abraham 1985, 37-41; kannanotosta esimerkiksi myös FFTC 1997, 65, 193.

lehtimisen ihmisten välisiin suhteisiin liittyvään puoleen. Jälleenrakentamis- ja kehittämistyössä hän näki tosin myös ekologiset ulottuvuudet: työ sisältää esimerkiksi vedensaannin kehitystä ja uudelleenmetsitystä.⁶³

Ainoan, mutta laajahkon kommenttipuheenvuoron esitelmään piti teologin koulutuksen saanut toimittaja Tapani Ruokanen. Otsikolla Eloonjäämisen strategia Ruokanen pohti tarvittavien muutosten mahdollisuuksia. Abrahamia kommentoiden hän totesi, ettei kyse ole vain rikkaista ja köyhistä, vaan koko maailman tulevaisuudesta. Muutos on äärimmäisen vaikea mutta pakollinen. Ruokanen eteni samassa järjestyksessä kuin Abraham, käsitellen ensin suoraan ympäristökysymyksiä ja siirtyen sitten enemmän ihmisten välisten suhteiden ongelmiin. Ruokanen puhui työryhmien aineistokirjasta tutuin termein teollisuuden päästöistä, happosateista ja saastumisesta. Uutena piirteenä hän nosti esille kehityskulun, jossa kehitysmaista on tulossa teollisuusmaiden roskalaatikoita. Kun saastuttava tuotanto kielletään teollisuusmaissa, yritykset siirtävät tehtaat kehitysmaihiin, joiden lainsäädäntö ei ole riittävä estämään tätä.⁶⁴

Seuraavaksi Ruokanen käsitteli maailman talousjärjestelmän muutoksia ja kehitysmaiden ongelmia päästä mukaan tasapuoliseen kaupankäyntiin. Ympäristön kannalta on ongelmallista se, että monet kehitysmaat ovat omaksuneet teollisuusmaiden tarjoaman kehityksen mallin. Se tähtää nopeaan tuotannon kasvattamiseen ja johtaa kilpailuun sekä luonnon hyväksikäyttöön samalla tavalla kuin tähän asti teollisuusmaissa. Ruokasen mukaan teollisuusmaissa tuotanto kyllä toimii, mutta ihmiset ovat kasvavassa määrin onnettomia. Ihminen on voittanut omakseen maailman, mutta saanut sielulleen vahingon. Aatteet ovat latistuneet, turvallisuusjärjestelmä on riistäytynyt asevarusteluksi ja energian hyödyntäminen uhkaa kuluttaa luomakunnan loppuun. Tuotanto on muuttunut kulutuspakoksi, materialismin orjuudeksi, joka tuhoaa ihmistä ja ympäristöä. Tiedettä eivät ole ohjanneet elämää suojelevat arvot, eikä se ole kyennyt ratkaisemaan, mikä on oikein tai väärin: tekniikan kehitys on ohittanut aikoja sitten eettisen kehityksen.⁶⁵

Ruokasen mukaan maailmaa ohjaavat eliitit, joille on tyypillistä se, että ne eivät hahmota maailmaa kokonaisuutena, vaan ainoastaan oman kysymyksenasettelunsa kautta. Hänen mielestään luterilaiset kirkot ovat myös samaistuneet

⁶³ Abraham 1985, 40.

⁶⁴ Ruokanen 1985, 42-43.

⁶⁵ Ruokanen 1985, 43-45.

teollisuusmaiden valtakulttuuriin. Ne edustavat kristinuskon keskiluokkaista ja materialistista muotoa, jonka varassa on pidetty yllä luomakuntaa, myös tulevia sukupolvia, uhkaavia voimia. Kirkkojen sisällä on samaan aikaan pohdittu toissijaisia kysymyksiä ja unohdettu, että Jumala on historian Jumala. Luterilaisen perinteen mukaisesti järjelle ja yksilölle on Ruokasen mielestä annettu liikaa painoarvoa. Jalot kannanotot papereissa eivät muuta maailmaa: sen voivat tehdä vain tavalliset ihmiset, jotka uskaltavat unelmoida paremmasta ja toimia sen puolesta. Kaikkia ihmisen unelmia on arvioitava sen perusteella, miten ne tukevat luomakunnan eloonjäämistä. Ihminen on hallinnut huonosti luomakunnan herrana. Hänen on aika nöyrytyä sovitukseen eli näkemään elämänsä osana luomakuntaa ja kasvamista yhteyteen kaikkien luotujen kanssa. Tämä on epäjumalien hylkäämistä ja ristin kantamiseen suostumista, toivon varaan jäämistä.⁶⁶

Puheensa lopuksi Ruokanen käsitteli nimenomaan toivoa. Hän viittasi vielä kerran ei-inhimilliseen luomakuntaan. Hänen mukaansa sydämellään työtä inhimillisyyden puolesta tekevät ihmiset tietävät, että jokaisella luodulla, olipa se kuinka pieni tai epätäydellinen tahansa, on oikeus kasvaa kukoistukseen niiden rajojen ja edellytysten sisällä, jotka ovat sisäänrakennettuina kussakin elämän muodossa Luojan tahdon mukaan.⁶⁷ Tällä muotoilulla on mielenkiintoisia yhtymäkohtia ympäristöettisen keskustelun niihin painotuksiin, joissa luonnon-suojelua perustellaan olioiden itseisarvolla.

4.4.2. Julkilausumat

Työryhmän työskentelystä ei pidetty tarkkaa pöytäkirjaa. Sen työstämä loppuraportti tuotiin yleiskokoukselle. Raportin ensimmäinen osa liitettiin osaksi yleiskokouksen julkilausumia, kolmanneksi kahdeksasta. Se hyväksyttiin täysistunnossa melko yksimielisesti.⁶⁸

LML:n seitsemäs yleiskokous

1. ILMAISEE LML:n huolestuneisuuden laajasta ja peruuttamattomasta ympäristötuhosta, jonka maapallon vastuuton hyväksikäyttö uhkaa aiheuttaa.
2. TUNNUSTAA heikkoutensa todistaa ensimmäisestä uskonkappaleesta tavalla, joka olisi tehnyt selväksi vaaran Jumalan luomakuntaa kohtaan.
3. TAJUAA, että jo tällä hetkellä ollaan käyttämässä loppuun luonnonvaroja, joihin lapsillamme ja kaikilla tulevilla sukupolvilla on oikeus, ja tukee kirkossa ja kirkon ulkopuolella olevien lukuisten ryhmien ponnistuksia estää tämä katastrofi.

⁶⁶ Ruokanen 1985, 46-48.

⁶⁷ Ruokanen 1985, 48-49. Molemmat esitelmät suomeksi: Toivoa etsimässä 1985, 61-76.

⁶⁸ Toivoa etsimässä 1985, 77.

4. PAINOTTAA, ettei tiede tuota ainoastaan siunauksia, vaan myös vaaroja, ja vaatii vastuullisuutta Luojaan kohtaan, joka haluaa sitä mikä on hyvää kaikelle elämälle.
5. USKOO, että jokaisella ihmisellä on Jumalan luomana olentona velvollisuus kunnioittaa ja huolehtia luodusta maailmasta, joka on yksi Jumalan lahjoista ja inhimillisen elämän edellytys.
6. VAKUUTTAA aikomustaan tukea KMN:a yhteisessä vastuussa ja työssä Jumalan luomakunnan hyväksi.
7. TIEDOSTAA, että tarvitaan sekä tutkimusta että toimintaa, ja että tilanteen kiireellisuuden takia on mahdotonta odottaa muita [toimimaan ensin].⁶⁹

Raportin jälkiosa muotoutui osaksi yleiskokouksen päätöksiä. Kumpankaan osaan raportista ei tehty täysistunnossa kuin pieniä muutoksia.⁷⁰

Seitsemäs yleiskokous PÄÄTTI:

- 9.1. Pyytää LML:n toimeenpanevaa komiteaa harkitsemaan seuraavia toimenpiteitä:
 - 9.1.1. Että LML kehottaisi jäsenkirkkojaan ja niiden seurakuntia korostamaan julistuksessaan seuraavia näkökohtia:
 - 9.1.1.1. Jumalan luomistyön hyvyttä ja hänen jatkuvaa huolenpitoaan maailmastaan (Martti Luther: ensimmäisen uskonkappaleen selitys: ”on antanut... ja ... vielä pitää voimassa”; vrt. neljännen rukouksen selitykseen ja 1. Moos. 8:22);
 - 9.1.1.2. ihmisen peruuttamatonta vastuuta tässä luomakunnassa (1. Moos. 2:15 ja Ps. 104);
 - 9.1.1.3. luomakunnan kärsimystä ihmiskunnan synnin vuoksi (Room. 8:21-25); ja
 - 9.1.1.4. toivoa ei yksin ihmiskunnalle vaan myös luomakunnalle kokonaisuudessaan (Room. 8:21-25).
 - 9.1.2. Että LML ja sen jäsenkirkot korostavat ja toteuttavat tietoisuuden rakentamista kiireellisesti tarvitusta (ja ihmisen asemaan luomakunnassa teologisesti perustuvasta) Jumalan luoman maailman vaalimisesta ja suojelemisesta jokaisella vastuun tasolla (yksilöllisellä, seurakunnallisella, alueellisella ja kansallisella sekä kansainvälisellä), sellaisilla aloilla kuin ilman, veden, maan ja avaruuden saastuminen – tähän sisällytettynä sellaiset asiat kuin inhimilliset ja taloudelliset kustannukset, uusiutumattomien energialähteiden käyttö, väestönkasvu ja maan autioittaminen.
 - 9.1.3. Että LML tarjoaisi resursseja, konsultaatiopalveluja ja muuta tukea opinto-ohjelmiin, jotka painottavat tätä huolta joka tasolla olennaisena elementtinä, ja kehottaisi niiden käyttöä kaikissa jäsenkirkoissa paikalliseen tilanteeseen sopivassa muodossa.
 - 9.1.4. Että LML ja sen jäsenkirkot kehottavat välittömään toimintaan jokaisella tasolla, yhteistyössä muiden asiaan liittyvien ryhmien kanssa, esimerkiksi: yksilöllisellä tasolla kierrätykseen, muovien käytön välttämiseen, biologisesti hajoavien pesuaineiden ja muiden materiaalien käyttöön, veden ja maaperän suojelemiseen; seurakunnallisella tasolla tehokkaasti energiaa käyttävään rakentamiseen, kierrätetyn paperin käyttämiseen, koulutusohjelmiin; alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla puolestapuhumiseen ja tapaamisiin ekologisten huoltien tiimoilta.
 - 9.1.5. Että LML ja sen jäsenkirkot, yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa, pyytävät YK:ia julistamaan ”Ekologian vuoden” ja kehottamaan sen tarkkailua kansainvälisesti koko yhteiskunnan laajuudessa (’A Call for Saving Endangered Life’).
 - 9.1.6. Että LML ja sen jäsenkirkot tukevat ja ajavat sellaisia aloitteita, jotka pyytävät valtiollisia ja ei-valtiollisia organisaatioita ottamaan aina huomioon:
 - 9.1.6.1. saastumisen seuraukset;
 - 9.1.6.2. teollisen ja aseellisen kehityksen suhteen uhanalaisen luomakunnan etenevään vaurioitumiseen;
 - 9.1.6.3. tieteellisen kehityksen eettiset puolet; ja
 - 9.1.6.4. metsien tuhoamisen ekologiset vaarat, jotka voivat johtaa kuivuuteen tai tulviin.

⁶⁹ Budapest 1984 1985, 178.

⁷⁰ BP Minutes 1984, 69-70.

- 9.1.7. Että LML ja sen jäsenkirkot ajavat tarpeellisten lakien laatimista ja käyttävät tarvittavan määrän rahaa ympäristön suojelemiseksi.
- 9.1.8. Että LML luo rakenteita (esim. neuvonantoelimen), joissa ihmiset, kuten teologit, tiedemiehet, teollisuuden edustajat, poliitikot ja hallintovirkamiehet voisivat keskustella maailmaamme koskevien päätösten ja toimien eettisistä seurauksista, ja selventää vastuullisuuden rakenteita.
- 9.1.9. Että LML, yhteistyössä KMN:n ja muiden uskonnollisten tai maallisten toimijoiden kanssa, asettaa ensisijaisen tärkeäksi tutkimusohjelman, joka käsittää:
 - 9.1.9.1. teologisen pohjan luomakunnasta huolehtimisellemme;
 - 9.1.9.2. tieteen ja teologian suhteen ekologian ja eettisen päätöksenteon alueella;
 - 9.1.9.3. tieteen ja teologian vuorovaikutuksen ajatusjärjestelminä rikastaakseen kirkon julistusta Kristukseen pohjautuvan tulevaisuuden toivosta; ja
 - 9.1.9.4. muita asioita, jotka liittyvät luomiseen ja ekologiaan.
 Tämän tutkimuksen tulisi tunnustaa yhtä hyvin alueelliset erot ja riippuvaisuudet kuin ylikansalliset huolet.
- 9.1.10. Että vastuu näiden suositusten käytäntöön soveltamisesta annetaan pääsihteerin toimesta tietylle henkilölle tai toimenkuvulle.⁷¹

Työryhmä antoi myös yhteisen lauselman oikeudenmukaisuus-työryhmän kanssa. Siinä todettiin, että Emmanuel Abraham oli puheessaan osoittanut kristittyjen yhteistoiminnan tarpeen luomakunnan pelastamiseksi. Talousjärjestelmä, joka pohjautuu jatkuvalle tuotannon ja kulutuksen kasvulle lisää elintasokuilua rikkaiden ja köyhien maiden välillä, tuhoaa ympäristöä ja kiihdyttää maailman resurssien käyttöä tavalla, joka ei sovi yhteen rauhan kanssa. Työryhmät ehdottivat aloitettavaksi tutkimusta toimintamalleista sellaisille yhteiskunnille, jotka ovat päättäneet jakaa resurssejaan tasapuolisemmin ja muuttaa tuotanto- ja kulutustapojaan. Yleiskokous päättikin suositella toimeenpanevalle komitealle tutkimuksen aloittamista ja sen toteuttamista yhteistyössä jäsenkirkkojen, KMN:n, roomalaiskatolisen kirkon ja muiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa.⁷²

Yleiskokouksen lyhyessä, kaksisivuisessa yleisviestissä mainittiin ympäristökysymykset kahdesti. Epäoikeudenmukaisuuden yhteydessä todetaan, että Jumalan luomakuntaa pilataan, jotta osa ihmiskunnasta voisi elää yltäkylläisyydessä. Tulevaisuuden haasteiden joukossa mainitaan Jumalan luomakunnan hoitamisen määräyksen uudelleen oppiminen.⁷³

4.5. Johtopäätökset

Budapestin yleiskokouksessa LML lausuu ensimmäistä kertaa tarkasti kantansa ympäristökysymyksiin. Dar es Salaamissa ilmaistut toiveet suu-

⁷¹ Budapest 1984 1985, 241-243.

⁷² Budapest 1984 1985, 240.

⁷³ Budapest 1984 1985, 11-12.

remman huomion kiinnittämisestä niihin toteutuivat teologisesti erityisesti valmistelukirjassa, jonka laaja luomisteologinen osa liittää ympäristökysymykset vahvasti osaksi kristillistä elämää. Tämän mahdollistavana taustatekijänä on 1960- ja 1970-lukujen kirkko-opillinen selvitystyö, jonka tuloksena perusteltiin kirkon tehtävä osallistua yhteiskunnallisista asioista huolehtimiseen.

Itse yleiskokouksessa ympäristökysymykset saivat painoarvoa, mutta eivät samassa suhteessa kuin valmistelukirjassa. Luomakunnan toivoa käsitellyt pääesitelmä sisälsi selkeästi ympäristökysymyksiä, vaikka keskittyi pohjimmitaan yhteiskunnalliseen epäoikeudenmukaisuuteen. Yleensäkin aineistossa todetaan selkeästi yleisten oikeudenmukaisuuskysymysten ja ympäristökysymysten yhteenkuuluvuus, joka huomioitiin myös työryhmäjaossa. Enää ei yritetty käsitellä kaikkia näitä kysymyksiä samassa ryhmässä, kuten Dar es Salaamissa tehtiin. Ympäristökysymyksille oli varattu oma jaostonsa, jonka loppuraportissa sekä työn pohjalta annetussa julkilausumassa käsitellään kysymyksien sekä ekoteologista että eettistä puolta.

On mielenkiintoista, että Budapestin ympäristökannanottoja ei kuitenkaan muisteta tai tunneta hyvin. Syitä tähän lienevät kokouksen massiivinen julkilausumatehtailu ja toisaalta huomion kiinnittyminen vahvasti muihin kysymyksiin, kuten presidentinvaaliin ja apartheid-politiikkaa kannattavien kirkkojen jäsenyyden jäädyttämiseen. Sisällön puolesta nämä kannanotot ansaitsevat kuitenkin huomiota.⁷⁴

Ympäristökysymysten julkilausuma osoittaa suoraan KMN:n merkittävän vaikutuksen asiaan todetessaan kohdassa 6, ilman mitään tarkempaa selitystä, LML:n halun tukea tätä ympäristöön liittyvässä työssä. Taustalla on selvästi Vancouverin yleiskokouksessa vuonna 1983 uuden sysäyksen saanut KMN:n piirissä tapahtuva ympäristökysymysten käsittely, jonka uusimman muodon nimi, ORLE-prosessi, oli vasta muotoutumassa. Viitteitä siitä näkyy esimerkiksi Budapestin valmistelukirjan väliotsikon nimessä Luomakunnan eheys.

Ekumeenisista vaikutteenantajista korostuu KMN:n MIT:ssa vuonna 1979 järjestämä Usko ja Tiede -konferenssi. Sen teksteihin viitataan sekä valmis-

⁷⁴ Suomalaisen lähteiden kohdalla ihmettelenkin, että Veikkola (1992, esim. 53-62) ekumeenisen liikkeen ympäristökeskustelua käsitellessään jättää huomiotta nämä kannanotot, ja että Malkavaara (1998, 157) toteaa, että LML otti kantaa ympäristökysymyksiin vasta Curitibaassa. Malkavaara mainitsee Curitibaa käsittelevälle taustatekijäksi KMN:n Vancouverin yleiskokouksen (vuonna 1983), mutta tämä pätee jo Budapestiin.

telukirjassa että aineistokirjassa. On huomionarvoista, että konferenssin tekstien hengessä LML toteaa Budapestissa uudella tavalla kantansa tieteeseen. Julkilauseman sanamuoto siitä, että tiede tuottaa siunauksien lisäksi vaaroja, vastaa täysin konferenssin ajatuksia. Muita selkeitä vaikutteita konferenssista on havaittavissa esimerkiksi päätetyissä suositteluissa jäsenkirkoille. KMN:n konferenssi suositteli jäsenkirkoilleen luomakunnan hyvyden ja siitä huolehtimisen tarpeen korostamista, ja LML välitti nämä suositukset nyt eteenpäin omille jäsenilleen.

Yleensäkin Pohjois-Amerikan vahva rooli ympäristökysymysten käsittelyssä jatkuu. MIT:n konferenssi pidettiin siellä, ja lisäksi aineistoissa lainatut luterilaisten kirkkojen ympäristökannanotot ovat kaikki Pohjois-Amerikan kirkkojen tekemiä. Yksittäisiltä nykyajan teologeilta otettuja lainauksia on monista maanosista, mutta heidänkin joukossaan on useampi amerikkalainen, nimekkäimpinä Carl Braaten ja Larry Rasmussen.

Vaikutusvaltaisina nykyajan eurooppalainen teologi yleiskokouksen ekoteologian takana näyttää vahvasti olevan Jürgen Moltmann. Hän käsitteli yleiskokouksen teemaa, toivon teologiaa, huomiota herättävästi jo 1960-luvulla. Yleiskokouksen aikaan hän valmisti ”ekologista luomisoppiaan” *God in Creation*, jossa on runsaita yhtäläisyyksiä yleiskokouksen teologiaan. Koska teos ei ollut kokonaan ilmestynyt ennen kokousta, on vertailu tehtävä ennen kaikkea teosta edeltävään Moltmannin systemaattisen kokonaisesityksen osaan, *Trinity and the Kingdom of God*. Yhtäläisyyksiä sen ja Budapestin ekoteologian välillä ovat ainakin toivon näkemysten korostaminen eskatologiaan liittyen, Jumalan luomistyön hyvyden ja sen jatkuvuuden painotukset sekä näkemys ihmisen vastuullisesta asemasta luomakuntaa kohtaan Jumalan kuvana.⁷⁵

Ekumeenisia viittauksia asian tiimoilta tehtiin lähinnä KMN:n yhteyteen, mutta mielenkiintoisesti lainattiin myös Paavin ensyklikaa *Populorum Progressio*. Yleiskokouksen aikaan luterilaisten ja roomalaiskatolisten välit olivat lähentyneet selkeästi aiemmasta, mikä on mahdollistanut paavin lausuman lainauksen yleiskokouksen valmistelukirjassa. Myös Tuomas Akvinolaista lainattiin lyhyesti.

Valmisteluaineiston ja kokouksen lausumien suhteesta voi todeta yleisesti, että niiden välillä on runsaita ja vahvoja yhtäläisyyksiä. Valmisteluai-

⁷⁵ Vrt. Moltmann 1981, 99-114, 116-117, 212-213, 216 jne. Vrt. myös Moltmann 1985, jossa kaikki nämä näkemykset liitetään entistä selvemmin ympäristökysymyksiin.

neisto on laajempaa ja siksi sisältää enemmän näkökohtia. Yleiskokouksen työkentelyssä kuitenkin tuotettiin myös ajatuksia, joita ei esiinny valmisteluaineistossa.

Eniten lainattu teologi molemmissa aineistoissa on Luther, kuten Luterilaiselle maailmanliitolle sopii. Häneltä lainataan erityisesti luomisen teologiaan liittyvää aineistoa. Valmistelukirjassa lähteinä ovat saarnat, kommentaarit ja luennot. Luther-sitateissa painottuu Jumalan luomisen jatkuva luonne: Jumala on yhä läsnä, ja Hän ylläpitää jatkuvasti luomakuntaansa.⁷⁶ Ubikviteettioppia ei mainita nimeltä, mutta yksi lainauksista käsittelee nimenomaan sitä.⁷⁷ Myös tyhjistä luominen on jatkuvaa, ja tämä liittyy luomisen ja sovituksen yhteen.⁷⁸ Heprealaiskirjeen luennoista lainataan kohtaa, jossa Luther kutsuu Jumalan huolenpitoa äidilliseksi ja toteaa, että Jumalan luomia asioita tulisi vaalia.⁷⁹

Yleiskokouksen lausumista ekoteologisesti merkittävin osa on päätöslauselman alku. Siinä pyydetään luterilaisia korostamaan julistustyössään neljää näkökohtaa. Ensimmäiseksi painotetaan Jumalan luomistyön hyvyttä ja Hänen jatkuvaa huolenpitoaan maailmastaan. Kohdassa viitataan Lutherin ensimmäisen uskonkappaleen selitykseen,⁸⁰ jota pyydetään vertaamaan neljännen rukouksen selitykseen ja raamatunkohtaan 1.Moos.8:22⁸¹. Yhdessä valmistelukirjan mainitsemien kohtien kanssa nämä viittaukset ankkuroivat tämän painotuksen vankasti Lutherin teologiaan.

Toiseksi päätöslauselma painottaa ihmisen peruuttamatonta vastuuta tässä luomakunnassa. Tässä viitataan psalmiin 104 sekä raamatunkohtaan 1.Moos.2:15 eli tehtävään viljellä ja varjella maata. Päätöslauselma jättää tehtävän määrittelemättä tarkemmin, mutta se tehdään julkilausumassa, mihin palaan myöhemmin. Viittaus psalmiin 104 on tulosta kokouksesta eikä valmisteluaineistosta: valmistelukirjassa lainataan sen sijaan psalmeja 8 ja 19 sekä viitataan psalmeihin

⁷⁶ Toistan näissä viitteissä aineistojen ilmoittamat lainauskohdat. Tässä: ”Saarnoja Johanneksen evankeliumista”, LW 22, 26.

⁷⁷ ”Että nämä Kristuksen sanat, ’Tämä on minun ruumiini’ jne., ovat yhä voimassa (still stand firm)”, LW 37, 57-58.

⁷⁸ ”In XV Psalmos graduum”, WA 40, III, 154-155.

⁷⁹ LW 29, 112.

⁸⁰ Kuten myös aineistokirjassa: BP IM 1984, 130. Analyysiä Lutherin luomiskäsityksestä varten ekologisen kriisin taustaa vasten kts. Holze 1995.

⁸¹ Kohta käsittelee Jumalan lupausta vedenpaisumuksen jälkeen. Varsinaista liiton tekemistä Nooan kanssa kohta ei (eksplisiittisesti) käsittele. Viittaus kohtaan on alkutekstissä kaksitulkintainen: se voi tarkoittaa joko kohtaa itseään tai Lutherin selitystä siitä. Suomennettu teksti mainitsee kohteen kohdan itsensä (Toivoa etsimässä 1984, 77).

96 ja 98. Psalmi 104, otsikolla Luojan ylistys, korostaa ihmisen ja muun luomakunnan yhteyttä: kaikki saavat ruokansa Luojaltaan. Psalmi on yleisimpiä ympäristökysymysten yhteydessä käytettyjä raamatunkohtia,⁸² mutta viittaus siihen tässä kohdassa on mielenkiintoista: se ei puhu paljoakaan ihmisen vastuusta luomakunnassa. Siitä mainitaan lähinnä, että Herra kasvattaa kasvit ihmisen viljeltäviksi (jae 14) ja ihminen tekee työtään, kunnes on ilta (23). Sen sijaan psalmi todistaa vahvasti luomakunnan keskinäisestä yhteydestä ja sen eri osien arvosta: tämä lienee sen mainitsemisen syy päätöslauselmassa. Ihmisen tehtävään kuuluu luomakunnan varjelu, koska yhtäältä ihminen on riippuvainen luomakunnasta ja sen viljelystä ja toisaalta koska luomakunnalla on Jumalan luomana arvo.

Kolmanneksi ja neljänneksi päätöslauselma viittaa erityisesti luomakunnan keskinäiseen yhteyteen. Samalla raamatunkohdalla, Room.8:21-25, painotetaan yhtäältä koko luomakunnan kärsimystä ihmisen synnin vuoksi ja toisaalta toivoa koko luomakunnalle. Nämä Paavalin sanat koko luomakunnan huokaamisesta synnyintuskissa, kun se odottaa toivon täyttymistä ja lunastusta, ovat ekoteologian vakioviittauksia.⁸³ Niihin viitattiin jo valmistelukirjassa, ja myös Emmanuel Abraham viittasi niihin implisiittisesti esitelmässään. Mielenkiintoista on, että Dar es Salaamin raamattututkielma, joka käsitteli Roomalaiskirjettä, ohittaa juuri nämä jakeet. Samalla tavalla Budapestin raamattututkielma jätti käsittelemättä valmistelukirjan viittauksen Matteuksen evankeliumin jakeeseen sitä selittäessään. Tämä selittynee paljolti eri tekijäjoukolla, mutta kertoo myös, etteivät tietyt jakeet olleet vielä profiloituneet ympäristökysymysten yhteyteen kaikkialla.

Valmistelukirja liittää tämän Roomalaiskirjeen kohdan yhteyteen vahvasti Kolossalaiskirjeen alun Kristus-hymnin, jota myös käytetään usein ekoteologiassa kuvaamaan koko luomakunnan keskinäistä yhteyttä ja Kristuksen kaikkeutta koskevaa pelastusroolia. Kolossalaiskirjettä ei kuitenkaan mainita päätöslauselmissa. Yksi syy tähän voi olla ekumeenisessa liikkeessä käyty keskustelu kosmisesta kristologiasta, jonka yhteydessä tätä kohtaa käytettiin. Tämä kristologia sai ristiriitaisen vastaanoton, ja on mahdollista, että LML ei tämän vuoksi halunnut tukeutua Kolossalaiskirjeeseen.⁸⁴ Valmistelukirjassa käytetään myös paljon

⁸² Fowler 1995, 34-35; psalmin analyysistä teemaan liittyen Hyttinen 2001, 18-28.

⁸³ Kts. Pesonen 2004, 59-60; Fowler 1995, 36-37.

⁸⁴ Kiistanalaisuudesta esim. Tuomaala 1985, 99. Tuomaala kuitenkin tuomitsee mielestäni melko nopeasti kosmisen kristologian luterilaisuudelle sopimattomana. Useat luterilaiset ajattelijat suh-

muita viittauksia Uuden testamentin kirjeisiin, joiden joukosta eniten painottuu Roomalaiskirje. Toivon teologian yhteydessä viitataan useamman kerran myös 1. kirjeeseen Korinttilaisille sekä Efesolaiskirjeeseen.

Toinen kokouksen ympäristökannanotto, seitsemänkohtainen julki-lausuma ilmaisee aluksi huolestuneisuuden ympäristötuhosta ja toteaa sen olevan paitsi laajaa, myös nimenomaan vastuuttoman hyväksikäytön aiheuttamaa. Toiseksi esiin tuodaan katumuksen näköala: LML tunnustaa heikkoutensa todistaa ensimmäisestä uskonkappaleesta tavalla, joka olisi tehnyt selväksi vaaran luomakunnalle. Myös tässä näkyy yleiskokouksen uusi luomisen teologian painotus.⁸⁵

Kolmanneksi julkilausuma sitoo luonnonvarojen käytön tulevien sukupolvien oikeuksiin. Tämä on ollut yksi ympäristöeettisen keskustelun pääteemoista.⁸⁶ Mielenkiintoista on, että valmistelukirjassa tulevien sukupolvien oikeudet liitettiin erityisesti Jumalan liittosuhteeseen kansansa kanssa.⁸⁷ Liitto-ajatus ei päätynyt julkilausumiin: tähän palaan Curitiban kokouksen yhteydessä, jossa eräät luterilaiset kritisoiivat ORLE-prosessin pinnalle nostamaa liitto-ajatusta. Julkilausuma ilmaisee myös tukensa erilaisten ryhmien, myös ei-kristillisten, ponnistuksille katastrofin estämiseksi.

Neljänneksi lausutaan julki tieteen kaksiulotteinen rooli. Huomionarvoinen on kohdan määrittely Jumalasta: Hän haluaa sitä, mikä on hyvää kaikelle elämälle. Viidennessä kohdassa lausutaan, että jokainen ihminen on Jumalan luomana velvollinen kunnioittamaan luotua maailmaa ja huolehtimaan siitä yhtenä Jumalan lahjoista ja inhimillisen elämän edellytyksenä. Budapestin lausumien muotoilut, jotka korostavat Dar es Salaamin vastaavankaltaisiin nähden enemmän myös ei-inhimillisen luomakunnan arvoa, tuovat tässä kohtaa havainnollistavasti esille tietyn ristiriitaisuutensa. Yhtäältä Jumala haluaa hyvää kaikelle elämälle, toisaalta syynä luomakunnasta huolehtimiseen mainitaan yhä inhimillisen elämän edellytyksenä oleminen. Tuloksena voidaan sanoa, että LML ei Budapestissä selkeästi lausu julki luonnon itseisarvoa: julkilausumat edustavat pohjimmiltaan jonkinlaista ihmisestä (ja Jumalasta) johdetun arvon mallia luomakunnan suhteen.

tautuvat siihen (ja sen asiasisältöön, kenties eri termein ilmaistuna) selvästi myönteisemmin: kts. esim. Mortensen 1995c, 35; Veikkola 1992, 148-163.

⁸⁵ Taustavaikuttajaksi voi tässä nähdä myös vuonna 1983 aloitetun Strasbourgin instituutin luomisen teologian tutkimusprojektin.

⁸⁶ Kts. esim. Oksanen & Rauhala-Hayes 1997, 117-118, 156-196.

⁸⁷ BP SB 1983, 20.

Julkilausuma selittää näin tarkemmin päätöslauselmassa mainittua käskyä viljellä ja varjella maata. Vielä kattavammin tehtävää selitettiin valmistelukirjassa, vaikka siellä ei ollut suoraa viittausta jakeeseen. Siellä tehtävän luonne määriteltiin harmooniseksi vuorovaikutukseksi ihmisen muuta luontoa suurempien kykyjen pohjalta. Hallintavallan perusteeksi määritellään ihmisen erityissuhde Jumalan kanssa. Tässä yhteydessä ei mainita tuon suhteen muodoksi liittoa, mutta liitto-ajatusta käsitellään heti seuraavalla sivulla.⁸⁸ Julkilausuma päättyy tuen ilmaukseen KMN:lle ja toiminnan kiireellisyyden toteamiseen.

Konkreettiset käytännön toimenpide-ehdotukset annettiin päätöslauselman pitkähkössä loppuosassa. Ne ovat suuresti yhtäläisiä aineistokirjassa mainittujen konkreettisten asioiden kanssa. Tarvitaan lisää tietoisuutta ja tiedonvälitystä; saastuminen, sen syyt ja seuraukset ovat laaja-alaisia; kaikissa hallinnollisissa suunnitelmissa tulee ottaa huomioon ympäristökysymykset; tiede ja teollistuminen eivät tuo pelkästään siunauksia, ja asevarustelu tuhoaa ympäristöä.⁸⁹ Kouksen tuottamia omia ajatuksia ovat sen sijaan ehdotus Ekologian vuoden julistamisesta ja tarpeellisten ympäristönsuojelulakien laatimisesta. Viimeiseksi painotetaan luomakuntaan ja ekologiaan liittyvän tutkimuksen olennaisuutta sekä ehdotetaan ympäristöasioista vastaamisen toimenkuvan selventämistä, kenties uuden työntekijän palkkaamista.

⁸⁸ BP SB 1983, 19-20.

⁸⁹ Vrt. BP IM 1984, 129-133; BP SB 1983, 19.

Esitelmien tarkkaa vaikutusta kokouksen lausumiin ei ole helppo arvioida. Sekä Abraham että Ruokanen puhuivat ihmisen vastuusta luomakunnan huolehtimisessa ja ympäristöuhkien vakavuudesta. Molemmat puhuivat katumuksen tarpeesta, koska ihminen ei ole täyttänyt vastuutaan, sekä toiminnan kiireellisyydestä. Nämä kaikki ovat asioita, jotka ilmaistaan myös lausumissa. Arvioidessaan Budapestin kokouksen teologiaa Lorentz Grönvik toteaa lyhyesti Abrahamin käyttäneen esitelmässään luovalla tavalla luomisen teologiaa.⁹⁰

5. Vastuu koko luomakunnasta (1984-1990)

5.1. Luomisen teologian tutkimusprojekti

5.1.1. Projektin tehtävä ja luonne

Strasbourgin ekumeenisessa instituutissa aloitettiin myöhään vuonna 1981 valmistelut laajaa luomisen teologian tutkimusprojektia varten. Lähtökohtana oli uusi ekumeeninen tilanne, jossa ensimmäinen uskonkappale sai aiempaa huomattavasti enemmän huomiota, paljon ympäristökysymysten tähden. Projektin päämääräksi määriteltiin:

- a) uuden ja tärkeän lähestymistavan tarjoaminen kirkon ykseyden kysymykseen tutkimalla yhtäläisyyksiä ja eroja teologisissa lähestymistavoissa ensimmäiseen uskonkappaleeseen
- b) valaista ja sitä kautta vahvistaa perustaa kirkkojen yhteistyölle "maailmaa" ja "luomakuntaa" kohtaan
- c) aikaansaada selkeämpi ymmärrys luomisesta motivaationa kristilliselle panokselle ihmiskunnan ykseyden yleiseksi lisäämiseksi.¹

Projektin tavoitteet olivat siis selkeästi yleisekumeeniset, mutta lähtökohdissaan ja seurauksissaan ne liittyivät olennaisesti ympäristökysymyksiin. Projektin vastuuhenkilöinä toimivat norjalainen systemaatikko Per Lønning ja Strasbourgin toinen tutkijaprofessori Mark Ellingsen.²

Kertoessaan projektista Lønning käyttää aina aikaa selvittääkseen ekumeenisia lähtökohtia. Vaikka taustalla on selkeästi ympäristökysymysten ai-

⁹⁰ Grönvik 1985, 24. Tämä on huomionarvoista siksikin, ettei Abraham käyttänyt puheestaan kovinkaan suurta osaa luomisen teologiaan. Kokouksen merkittävimpinä esitelminä Grönvik piti Klaus Peter Hertzschin puhetta Maailman toivosta ja William Lazarethin esitelmää ekumeniasta.

¹ From Dar es Salaam to Budapest 1984, 363.

² Projektin tutkimiselle on kaksi ensisijaista lähdettä. Perustiedot julkaistiin LWF Documentation-sarjan osassa 28 (Creation - an Ecumenical Challenge? 1990) ja tuloksia analysoitiin laajasti Lønningin monografiassa Creation - an Ecumenical Challenge? (Lønning 1989). Ytimekäs kuvaus projektin eri piirteistä löytyy myös Lønningin artikkelista Tro och Tanke- lehden numerossa 1995:5 (Lønning 1995).

kaansaama noste luomisen teologialle, hän korostaa myös yleistä tarvetta selvittää luomisen teologiaa. Tähän liittyen hän mainitsee projektin aluksi saaman kritiikin siitä, että se nostaisi esiin teologian osa-alueen, josta ei ole kiistelty jakamattoman kirkon konsiilien jälkeen. Eikö tämä johtaisi vain joko aiemmin pinnalle nousemattomiin kiistoihin tai yhteisymmärryksen toteamiseen? Lønning vakuuttaa vastaista ja toteaa kritiikin haihtuneen projektin aikana. Hän perustelee luomisen teologian selvitystä nimenomaan kirkon ykseyden kannalta. Jos projekti löytää selkeän yhteisymmärryksen, se palvelee uudella tavalla ykseyspyrkimyksiä. Ja jos taas löydetään erimielisyyksiä, eikö ne ole syytäkin löytää, jotta asioiden oikeaa laitaa voidaan tarkastella?³

Per Lønning toteaa, että projektilla oli kaksi metodista toimintalinjaa. Ensimmäiseksi pyrittiin deduktiiviseen lähestymistapaan eli analyysiin erilaisista nykyhetken suhtautumistavoista luomisen teologiaan tunnustuskuntien välillä ja niiden sisällä. Toinen, induktiivinen lähestymistapa tutki kirkkojen käytännön osallistumista nykymaailmaan, keskittyen erityisesti virallisiin ekumeenisiin lausuntoihin viimeisten kahdenkymmenen vuoden ajalta ja kiinnittäen erityishuomiota luomisen teologian asemaan. Erityisen tutkimuksen kirkkojen ympäristökannanotoista nähtiin palvelevan tulosten testaamista ja konkretisoimista.⁴

Lønning toteaa kuitenkin, että toimintalinjat muuttuivat hieman projektin edetessä. Ekoteologista tutkimusta alkoi ilmestyä siinä määrin, ettei sen käsittelemiseen haluttu keskittyä projektissa. Myös teorian ja käytännön suhde luomakuntaan ja luomiseen liittyen osoittautui niin monimuotoiseksi, ettei jäykkä jako deduktiiviseen ja induktiiviseen otteeseen palvellut aina tarkoitustaan. Peruslinjat pidettiin kuitenkin koko ajan apuvälineinä projektissa.⁵

Deduktiivista tutkimusta tehtiin pääasiassa kolmen konsultaation kautta. Strasbourgissa kokoonnuttiin vuonna 1983 luomisen teologian ja eri tunnustuskuntien suhteen tiimoilta. Lønningin arvion mukaan konsultaatio onnistui hyvin keskustelun herättämisessä ja ongelmakohtien esiintuomisessa. Tuloksena havaittiin, ettei ekumeniassa ole ongelmana itse luominen, vaan tarkemmin sanotuna sen suhde historiaan/ilmoitukseen/pelastukseen. Tärkeimpiä keskusteluky-

³ Lønning 1989, 1-2, 5, 28-30. Lähes koko ensimmäinen luku (1-36) tästä Lønningin monografiasta käsittelee näitä lähtökohtia ja niiden laajoja liittymäkohtia muihin kysymyksiin.

⁴ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 1.

⁵ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 2; Lønning 1989, 36-37, 73-75.

symyksiä olivat tämän lisäksi luomakunnan sakramentaalisuus sekä luomisen ja uuden luomisen suhde.⁶

Toisessa konsultaatiossa Klingenthalissa, Ranskassa vuonna 1984 olivat aiheena varsinaiset näkemyserot luomisen teologioissa. Osallistujat oli valittu edustamaan mahdollisimman relevanttia ja laajaa skaalaa koulukunnissa: mukana oli esimerkiksi prosessiteologian ja erilaisten vapautuksen teologioiden edustajia. Konsultaatiolla oli neljä pääteemaa: luomis-diskurssin kristillisuus/esikristillisuus, luomisen ontologiset seuraukset, luomisusko ja vastuu maailmasta sekä luomakunnan aseman sekulaarius/sakraalius. Konsultaatio toi selkeästi esille mielipiteiden kirjon ja monia avoimia kysymyksiä. Jo ensimmäisessä konsultaatiossa esitetty väite, että luomisen teologiassa rajalinjat eivät kulje tunnustuskuntien, vaan erilaisten niiden välisten ajatteluryhmien välillä, sai vahvistusta.⁷

Kolmas konsultaatio pidettiin vuonna 1985 Burlingamessa Kaliforniassa yhteistyössä Lutheran World Ministriesin kanssa. Se erosi kahdesta aiemmasta sikäli, että osallistujat, järjestäjiä lukuun ottamatta, tulivat vain Pohjois-Amerikasta. Aiheena olivat alkuperäiskansojen uskontojen haasteet länsimaiselle luomisajattelulle. Tämän konsultaation anti oli luterilaisuuden tutkimuksen näkökulmasta vähäisin, vaikka mukana olikin esimerkiksi luterilaisen koulutuksen saanut alkuperäiskansojen edustaja Vine Deloria. Hän esitti vahvoja syytteitä kristinuskon luontosuhteen ongelmallisuudesta. Lønningin mukaan ajalle kuvaavalla tavalla konsultaation ortodoksiedustaja totesi, ettei vastaavia ongelmia ole itäisessä kristinuskon perinteessä. Lønning itse suhtautuu kriittisesti sekä alkuperäiskansojen että ortodoksisuuden ympäristöystävällisyyden mustavalkoiseen ylistämiseen länsimaiseen kristillisyyteen nähden, muttei toki kiistä väitteiden osittaista paikkaansa pitävyyttä.⁸

Projektin induktiiviseksi osaksi kanavoitui ensisijaisesti Ellingsenin tutkimus kirkkojen kannanottojen teologisista perustoista. Sen pohjalta hän julkai-

⁶ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 5, 13. Vancouverin yleiskokous oli yksi luomakunnan sakramentaalisuuden käsittelyn taustatekijöistä (13, 28). Lønningin monografiassa erityisesti luku 5 käsittelee tätä konsultaatiota (1989, 165-268).

⁷ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 16-28. Lønningin monografiassa erityisesti luku 4 käsittelee tätä konsultaatiota (1989, 89-164).

⁸ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 30-36; Lønningin kritiikkiä 1989, 24, 49-50, 178. Lønningin monografiassa erityisesti luku 2 käsittelee tätä konsultaatiota (1989, 165-268). Konsultaatiosta julkaistiin erillinen kirja: Burke, David (ed.): Creation and Culture – The Challenge of Indigenous Spirituality and Culture to Western Creation Thought, New York, 1985.

si 1993 Cutting Edge- kirjansa kirkkojen eettisten kannanottojen perustoista.⁹ Lisäksi projektissa tehtiin kysely luomiseen liittyen erityisesti kolmatta maailmaa varten, mikä paljasti huomattavia eroja kristillisissä luomiskäsityksissä.¹⁰

5.1.2. Luterilaisuus ja luomisen teologia projektin valossa

Projektin luterilaisuutta käsitellyt anti nousi ennen kaikkea Strasbourgin konsultaatiosta, jonka aiheena olivat luomisen teologian piirteet eri tunnustuskuntien perinteissä. Alustuksia kuultiin kuudesta perinteestä: ortodoksisesta, roomalaiskatolisesta, anglikaanisesta, luterilaisesta, reformoidusta ja vapaakirkollisesta. Osallistujina oli kaksi edustajaa kustakin perinteestä sekä yhteensä yksitoista erilaisten ekumeenisten toimijoiden edustajaa. Alustukset olivat siten puolivirallisia perinteiden kantoja, mutta alustajia kannustettiin vahvasti myös omien perinteidensä ongelmakohtien esiintuomiseen. Projektin vetäjät olivat valinneet alustusten aiheet perinteiden historiallisten näkemysten perusteella: ortodoksien teema oli “Theosis: luomakunnan päämäärä”, roomalaiskatolisten “Luonnollisuus ja yliluonnollisuus (nature and supernature): luomakunnan ulottuvuudet”, anglikaanien “Inkarnaatio ja sakramentti: avain luomakuntaan?”, luterilaisten “Luominen ja uusi luominen: jatkuvuus jatkumattomuudessa (discontinuity)”, reformoitujen “Luominen liiton valossa” ja vapaakirkollisten “ “Ei”-sana maailmalle “Kyllä”-sanana luomakunnalle”.¹¹

Luterilaisuutta konsultaatiossa edustivat Reinhard Slenczka Erlangenista ja Kjell Ove Nilsson Sigtunasta. Konsultaation rakenteen mukaisesti luterilaiselle pääalustaja Slenczkalle esitti ensiksi haasteensa toisen perinteen edustaja, tällä kohdalla katolilainen Raymond Mengus. Mengusin mukaan ekologisen tietoisuuden uudelleenherääminen länsisaksalaisessa protestantismissa on hämmästyttävää ottaen huomioon sen luterilaisen taustan. Hän totesi, että luomisen teologian uudelle painotukselle tuntuu olevan laaja hyväksyntä, mutta kyseenalaisti sen, olisiko tämä todella luterilaisuuden opin mukaista? Mengus perusteli

⁹ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 2; Lønning 1995, 40-41. Lønningin monografiassa erityisesti luku 3 käsittelee tätä projektin eettistä osuutta (1989, 73-88). Ellingsenin arvio tästä projektin osasta: Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 40-62.

¹⁰ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 63-79. Otos ei kuitenkaan ollut kovin suuri.

¹¹ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 4-5; Lønning 1989, 38. Esitelmien otsikot ovat mainitsemien arvoisia, koska niillä kaikilla on liittymäkohtansa luterilaiseen tulkintaan luomisen teologiasta.

tätä sillä, että Lutherin teologia voidaan helposti nähdä hyvin kristosentrisenä, jolloin kaikki muu jää toissijaiseksi.¹²

Slenczka vastasi korostamalla luomisen teologiaa aihepiirinä, jolla ei ole tunnustuskuntia erottavaa luonnetta. Hän painotti, että rajalinjat erilaisten luomisen teologian tulkintojen välillä kulkevat perinteiden sisällä, eivät välillä, usein yhdistäen eri tunnustuskuntien ihmisiä. Slenczka totesi, ettei hän tunne minkäänlaista luterilaista luomisen teologiaa: Lutherin perustahto oli olla ekumeeninen. Jatkumattomuus luomisen ja uuden luomisen välillä johtuu ihmisen synnistä, ja jatkuvuus näiden kahden välillä taas Jumalan uskollisuudesta. Slenczka painotti luomisen universaaliutta ja muistutti alkukirkon torjuneen sekä markionilaisuuden että manikealaisuuden: myös pahuus on Jumalan hallinnassa. Hän pohti luterilaisen sosiaalietiikan kysymyksiä, jotka hän näki osittain Lutherin kysymyksenasettelujen ulkopuolisina. Slenczkan johtopäätös oli, että minkäänlainen maailmasta pako ei voi olla kristillisen uskon mukaista.¹³

Heti luterilaisuuden jälkeen käsiteltiin reformoituja näkemyksiä, joille luterilainen Nilsson esitti haastepuheenvuoron. Nilsson painotti Slenczkasta poiketen luterilaisuuden selkeää omaa luomisen teologian korostusta, jonka hän totesi vallitsevan erityisesti skandinaavisessa teologiassa: jo ennen Jumalan tekemää liittoa on jotain. Hän liittyi Mengusin haasteeseen kristologian ja luomisen suhteen ongelmallisuudesta, vastaten reformoidun barthilaisen teologian redusoidun kristosentrisyydessään luomakunnan (lähes) olemattomaksi. Nilsson piti parempana vaihtoehtona Lutherin inkarnaatioteologiaa, jonka hän näki tarjoavan dynaamisen liittymäkohdan luomisen ja pelastuksen välille. Sen pohjalta kristittyjen yhteiskunnallinen toiminta nousisi pelastuksesta, mutta luomisen ehdoilla.¹⁴

Yksi koko tutkimusprojektin keskeisistä kysymyksistä oli juuri tämä ristiriita luomiskeskeisyyden ja kristosentrisyyden välillä. Lønning pohtii kysymystä kattavasti monografiassaan, mutta tässä ei ole mahdollista syventyä siihen kovin perusteellisesti.¹⁵ Luterilaisuuden tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista, että Lønning kiinnitti Slenczkan ja Nilssonin eri kantojen pohjalta huomiota laajempaan näkemysten erilaisuuteen saksalaisen ja pohjoismaisen luterilaisten teologioiden välillä. Saksalaisten varovaisuudelle luomisen korostamisen suhteen

¹² Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 9.

¹³ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 9-10.

¹⁴ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 10.

Lønning näkee pohjaksi 1900-luvun alun traumat luomisjärjestysten teologian aikaansaamasta kritiikittömästä suhtautumisesta valtarakenteisiin. Keskustelu tästä ja siihen liittyvästä kahden regimentin opista on jatkunut tähän päivään asti, ja 1970-luvulta lähtien siihen osallistui kiivaasti LML:n tutkimusosaston johtajana-kin toiminut Ulrich Duchrow.¹⁶

Lønningin mukaan pohjoismaiselle luterilaisen teologian luomiskeskeisyydelle on oma taustansa 1800-luvulta lähtien. Merkittäviä teologeja tässä ovat olleet esimerkiksi N.F.S. Grundtvig, Regin Prenter, Gustav Wingren ja Knud E. Løgstrup.¹⁷ Lønning pohtii kysymystä siitä, missä määrin Lutherin oma teologia todella oli pohjoismaisten korostusten mukaista eli luomista kristosentrisyyden ohella painottavaa, mutta ei löydä selkeää vastausta vaan rajalinjoja erilaisten luterilaisuuden tulkintojen välillä. Hän esittelee luterilaisen Carl Braatenin eku-meenista yritystä¹⁸ yhdistää toisiinsa luomisesta (sekä regimenttiopista) ja kristosentrisyydestä lähtevät ajattelumallit, mutta ei pidä sitä täysin onnistuneena. Lønning vertaa Braatenin yritystä LML:n tutkimusprojektin¹⁹ tuloksiin vuodelta 1967, jotka myös puhuivat kristosentrisyyden ja regimenttiopin suhteesta. Lønning toteaa selkeän eron: Braaten pyrkii liittämään ajattelumallit yhteen tasavertaisesti, mutta LML:n tutkimus lähtee liikkeelle regimenttiopista ja selventää sen tulkintaa käyttäen apuna kristosentrisiä ajatuksia.²⁰

Lønning näkeekin LML:n tutkimuksen linjaksi luomisteologisen näkemyksen kristologiaan eikä päinvastoin. Tätä tutkimus pohjusti Kolossaiskirjeen korostuksilla Kristuksen osallistumisesta luomiseen: tämän osallistumisen ei nähty heikentävän Vanhan testamentin luomisen teologiaa, koska Kristuksen läsnäolo luomisessa oli kätkettyä ennen inkarnaatiota. Lønning toteaaakin pohdintojensa lopputuloksensa, ettei pysty näkemään, että perinteestään tietoinen luterilainen voisi luopua tietystä luomiskeskeisyydestä. Hän kysyy, voitaisiinko lain ja evankeliumin lähtökohtaa ylläpitää ylläpitää ilman sitä?²¹

¹⁵ Esimerkiksi Lønning 1989, 5-19, 75-79, 89-164.

¹⁶ Lønning 1989, 194, 204.

¹⁷ Tästä pohjoismaisesta korostuksesta Lønning 1989, 117-129, 194-198.

¹⁸ Braaten, Carl E.: Principles of Lutheran Theology, Philadelphia, 1983.

¹⁹ Asheim, Ivar: The Quest for True Humanity and the Lordship of Christ, LW 14/1, 1967.

²⁰ Lønning 1989, 198-207.

²¹ Lønning 1989, 207-209.

Esitellessään VELKD:n vuoden 1985 ympäristökannanoton²² ajatuksia Lønning tulee maininneeksi, että kannanotto pitää tarpeellisenä “astumista uudelle etiikan alueelle” ja korostaa, että “luterilaista etiikkaa läpäisee ajatus poliittisesta etiikasta laajimmassa merkityksessä”.²³ Tämä laajempi merkitys sisältää ei-inhimillisen luomakunnan uudenlaisen arvostuksen: ilmaus on sanankäytössään selkeästi yhdensuuntainen Kenneth Cauthenin ajatusten kanssa.²⁴

Strasbourgin konsultaation keskusteluissa nousi Slenczkan esitelmän jälkeen esiin kysymys syntiinlankeemuksen vaikutuksesta luomakuntaan luterilaisessa teologiassa. Roomalaiskatoliselta ja ortodoksiselta taholta kysyttiin, että eikö Lutherille syntiinlankeemus ollut vakavampi seikka kuin mitä Slenczka esitti: eikö se särkenyt luomakuntaa siinä määrin, että “uusi luominen” ylipäättään tuli tarpeelliseksi? Miten tämä on suhteessa Slenczkan esittämään ristiriidattomuuteen luomisen ja uuden luomisen välillä? Slenczka puolustautui vastaten, että Lutherin vahvat lausumat luomakunnan korruptiosta on aina nähtävä suhteessa muihin, jopa aluksi irrelevanteilta näyttäviin opinalueisiin.²⁵

Lønning toteaa kysymystä pohtiessaan, että se liittyy vanhaan kiistaan luterilaisten ja roomalaiskatolisten välillä (peri)synnin luonteesta ja yleensä ihmiskäsityksestä. Tässä näkyy Strasbourgin konsultaation roomalaiskatolisen aiheen, luonnollisen ja yliluonnollisen, liittymäkohta luterilaisuuden käsittelyyn. Yhtäältä kyse on vastakkainasetteluista: tomistinen roomalaiskatolinen näkemys täydellistyvästä luonnosta oli aikoinaan Lutherin hyökkäyksen kohteena. Toisaalta näitä kahta tunnustuskuntaa käsiteltiin projektissakin samankaltaisuuksien kautta. Molemmat korostavat tietyiltä osin luomista: reaaliapresenssiä, luonnollista moraalilakia, luomakunnan hyvyttä gnostilaisia näkemyksiä vastaan ja sitä, että ennen vapautusta oli jo jotain.²⁶

Lønningin pääasiassa Strasbourgin konsultaatiosta nousevat pohdinnat tunnustuskuntien eri painotuksista luomisen teologian yhteydessä avaavatkin runsaasti ovia luterilaisuuden ekumeenisen aseman sekä sisäisten jännitteiden pohtimiseen. Esimerkiksi anglikaanisella teemalla luomisesta, inkarnaatiosta ja sakramentista on monia liittymäkohtia luterilaiseen teologiaan, mutta aivan erityi-

²² Schöpfungsglaube und Umweltverantwortung, kts. luku 2.3.2.

²³ Lønning 1989, 203.

²⁴ Cauthenista ja LML:n Dar es Salaamin yleiskokouksesta kts. luku 3.2.

²⁵ Creation - an Ecumenical Challenge? 1990, 10.

²⁶ Lønning 1989, 209-212.

sesti Lutherin korostukseen Jumalan kaikkialle ulottuvasta läsnäolosta maailmassa. Reformoitu teema, luominen liiton valossa, antaa pohjaa luterilaisen ja reformoidun teologian sekä samalla ORLE- prosessin ja Curitiban yleiskokouksen suhteen analysoinnille. Vapaakirkollisen teeman käsittely avaa näkökulmia eri perinteiden suhtautumiselle valtarakenteita kohtaan, missä luterilaisuudella on omat kipupisteensä.

Suhteessa ortodoksisuuteen on mielenkiintoista huomioida heidän theosiksen, jumalallistumisen, painotuksensa. Lønning ei mainitse suomalaista Luther-tutkimusta, joka on kiinnittänyt huomiota Lutherin ja ortodoksisuuden käsitysten yhtenevyyksiin ajatuksen tiimoilta. Luterilaisuuden kannalta mielenkiintoisesti Lønning toteaaakin, että perinteenä luterilaisuus on niin rikas, osittain juuri ristiriitaisuudestaan johtuen, että sen kohdalla on hyvä pohtia yleistä kysymystä tunnustuskunnan merkityksestä ajattelutavoille. Luther ja esimerkiksi luterilaisuuden suuri virsirunoilija Paul Gerhard ylistivät usein luomakunnan kauneutta ja Jumalan luomistyön hyvyttä, mutta toisaalta luterilainen ortodoksia aristotelisoi luonnon objektimaiseen asemaan.²⁷ Lutherin jumalallistumis-ajatuksilla voidaan nähdä yhteyksiä ortodoksisuuteen, jolla on tunnustuskunnista ympäristöystävällisimmän maine, mutta tämä (suomalainen) tulkinta Lutherista on herättänyt vastustustakin. Ympäristökysymysten yhteydessä on viitattu myös Lutherin ubi- kviteettioppiin ja “sakramentaaliseen todellisuuskäsitykseen”.²⁸

Luterilaisesta perinteestä on siis nostettu esiin monenlaisia aineksia ympäristökysymyksiin ja luomisen teologiaan liittyen, mutta minkä voidaan ajatella olevan nimenomaan luterilaisuuden kanta? Onko yhtä sellaista olemassa- kaan? Lønning esittääkin, että olisi syytä puhua tunnustuskuntien kannoista siten, että todettaisiin tietyllä perinteellä olevan taipumusta puhua asioista tietyllä tavalla. Tämä puhetapa toisi enemmän esiin näkemysten monimuotoisuuden tunnustuskuntien sisällä.²⁹

Lønning mainitsee joitain erityisesti luterilaisia painotuksia luomisen teologiasta projektin tiimoilta. Loppuyhteenvedossaan hän näki luterilaisuuden anniksi luomisen teologialle sen kaksilähtöisen lain ja evankeliumin tarkastelutavan. Sen kautta voidaan Lønningin mukaan korostaa Jumalan toiminnan eri

²⁷ Lønning 1989, 213.

²⁸ Esim. Kainulainen 2004, 206-207; Rasmussen 1996, 273.

²⁹ Lønning 1989, 213-214, 224.

piirteitä, luomista ja lunastusta ilman, että ihmisestä tulee millään tavalla itsensä pelastaja. Kriittisenä kysymyksenä luterilaisuudelle hän esittää vaarat yhtäältä ajautua käytännön välinpitämättömyyteen ja poliittiseen passiivisuuteen sekä toisaalta luoda kaksinaisia eettisiä standardeja.³⁰

Yksi koko projektin tuloksista oli Slenczkan arvioinnin vahvistaminen: luomisen teologiassa on ennen kaikkea tunnustusten sisäisiä, ei niinkään välisiä rajalinjoja.³¹ Tämä tuli esille Strasbourgissa pohjoismaisten ja saksalaisten teologien näkemyseroina, mutta yhtä lailla Burlingamessa ja Klingenthalissa. Jälkimmäisessä luterilainen Dorothee Sölle liittyi monilta näkemyksiltään prosessiteologiaan, jota taasen eräät muut luterilaiset ovat kritisoineet – yhtä lailla kuin Söllen teologiaa.³² Eri näkemyksistä huolimatta on projektin valossa merkille pantavaa, että Lønning näki luomiskeskeisyyden erottamattomaksi osaksi reformaation perintöä, ja että monet ekoteologiat ovat nousseet luterilaisista lähteistä.

Vedenjakajaksi luomisen teologioiden määrittelyssä Lønning näki suhtautumistavan Ernst Blochin väitteeseen siitä, että uuden luomisen painotus teologiassa aikaansaa eettistä aktiivisuutta ja luomisen painotus vuorostaan passiivisuutta. Blochin mukaan Genesiksen ”Katso, kaikki oli hyvää” ja Ilmestyskirjan ”Katso, minä teen kaiken uudeksi” ovat ristiriidassa keskenään. Syytös osuu suoraan luterilaisuuteen luomisen teologian korostusten ja historiallisen eettisen passiivisuuden syytösten kautta. Lønning pitää 1980-luvun yhtenä merkittävimpana luomisen teologian esityksenä Jürgen Moltmannin *God in Creation* -teosta, jonka hän näkee vastauksena kumota Blochin jaottelu dynaamisemmän kolminaisuusopillisen jumalakuvan kautta. Sekä Lønning että Ellingsen korostavat myös sitä, ettei eettisten johtopäätösten luonnetta voi vielä päätellä siitä, perustuvatko ne luomiseen vai kristologiaan.³³ Täten he samalla vapauttavat luterilaisuutta Blochin syytöksestä.

5.2. Budapestista Curitibaan

Raportti LML:n toiminnasta vuosilta 1984-1989 alkaa toteamuksella Budapestin perinnön vaikeaselkoisuudesta. Yleiskokous teki satoja päätöksiä, joiden priorisointi oli vaikeaa. Muuttuneet olosuhteet maailmalla vaikuttivat myös

³⁰ Lønning 1989, 263.

³¹ Lønning 1989, 261-262.

³² Lønning 1989, 107; Söllen teologian arviointia ja kritiikkiä 107-111, 139-143.

toimenpiteiden valintaan. Uusien olosuhteiden joukossa mainitaan, että ”Ekologisen kriisin vakava uhka globaalina haasteena on lopulta kaapannut yleisen huomion”.³⁴

Erillinen komitea asetettiin pohtimaan LML:n tehtäväkuvaa. Tuloksena syntyi viisi painopistealuetta, joiden oli määrä ohjata kaikkea Maailmanliiton työtä. Suurin osa ympäristökysymyksiin liittyvästä työstä esitellään neljännen painopistealueen, ”Vastaus inhimilliseen hätään ja oikeudenmukaisuuden sekä rauhan puolesta kamppailu”(Response to Human Need and the Quest for Justice and Peace), kohdalla.³⁵

Painopistealueita ei väitetäkään toisistaan irrallisiksi, ja siten myös ympäristökysymyksiin liittyviä asioita tuodaan esiin muiden otsikkojen alla. Lähetystyöhön liittyen lainataan dokumenttia, jonka mukaan ”- - kirkko osallistuu Jumalan tehtävään (mission) tuoda oikeudenmukaisuus ja pelastus ihmiskunnalle ja sovittaa koko luomakunta - -”. Luomisen teologiaa käytetään dokumentissa laajemminkin, mutta vaikka koko luomakunnan sovittaminen (ja sitä kautta yhteys) pidetään esillä, on painopiste kuitenkin selkeästi ihmisissä.³⁶

Painopistealueiden käytötapa koko maailmanliiton työn määrittäjinä oli samankaltainen KMN:n menettelytapojen kanssa. Onkin mielenkiintoista verrata järjestöjen muotoiluja. KMN:n kantava sosiaalieettinen painopiste vastaavalla ajalla oli Oikeudenmukaisuus, rauha ja luomakunnan eheys; LML:lla oikeudenmukaisuus, rauha ja inhimillinen hätä. Muotoilut paljastavat sen muualtakin havaittavan tosiasian, että KMN:n piirissä painotti enemmän ei-inhimillisen luomakunnan arvoa kuin LML. On tosin epäselvää, voidaanko sanoa KMN:nkaan puolustaneen varsinaista ei-inhimillisen luomakunnan itseisarvoa, mutta LML piti vielä selkeämmin kiinni ihmiskeskeisyydestä.

Tieteen ja uskonnon suhteesta mainitaan, että LML rahoitti yhdessä LCA:n kanssa ”globaalin konsultaation uudesta tieteellis-teknologisesta maailmasta: mitä merkitystä sillä on kirkkoille?”. Kyproksella 1987 pidetyssä konsultaatiossa nuoret tiedemiehet ja teologit pohtivat aihepiiriä, jatkaen MIT:n vuoden 1979 konferenssin teemoista.³⁷ Tunnetuimpia mukana olleita teologeja olivat Art-

³³ Lønning 1989, 15-16, 74-75; Ellingsen 1993, 42-43.

³⁴ From Budapest to Curitiba 1989, 7-8.

³⁵ From Budapest to Curitiba 1989, 11-13, 33-34.

³⁶ From Budapest to Curitiba 1989, 15.

³⁷ From Budapest to Curitiba 1989, 18.

hur Peacocke ja Gerhard Liedke. Konferenssin anti on koottu kirjaksi *The New Faith-Science Debate*.³⁸

Neljännenselkeimmin sosiaalietiikkaan liittyvän painopistealueen käsittely alkaa lähtökohtien määrittelyllä. Näitä ovat kommuunio/koinonia, koko LML:n työn keskeinen käsite ja siitä seuraava kaiken keskinäinen riippuvuus. Resurssit kuuluvat tasaisesti kaikkien käyttöön: oikeudenmukainen jakaminen liittyy rauhan saavuttamiseen, ja näin keskinäinen riippuvuus on *shalomin*, tulevan Jumalan valtakunnan merkki.³⁹

Eri maantieteellisiin alueisiin liittyvien asioiden jälkeen käsitellään koko luomakuntaan liittyviä asioita omassa kappaleessaan. Raportissa todetaan, että vaikka Budapestissa annetut laajat julkilausumat ekologiasta ja luomakunnan tilanhoitajuudesta ovat teemoiltaan heijastuneet eri dokumentteihin, ja vaikka tulevassa yleiskokouksessa aiheelle on omistettu yksi neljästä jaostosta, on silti myönnettävä, että teemoille on annettu suhteellisen vähän ohjelmallista huomiota keskussihteeristössä. Raportti toteaa, että tässä suhteessa LML on jäänyt jälkeen eräistä jäsenkirkoistaan.⁴⁰

Raportti lupaa kuitenkin, että tilanne muuttuisi. Samalla kun LML käsittelee KMN:n ORLE-prosessia, on ekologisia ja bioeettisiä kysymyksiä pakko käsitellä. Jo tapahtuneita käsittelyjä ovat olleet tutkimusosaston järjestämät etikan, ekologian ja talouden suhteisiin keskittyneet konsultaatiot maasta (land) vuosina 1986 ja 1989. Molemmat keskittyivät erityisesti kolmannen maailman olosuhteisiin. Samassa yhteydessä mainitaan myös AIDS-konsultaatio vuodelta 1988 sekä vielä kaksi aiheeseen liittyvää konsultaatiota lyhyesti nimeltä: *Christian Ethics: Property and Poverty* (1985) ja *The Liberation of Creation and an Economy Based on Growth* (1989). Tämän jälkeen todetaan, että maailmanpalveluosastollakin on selkeä liittymäkohta ympäristökysymyksiin työssään, joskin erilainen ja käytännöllisempi. Osasto näkeekin ympäristöstä huolehtimisen korkeaksi prioriteetiksi kaikessa työssään.⁴¹

Osastojen toimintaa esiteltäessä mainitaankin selkeästi aiempaa useamman kohdalla ympäristökysymyksiin liittyviä asioita. Paitsi maailmanpalvelu-

³⁸ *The New Faith-Science Debate* 1989, iii-iv.

³⁹ *From Budapest to Curitiba* 1989, 26. *Shalom*-käsitteestä ympäristökysymyksiin liittyen kts. Veikkola 1992, 212, 218.

⁴⁰ *From Budapest to Curitiba* 1989, 33.

⁴¹ *From Budapest to Curitiba* 1989, 34.

osasto ja tietysti tutkimusosasto, myös kommunikaatio- osasto toteaa ympäristön muuttumisen vaikutuksen toimintaansa. Lutheran World Information (LWI)- tiedotuslehden kerrotaan käsitelleen ekologisia asioita erityisesti vuonna 1986.⁴² Tuolloin lehti muun muassa raportoi Tutkimusosaston järjestämästä teologien ja tiedemiesten konferenssista Christian Ethics and the Problems of Ecology Purkersdorfissa Itävallassa ja uutisoi Sittlerin uuden ekoteologiaakin käsittelevän kirjan ilmestymisen.⁴³

Tutkimusosaston sosiaalieettisen osan raportti alkaa selvityksellä sihteeristön ja sitä kautta toiminnan muuttuneesta tilasta. Vielä 1984 sosiaalieettisten asioiden parissa toimi kaksi sihteeriiä: nyt erilaisten vaiheiden jälkeen enää yksi, Götz Planer-Friedrich.⁴⁴ Tämä vaikutti väistämättä myös siihen, missä mitataavassa Budapestin laajoja sosiaalieettisiä julkilausumia pystyttiin viemään eteenpäin, ja selittää raportin aiempaa mainintaa vähäisestä sihteeripanoksesta ympäristökysymyksiin. Budapestin yleiskokouksen toive ympäristöasioiden osoittamisesta tietylle toimenkuvalle toteutui, muttei ehkä kokouksen haluamalla tavalla työntekijöiden puutteessa.

Ympäristökysymykset, teemalla ”Luomakunnan tilanhoitajuus ja taloudellinen kehitys”, valittiin kuitenkin yhdeksi kolmesta painopistealueesta. Niihin liittyen keskeisellä sijalla olivat mainitut konsultaatiot.⁴⁵ Maahan (land) liittyviä konsultaatioita organisoi ensin Béla Harmati, joka oli aloittanut työn tällä saralla jo ennen Budapestia, ja myöhemmin Planer-Friedrich. Raportti toteaa, että konsultaatioiden tulokset syötettiin ORLE-prosessiin sekä seuraavan yleiskokouksen valmistelumateriaaliin.⁴⁶

Raportti onkin hyvin myönteinen ORLE-prosessille. Se toteaa aluksi, että eksekutiivikomitea toteutti Budapestin yleiskokouksen suosituksen prosessiin liittymisestä. Se myös kannusti jäsenkirkkoja osallistumaan siihen. Keskusvirkamiehistön puolella Planer-Friedrich oli vastuussa yhteydenpidosta Genevessä toimiviin prosessin työntekijöihin. Eksekutiivikomitea ja tutkimusosasto halusivat erityisesti antaa prosessiin ekklesiologista panosta, keskittyen termeihin konsiili ja konsiliaarinen (counsil, consiliar). Kahtena tärkeänä painotusalueena nähtiin OR-

⁴² From Budapest to Curitiba 1989, 156, 121.

⁴³ LWI 7/86, 3-4; LWI 41/86, 16.

⁴⁴ From Budapest to Curitiba 1989, 198-199.

⁴⁵ From Budapest to Curitiba 1989, 200.

⁴⁶ From Budapest to Curitiba 1989, 203-204.

LE-termien yhteenkuuluvuus ja toisaalta konsiliaarisen prosessin haasteen ekklesiologinen merkitys. Prosessin pääsisältöihin liittyen todetaan myös vaurauden epätasainen globaali jakautuminen, ekumeenisen vastauksen tarve maanpiirinlaajuisiin ongelmiin ja kirkkojen tehtävä nykytilanteen epäjumalankuvien paljastajina.⁴⁷

Ekklesiologiaa ja luomisen teologiaa käsitellään myös toisen tutkimusprojektin yhteydessä. Erilaisia jäsenkirkoissa vaikuttavia teologioita käsiteltäessä todetaan:

Joillekin teologeille, ei pelkästään roomalaiskatolisille, kirkon ykseyden tulee perustua kasteen ja ehtoollisen sakramentteihin. Heille tällainen lähestymistapa tarjoaa myös yhteyden luomisen ja lunastuksen välille. Toisille, erityisesti vapautuksen teologian kannattajille, ristiriidat teologisissa lähestymistavoissa vähentyisivät, jos ne nähtäisiin erilaisina reaktioina vaihteleviin kontekstuaalisiin haasteisiin. Heidän mukaansa ekumeenisen ekklesiologian tulee siten ottaa huomioon niiden yhteiskunnallisten, poliittisten ja taloudellisten kontekstien, joissa kirkot elävät, globaali vaihtelu.⁴⁸

Tämä rinnastus kuvaa hyvin tuonaikaisia ristiriitoja suhteessa vapautuksen teologiaan. Rinnastuksen mukaan ”sakramenteista liikkeelle lähtevät” teologit onnistuisivat jotenkin selkeämmin yhdistämään luomisen ja lunastuksen. Vapautuksen teologioita onkin eräissä ekoteologioissa kritisoitu vapautuksen liiallisesta korostuksesta luomiseen nähden. Tekstissä mainittu kontekstien huomiointamattomuus ekumeenisessa ekklesiologiassa vaikuttaa tosin luonnolliselta vaihtoehtolta, mikä voisi kertoa kirjoittajan, Planer-Friedrichin kallistumisesta jälkimmäisen vaihtoehdon paremmuuden puolelle. Lainausta ei voi toki pitää LML:n virallisena kantana, mutta se havainnollistaa luomisen teologiasta käydyn keskustelun moniulotteisuutta ja ajoittaista epäselvyyttä.⁴⁹

5.3. Curitiban yleiskokouksen valmisteluaineisto

5.3.1. Valmistelukirja

Yleiskokousta varten julkaistiin aineistoa kolmessa vaiheessa: valmistelukirja (Workbook), lisämateriaalia (Additional Study Material) ja vielä juuri ennen kokousta suppea lähdeaineistovihko (Resource Document). Nämä kaikki noudattivat kokouksen jaostojen nelijakoa: otsikot olivat jatkolauseita yleistämään Olen kuullut kansani huudon 1) elämään yhteydessä, 2) pelastusta varten, 3)

⁴⁷ From Budapest to Curitiba 1989, 199-200.

⁴⁸ From Budapest to Curitiba 1989, 201.

rauhaan ja oikeudenmukaisuuteen sekä 4) vapautettua luomakuntaa varten. OR-LE-prosessin teemat elävät siis vahvasti aiheissa. Ympäristökysymyksiin liittyvä materiaali sijoittuu lähes täysin neljanteen jaostoon.

Valmistelukirjan todettiin olevan ensisijainen valmisteluaineisto. Lisämateriaalissa korostetaan, ettei se sisällä LML:n virallisia lausuntoja.⁵⁰ Materiaalin luonne on siis selkeästi haluttu määritellä aiempaa tarkemmin.

Yleisteeman Olen kuullut kansani huudon todetaan olevan lause, joka esiintyy ensi kerran Exoduksessa ja kaikuu läpi Raamatun: psalmeissa ja profeettakirjoissa, Jeesuksen vastauksessa ihmisten hätään ja lopulta Paavalin Roomalaiskirjeessä laajennettuna koskemaan koko luomakuntaa. Kokouksen tavoitteeksi asetetaan neljän jaoston käsittelyjen yhdistäminen yhdeksi viestiksi, joka ohjaisi globaalin yhteisön työtä seuraavina vuosina.⁵¹ Tämä uusi käytäntö lienee seurausta Budapestin ylitsepuusavasta julkilausumien joukosta.

Valmistelukirjan materiaali neljättä jaostoa varten jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäinen käsittelee teologisia lähtökohtia, toinen analysoi luomakunnan ongelmia ja kolmas ehdottaa suuntaviivoja tulevaisuudelle. Aihealueiden rajat eivät kuitenkaan ole täysin jyrkkiä.⁵²

Ensimmäinen osio lähtee liikkeelle toteamalla, että toivo vapautetusta luomakunnasta perustuu kahteen raamatulliseen ”Katso”-lausumaan: ”Katso, kaikki oli hyvää” (1.Moos.) ja ”Katso, minä teen kaiken uudeksi” (Ilm. 21). Tämän pohjalta teksti painottaa vapautuksen ja luomisen yhteenkuuluvuutta: kumman tahansa korostus ilman toista johtaa vääristymiin. Luomakunnan hyvyttä ja sen luonnetta Jumalan lahjana painotetaan: Kristuksessa Luoja yhtyy kaikkeen elämään, ei pelkästään inhimilliseen. Kristuksen kautta on luotu kaikki (Joh.1) ja kaikki pelastuva (Kol. 1), eli luominen ja lunastus liitetään tässäkin implisiittisesti yhteen. Sakramenteista huomioidaan ehtoollinen, jonka kautta sanotaan varmistettavan luomakunnan jatkuva siunaus.⁵³

Tekstissä on aiempiin tutkimuksen lähteisiin verrattuna uusia painoituksia, joista ensimmäinen on tietty yleisen ilmoituksen korostus. ”Kaikilla ajatte-

⁴⁹ Vapautuksen teologioista ja ympäristökysymyksistä Lønning 1989, 23, 136-154.

⁵⁰ Curitiba SB 1989, 9; Curitiba ASM 1989, 0, 4: 28.

⁵¹ Curitiba SB 1989, 9.

⁵² Curitiba SB 1989, 39-45.

⁵³ Curitiba SB 1989, 39. Taustalla on selvästi Ernst Blochin kysymyksenasettelu. Kts. 5.1.2.

levilla olennoilla” on tietoisuus Jumalasta, vaikkei välttämättä nimeltä.⁵⁴ Eri uskontojen ihmiset sekä ateistit on yhtä lailla luotu Jumalan kuviksi ja heillä kaikilla on kokemuksia ”ultimaattisen rikkomattoman todellisuuden” (ultimate unviolable reality) kohtaamisesta. Tuo kokemus on kaikilla ihmisillä puutteellinen: siksi sovitut on vain Jumalan käsissä. Tämän ei kuitenkaan tulisi jättää pimentoon sitä tosiasiaa, että koko luomakunnan tarkoitus on ylistää Luojaansa. Kappaleen loppu tiivistää:

Luomakunnassa kristityt tiedostavat ehdottoman sitoumuksensa universaaliin yhteistyöhön ja solidaarisuuteen kaikkien ihmisten sekä kaikkien Jumalan luotujen (creatures) kanssa.⁵⁵

Uutta ainesta esitetään myös otsikolla Elämän puu. Aluksi siinä käsitellään aiempaa yksityiskohtaisemmin ihmisten riippuvuutta ekologisista verkostoista. Ihmisen elämän todetaan olevan sidottu luonnon sykleihin ja lajin lisääntymiseen, mutta viittauksia varsinaiseen evoluutioon ei tehdä. Kristityillä todetaan olevan kuitenkin erityinen näky yhtenäisestä maailmasta, jota Nikean uskontunnustus ilmentää. Elämän puu -metaforaa käytetään yllättävän voimakkaasti: sen todetaan seisovan universumin ja Jumalan tahdon keskellä. Kuva puusta on läsnä Genesiksestä Ilmestyskirjaan: sen avulla raamatullinen usko pitää koossa luomakunnan evankeliumin. Se yhdistää Katso-lauseet eli luomisen ja lunastuksen (consummation). Kristityt tunnustavat tämän elämän puun olevan Kristuksen risti.⁵⁶

Hieman epäselvästi elämän puun todetaan olevankin enemmän kuin kuva: ”se esittää elämän eheydessään ja haavoittuvuudessaan.” Aina kun luontoa tuhotaan, elämän puu kuihtuu. Kristityille se on merkki luomakunnan sidonnaisuudesta syntiin ja kuolemaan. Kuollut puu on henkilökohtaisen ja rakenteellisen synnin kuvaus, ja alastoman ristin muodossa siitä tulee symboli tuhovalloille elämää vastaan.⁵⁷

Profeetta Hoosean todetaan kuvaavan osuvasti ekologista kriisiä (Hoos. 4:1-3). Muuten Vanhaan testamenttiin viitataan aiempaa vähemmän. Roomalaiskirjeen pohjalta (Room. 8) perustellaan ihmisen roolia välittäjänä

⁵⁴ Lause ”kaikista ajattelevista olennoista” on monitulkintainen. Jos tarkoitetaan vain ihmisiä, miksi käytetään olento-sanaa? Ja jos ei tarkoiteta vain ihmisiä, miten määritellään, mitkä muut olennot ajattelevat? Nisäkkäät? Tässä voi nähdä heijastuksia prosessiteologisesta tietoisuuden asteiden hierarkiasta.

⁵⁵ Curitiba SB 1989, 39.

⁵⁶ Curitiba SB 1989, 40. Lunastuksen (consummation) ja kulutuksen (consumption) ”evankeliumit” asetetaan vastakkain.

(communicator) Jumalan ja luomakunnan välillä. Implisiittisesti viitataan myös Genesiksessä mainittuihin ihmisen tehtäviin. Ihmisen ja luomakunnan keskinäistä riippuvuutta painotetaan, samoin kuin Kristuksen roolia.⁵⁸

Kappaleen loppuosa liittyy yhteen sakramentit, luomakunnasta huolehtimisen ja lunastuksen toivon. Puhtaat aineellisen maailman elementit ovat sakramenttien ytimessä, ja saastuminen heijastuu näin sakramenteihinkin. Asioiden yhteydet todetaan varsin vahvasti:

jokainen kaste on muistutus [lunastuksen] lupauksesta yhtä lailla kuin sitoutuminen luonnon säilyttämiseen.⁵⁹

Implisiittisesti Lutheriin liittyen todetaan luterilaisten uskovan, että luotu materia kantaa Kristuksen läsnäoloa Jumalan luovan sanan kautta. Lopuksi kristittyjä kutsutaan vastustamaan tuhon ja kuluttamisen (consumption) epäjumalia, liittoutumaan yhteen kaikkien hyvän tahdon ihmisten kanssa luomakunnasta huolehtimiseksi ja kehittämään elämäntyylä, joka ei ole ristiriidassa elämän antavaan Jumalaan uskomisen kanssa.⁶⁰

Luomakunnan ongelmia käsittelevä toinen osio toteaa ekologisen kriisin johtuvan ihmisen ahneudesta. Ongelmien ei sanota johtuvan niinkään kasvavasta luonnon tietämyksestä ja hallinnasta, vaan ihmisten sokeudesta kaiken luodun keskinäisille riippuvuuksille. Tämä johtaa tuhoihin ja tulevilta sukupolvilta varastamiseen. Ekologinen kriisi on siis merkki ihmisten yhteiskunnan kriisistä: kohtuullisuuden ja oikeudenmukaisuuden puute ovat syinä. Tästä johtuen koko luomakunta odottaa ihmiskunnan vapautusta, jotta voisi itse vapautua (viittaus Room.8). Päätelmänä todetaan:

Ympäristökriisiä ei voiteta yhä enemmän teknologian soveltamisella tai uusilla tieteellisillä näkemyksillä, vaan tasa-arvoisemman jakamisen, poliittisen osallistumisen ja solidaarisuuden kautta.⁶¹

Neljä luomakunnan suurta ongelma-aluetta nostetaan tarkemmin esiin: kuluttajamentaliteetti, maan (land) väärinkäyttö, energian ylikulutus ja geneettinen manipulaatio. Aiempia lähteitä kypsemällä tavalla kirjoitetuissa kappaleissa kritisoidaan rahan ylivaltaa, epäoikeudenmukaista globaalia talousjärjes-

⁵⁷ Curitiba SB 1989, 40.

⁵⁸ Curitiba SB 1989, 41.

⁵⁹ Curitiba SB 1989, 41.

⁶⁰ Curitiba SB 1989, 41.

⁶¹ Curitiba SB 1989, 41-42.

telmää, ilmastonmuutoksen syitä ja ydinvoiman uhkia sekä geenimanipulaation liiallisia vaaroja ihmisen syntisyydestä johtuen.⁶²

Kolmannessa osiossa annetaan suuntaviivoja tulevalle toiminnalle erityisesti kolmella alueella. Kaikille yhteisesti käsitellään kirkkojen roolia näissä asioissa. Kirkon tehtäväksi ei riitä ongelmien kritisointi, vaan sen on yhteistyössä kaikkien muiden kanssa pyrittävä löytämään ratkaisuja niihin. Kirkoilla ei ole erityistä viisautta yhteiskuntarakenteiden muokkauksessa. Kristittyjen on myös tunnustettava, että he ovat laiminlyöneet luomakunnan ja siten ovat osaksi syypäitä nykytilanteeseen.⁶³

Ensimmäinen toiminta-alue on tutkimus ja reflektointi. Sillä saralla todetaan ORLE-prosessin tuomat mahdollisuudet yhteiseen ekumeeniseen tunnustukseen asiassa: prosessin ei sanota käsittelevän vain teologiaa vaan myös käytäntöä. Strasbourgin luomisen teologian tutkimusprojektia kehitetään ja kehoitetaan LML:a jatkamaan työtä aiheesta. Teologisille näkemyksille asetetaan kolme haastetta: kuinka ne edistävät Luojan ylistystä käytännössä, missä määrin ne kannustavat maapallon rikkauksien oikeudenmukaiseen jakamiseen ja mitä ne voivat antaa ekumeeniselle solidaarisuudelle taistelussa ORLE:n puolesta.⁶⁴

Toinen toiminta-alue on Amazonin seutu. Sen painotukseen vaikuttaa kokouksen järjestäminen Brasiliassa, mutta ongelman kansainvälisyyttä korostetaan, muun muassa Brundtlandin komission raporttiin viitaten. Kolmas toiminta-alue käsittelee tarvittavia muutoksia elämäntyyliin, toistaen jo sanottua.⁶⁵

Tiedettä ja teknologiaa käsitellään ylimalkaisesti ja lyhyesti myös pelastus-luvussa,⁶⁶ mutta varsinaisesti valmistelukirjan muut osiot eivät sisällä mainittavia ympäristökysymyksiin liittyviä jaksoja.

5.3.2. Muu valmisteluaineisto

Lisämateriaali sisälsi 28-sivuisen vihkosen jaoston neljä teemoista. Sen korostettiin olevan epävirallinen LML:n henkilöstön valmisteleva dokument-

⁶² Curitiba SB 1989, 42-43.

⁶³ Curitiba SB 1989, 44.

⁶⁴ Curitiba SB 1989, 44.

⁶⁵ Curitiba SB 1989, 44. Komissiosta ja raportistaan kts. luku 2.2.

⁶⁶ Curitiba SB 1989, 27. Siinä tulevaisuuden toimia pohdittaessa todetaan muuttuvan maailman tuomat uudet haasteet kirkon lähetystehtävälle ja kysytään tiedemiesten, erityisesti ekologian ja biologian aloilla työskentelevien, kanssa käytävän dialogin kirkoille tuomien toiminnan tehostuksen perään.

ti, jonka on tehnyt työryhmä Erika Reichlen johdolla.⁶⁷ On mielenkiintoista pohtia syitä epävirallisuuden korostamiseen, koska valmisteluhistorialtaan dokumentti ei juuri eroa varsinaisten valmistelukirjojen tekokäytännöstä.

Dokumentti jakautuu kahteen osaan: ensin tarkastellaan aihetta teologisemmin otsikolla ”Maailma ja ihmiset on tarkoitettu toinen toisilleen – raamattullinen näkökulma” ja sitten käsitellään ongelmakenttää konkreettisemmin otsakkeella ”Ekologinen kriisi”. Ensimmäinen osio perustaa teologiansa eksegeettisiin tutkimustuloksiin. Se käsittelee Raamatun materiaalia luomakunnan keskinäiseen riippuvuuteen liittyen, käytännössä Roomalaiskirjeen kahdeksatta lukua ja Vanhaa testamenttia. Jälkimmäisessä painottuu luomiskertomukseen liittyvä materiaali, eli Genesiksen luvut 1-11, mutta myös muita Pentateukin kirjoja, Toista aikakirjaa, Psalmeja ja Jesajaa käytetään. Taustalla vaikuttavista eksegeeteistä mainitaan Claus Westermann.⁶⁸

Osio lähtee liikkeelle luomisen teologiasta, tarkemmin sanottuna ensimmäisen ja toisen uskonkappaleiden merkityksen lyhyestä määrittelystä. Sen mukaan kristittyjä ei kiinnosta, miten maailma tarkalleen sai alkunsa: olennaista on se, että se on annettu heille ja kaikille olennoille Isä Jumalan toimesta väliaikaiseksi kodiksi. Tämän pohjalta torjutaan kaksi kristinuskon vääristymää: yhtäältä luonnon palvonta ja toisaalta välinpitämättömyys siitä. Tätä näkemystä perustellaan vielä lainauksella Lutherin 1. uskonkappaleen selityksestä Vähästä katekismuksesta.⁶⁹

Vaikka koko dokumentti painottaa ihmisen tehtäväksi ei-inhimillisestä luomakunnasta huolehtimista, ei sen itseisarvoa lausuta (paitsi yhdessä EKD:lta tehdyssä lainauksessa, jonka keskipiste ei ole tuo lause). Dokumentti edustaakin mallia, jossa ei-inhimillisellä luomakunnalla on ihmisestä johdettu arvo. Tätä kuvaa osuvasti lause, jonka mukaan ”maailma on luotu ihmistä varten”. Myös Luther-sitaatti esitetään vain ihmisiin liittyvässä merkityksessä.⁷⁰

Luomiskertomukset tulkitaan kaikkiin aikoihin soveltuviksi käskyiksi ihmiselle, ei historiaksi. Samalla dokumentti implisiittisesti asettuu selkeästi vastustamaan kreationismia. Ihmisen alkuperäisiksi tehtäviksi Jumalan kuvana

⁶⁷ Curitiba ASM 1989, 28.

⁶⁸ Curitiba ASM 1989, 1-9. Lønning (1989, 18) näkee teologiassa yleisen linjamuutoksen ekologiseen suuntaan siinä, että suositetaan enemmän luomista korostavaa Westermannin koulukuntaa kuin Von Radin koulukuntaa, jossa luominen on alistettu exodukselle eli pelastushistorialle.

⁶⁹ Curitiba ASM 1989, 1-2.

määritellään viljely ja varjelu (1. Moos. 2:5, 15) ja Jumalan ylistäminen kaikkien olentojen puolesta (1. Moos 1:26-28 ja ”luomispsalmit”). Tämä tehtävä on kadotettu syntiinlankeemuksen seurauksena, muttei kokonaan: ”kristityn vapaudessa” se on jälleen mahdollista saavuttaa.⁷¹

Dokumentti määrittelee hallintavalta-käsitteen hyvin luontomyönteisesti: se kuvaa siunauksellisia voimia, joita ihmiselle on annettu koko luomakunnasta huolehtimiseksi. Jumalan kuvaksi luotuisuus tarkoittaa potentiaalia näiden voimien hyvään käyttämiseen. Siksi Paavali kirjoittaa Roomalaiskirjeen kahdeksannessa luvussa, että luomakunnan kohtalo on ihmisten varassa sekä hyvässä että pahassa. Lisäksi tuolla luvulla perustellaan luomakunnan keskinäistä yhteyttä.⁷²

Eksegeettiseen tutkimukseen nojaten dokumentti vertailee Raamatun luomiskertomuksia muihin muinaiisiin vastaaviin. Näiden suuri yhteinen aines pannaan merkille ja todetaan, että luomiskertomuksen kirjoittajien tavalla antaa arvoa muiden uskontojen perinteille voisi olla seuraamuksia nykyiselle uskontodialogille. Eroina muihin luomiskertomuksiin nähdään Raamatun korostus kaikkien ihmisten - ei vain pienen eliittimäisen joukon - osallisuudesta sekä hallintavallan ja työn korostus. Työ viittaa sekä Jumalan työhön että ihmisen tarpeeseen uurrastaa luomakunnan hyväksi.⁷³

Dokumentin kantavana ajatuksena on, että pelkkä perinteinen opintulkinta (doctrine) ei riitä vastaamaan ekologisen kriisin haasteisiin. Tarvitaan kristinuskon uudistumiskykyä muutoksissa. Tätä perustellaan jo tapahtuneilla uudistuksilla, kuten naisten aseman parantamisella reformaation ajasta lähtien. Eksegetiikkaan pohjautuen dokumentti esittelee myös viljele ja varjele -käskyn suhdetta yhteiskuntaoloihin. Sen yhtenä merkityksenä nähdään profeetallinen kritiikki ainoastaan paimentolaisyhteiskunnan hyväksyviä kohtaan: täten silläkin olisi ollut uudistusvoima muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa.⁷⁴

Toisen osion alku toteaa, että ympäristötuhon vaaran ja sen estämisen haasteet muotoili ensimmäisenä Rachel Carson kirjallaan Äänetön kevät. Jatkototeamus siitä, että kirja toimi maailmanlaajuisen ekologisen liikkeen käynnistäjänä.

⁷⁰ Curitiba ASM 1989, 2; EKD-lainaus: 24.

⁷¹ Curitiba ASM 1989, 3-4. Lutheriin ei viitata eksplisiittisesti puhuttaessa kristityn vapaudesta.

⁷² Curitiba ASM 1989, 2-5.

⁷³ Curitiba ASM 1989, 4-6.

⁷⁴ Curitiba ASM 1989, 2, 6-9.

täjänä, pitää paikkaansa, mutta ensimmäinen lause lienee liioittelua. Vaikka Carsonilla oli keskeinen rooli asiassa, ei hän ollut aivan ensimmäinen. Luterilaisesta perinteestä olisi tässä voinut mainita Sittlerin, joka julkaisi aiheesta jo 1954.⁷⁵

Ekologista kriisiä kartoitetaan kolmella konkreettisella tilannekuvauksella metsien, veden ja maan tilanteesta. Näistä ainoastaan maan käsittely sisältää myös teologista aineista, joskin metsien kohdalla mainitaan Brasilian ja joiden muiden maiden luterilaisten kirkkojen eettiset kannanotot.⁷⁶ Maatahan käsiteltiin jo valmistelukirjassa ja lisäaineistovihon ensi osiossa: sen laaja käsittely lienee selvää seurausta tutkimusosaston monista konsultaatioista aiheesta. Ydinkohtia asiassa ovat liiton käsitteen ulottaminen Vanhassa testamentissa koskemaan myös maata ihmisten lisäksi eli jälleen yksi luomakunnan keskinäisen riippuvuuden perustelu sekä tästä seuraava kohtuullisuuden vaatimus ihmisille maan käytössä.⁷⁷ Valmisteluaineiston yhdeksi painopisteeksi ja ansioksi voikin nähdä maankäytön syvällisen käsittelyn ympäristö- ja ekoteologiakysymyksenä.⁷⁸

Osio määrittelee uudelleen myös turvallisuus- käsitettä. Brundtlandin komission raportin ajatuksiin nojaten dokumentti painottaa, että nykytilanteessa turvallisuus edellyttää kansainvälistä yhteistyötä maakohtaisen asevarustelun sijaan, ja että ympäristötuhot ylittävät jo toisinaan aseellisesta hyökkäyksestä aiheutuvat tuhot maalle. Dokumentti kyseenalaistaa selkeästi perinteisen kehityskäsitteen, ja vaatii painokkaasti teollisuusmailta ensimmäisiä vastuun askeleita ongelmien helpottamiseksi. Ratkaisevaksi nähdään ongelmien syvyyden tunnistaminen ja tästä seuraava yleisten asenteiden muuttamisen olennaisuus. Asenne-

⁷⁵ Curitiba ASM 1989, 9; Carsonin roolista kts. luku 2.2. ja Sittleristä 2.4. Dar es Salaamin valmistelukirjan jälkeen seuraava löytämäni viittaus Sittleriin LML:n kirjoissa on Hefner 1995, 132-134. Osion kirjoittajien ympäristökysymyshistorian tuntemus ei muutenkaan täysin vakuuta. Ei ole aivan kummallista, etteivät he tietäneet Sittleristä (joka oli tuolloin tuntemattomampi kuin tänään), ja on myös totta, että muutenkin ekoteologian historiasta oli tuolloin vielä vähemmän aineistoa kuin nyt. Kuitenkin toteamus, että huoli ympäristöstä nousi yleiseen tietoisuuteen 1970-luvun lopulla (Curitiba ASM 1989, 25) vaikuttaa nykytutkimuksen valossa asiavirheeltä. Toki tietoisuus kasvoi koko ajan 1970-luvulla, mutta tutkijat painottavat tuon vuosikymmenen alun voimakasta tietoisuuden kasvua.

⁷⁶ Curitiba ASM 1989, 11-22; metsäkannanotot 14 ja 22.

⁷⁷ Curitiba ASM 1989, 7-8, 19-22.

⁷⁸ FFTC (1997, 208-209) mainitsee otsikon ”Uusia teemoja teologiselle tutkimukselle” alla tutkimusosaston johtajan Viggo Mortensenin työn maa-kysymyksessä 1990-luvulla, mutta ei kerro mitään aiheen pitkästä käsittelyhistoriasta 1980-luvulla Harmatin ja Planer-Friedrichin johdolla.

ongelmien perussyiksi nähdään vääränlainen kuva ihmisen (valta-)asemasta luomakunnassa.⁷⁹

Viimeisillä sivuilla tehdään lyhyt teologinen ja toimintaehdotuksellinen yhteenveto dokumentin teemoista. Perusrakenteena on jo mainittu ihmisten Jumalta saama huolehtimisen tehtävä, heidän syntinsä ja epäonnistumisensa siinä ja silti heille säilyvä Jumalan uskollisuus, joka Pyhän Hengen työn ja erityisesti sakramenttien sekä pyhien yhteyden (*communio sanctorum*) kautta välittyy ihmisille. Teologian saralla nojaututaan ennen kaikkea Lutheriin, viitaten eniten Isoon katekismukseen. Muista lähteistä mielenkiintoisia ovat LCA:n Human Crisis in Ecology vuodelta 1972, apokryfinen Salomon viisaus ja Paavin eksyklika *Sollicitudo Rei Socialis*. Jälkimmäisen sanotaan kertovan Jumalan Hengen työstä, joka voi kaataa valtarakenteita ja aikaansaada solidaarisuutta ihmisten ja muiden luotujen välille.⁸⁰

Otsikolla Luterilainen perinne ja ekumeeninen todistus kerrataan Strasbourgin luomisen teologian tutkimusprojektin luterilaisuudesta kertovat tulokset.⁸¹ Projektin sanotaan olevan osoitusta siitä, kuinka nykyään luomisen teologian ja uuden asenteen ympäristökysymyksiin etsimisen nähdään laajalti yhdistävän kirkkoja ja ekumeenista liikettä. Tilanteen lähtökohdaksi määritellään ”tietoisuuden kasvu 1970-luvun lopulla”, ja tuolloinen erityisesti ekumeenisen teologian valmistautumattomuus ekologisen kriisin herättämiin kysymyksiin.⁸² Ajankäsitteen lisäksi jälkimmäinen väite vaikuttaa kohtuuttomalta, ottaen huomioon KMN:n parissa tehty ekoteologinen työ vuodesta 1968 lähtien. Siihen nähden lieenee liian vahvasti sanottu, että ”erityisesti ekumeeninen teologia” oli valmistautumaton ekologisen kriisin käsittelyyn.⁸³

Lopussa määritellään kolme toimintaehdotusta kirkkoille ”säilymään kykenevän yhteiskunnan” edistämiseksi. Nämä ovat dialogin edistäminen kaikkien samaa asiaa ajavien kanssa, seurakuntien luomakunnasta huolehtimista painottavan työn lisääminen sekä kolmanneksi

⁷⁹ Curitiba ASM 1989, 22-24. Teksti käyttää samaa ”root causes”- termiä kuin Dar es Salaamin aineisto. Yhtenä suositelluista teologeista (28) on Ulrich Duchrow, joka oli myös Dar es Salaamin tekstien vaikuttajana. Kts. luku 3.

⁸⁰ Curitiba ASM 1989, 24-25.

⁸¹ Kts. luvun 5.1.2. loppu.

⁸² Curitiba ASM 1989, 25-26.

⁸³ Vertailtaessa kappaletta Lønningin monografiaan (1989, 19) voi huomata, että kyse lieenee huonosta referoinnista. Lønning puhuu samoilla sanoilla ekumeenisen teologian valmistautumattomuudesta, mutta tarkoittaa ajallisesti 1970-luvun alkua.

sellaisten poliittisten trendien ja puolueiden kannattaminen, jotka työskentelevät resurssien oikeudenmukaisen jakamisen, ”pehmeän teknologian” sekä pitkän tähtäimen yhteisten poliittisten päämäärien puolesta.⁸⁴

Dokumentti onkin selkeästi poliittisesti kantaaottavampi kuin varsinainen valmistelukirja. Tämä näkyy teollisuusmaiden vastuun painotuksessa, kehitys-termin kritiikissä ja tässä kolmannessa toimintaehdotuksessa. Asiassa voi nähdä yhtenevyyttä KMN:n Vancouverin yleiskokouksessa 1983 käydyn rajanvedon kanssa: vastakkain ovat maltillisempi, epäpoliittisempi linja sekä usein marxilaissävyyseksi nähty, mahtipontista kieltä käyttävä linja. Jälkimmäisen tunnetuimpia edustajia on Ulrich Duchrow, jonka vaikutusta voi nähdä tämänkin dokumentin taustalla.

Kahden merkittävimmän valmisteluaineiston keskinäisenä vertailuna voidaan todeta, että lisämateriaalivihko yhtyy valmistelukirjan ajatuksiin yleisissä teologisissa suuntaviivoissa. Näitä ovat luomakunnan keskinäisen yhteyden painottaminen, sakramenttien rooli materian ja pelastuksen yhdistäjinä sekä ”hyvän hallintavallan” korostaminen ihmisen tehtävänä. Materiaalit ovat yhtä lailla myönteisiä uskontodialogille, ORLE-prosessille sekä yleensäkin yhteistyölle kaikkien samaa tarkoitusta ajavien kanssa. Kulutuskeskeisyyden vastaisuus yhdistää myös niitä. Eroavuuksia ovat lisämateriaalin painokkaampi teollisuusmaiden vastuun peräänkuuluttaminen, selkeämpi kreationismin vastustus, ekumeenisen ekoteologian myöhäisen syntymisen kritiikki ja tietyt poliittisluonteiset painotukset. Nämä eroavuudet ovat mahdollisesti juuri sellaisia kiistoja herättäviä kysymyksiä, joiden vuoksi dokumentin epävirallisuutta haluttiin painottaa.

Kolmas aineisto, lähdeaineistovihko on luonteeltaan hyvin lyhytsanainen ja avainlauseisiin keskittyvä. Se esittelee neljännen jaoston jaon kahteen: ensimmäinen alajaosto käsittelee teemaa Ihmisyys ja luomakunnan eheys ja toinen kokoontuu otsikolla Kohti ekologisesti säilymään kykenevää yhteiskuntaa. Jako vastaa pääsääntöisesti lisämateriaalivihon materiaalijakoa sisältäen sen, että molempiin alajaostoihin kuuluu teologisia kysymyksiä. Molempien suppea materiaali esitetään kolmijaon avulla: Nykyajan haasteet, Uskomme voimavarat ja Näkymme tulevaisuudesta.⁸⁵

⁸⁴ Curitiba ASM 1989, 26.

⁸⁵ Curitiba RM 1989, 20-22.

Lähtökohtana ensimmäisellä alajaostolle on ihmisen kaksijakoinen rooli: hän on sekä luomakunnan osa että osittain vastuussa sen säilymisestä. ”Ihmisen on tarkoitus olla molempia, luomakunnan mestari ja tilanhoitaja.”⁸⁶

Nykyajan haasteina mainitaan ristiriidat monissa ympäristökysymyksiin liittyvissä tilanteissa. Usein nämä liittyvät eri mielipiteisiin ratkaisumalleista: toiset uskovat tieteen ja teknologian voimaan, toiset taasen sen johtavan vain suurempiin tuhoihin; toiset ovat pakotettuja kuluttamaan maaperänsä loppuun, toiset taasen ylilannoittavat ja niin edelleen. Osallistujia pyydetään miettimään uskon voimavaroja tilanteen suhteen: missä kohdin hengellisiä rituaaleja ja aineistoja löytyy huolta luomakunnasta? Implisiittisesti viitataan kristinuskon aikaansaamiin luonnonuskontojen⁸⁷ tuhoutumiseen kysymällä, mitä kristinuskon leviäminen on merkinnyt elämän kunnioitukselle muissa perinteissä ja kulttuureissa. Kolmanneksi viitataan muusta valmisteluaineistosta tutulla tavalla sakramenttien rooliin luomakunnan ja uskontotuuksien yhdistäjinä. Raamatun aineiston suhteen viitataan lisääineistovihkoon. Tulevaisuuden näyn suhteen kysytään keinoja uudistaa kirkkojen näkemystä ihmisestä mainitun kaksijakoisen roolin suuntaan, ja yleensäkin tilanhoitajuuden vastuullisuuden lisäämiseksi.⁸⁸

Toisen alajaoston materiaali alkaa lainauksella eksekutiivikomitean Addis Abeban kokouksesta vuodelta 1988, jossa komitea liittyy ORLE-prosessin teemoihin: luomakunta on keskenään riippuvainen, vastuu sen huolenpidosta kuuluu jokaiselle ja säilymään kykenevä yhteiskunta tarvitsee rajat kasvulle. Muutamiin nykytilanteen haastaviin ympäristöongelmiin viitataan, ja niiden pohjalta pyydetään osallistujia miettimään yhteiskunnan perustarpeita syvällisemminkin.⁸⁹ Uskon voimavarojen suhteen viitataan Elämän puuhun (ja samalla valmistelukirjaan), Työhön ja hallintavaltaan sekä Kristityn vapauteen. Jälkimmäisten kohdalla viitataan lisääineistovihkoon, mutta kristityn vapaudelle annetaan myös raamatulliseksi lähteeksi Gal. 5:1. Kahtena mielenkiintoisena lyhyenä toteamuksena esitetään, että

- Luomisoppi on hyvin perusteltu Raamatussa (1.Moos. 1-3, psalmit 8, 104 jne.). Tänä päivänä opimme uudelleen, mitä tarkoittaa tunnustaa Jumala elämän ainoaksi lähteeksi.

⁸⁶ Curitiba RM 1989, 20. Tämä ei ole käsitteiltään kovin selvästi määriteltyä ekoteologiaa.

⁸⁷ Luonnonuskonnoilla ajatellaan usein olleen (nyky)kristinuskkoa ekologisempi toimintatapa luontoa kohtaan. Keskustelua tästä käy kattavasti Lønning 1989, 45-55.

⁸⁸ Curitiba RM 1989, 20-21.

⁸⁹ Curitiba RM 1989, 21-22.

- Luterilaisella vanhurskauttamisopilla on myös seuraamuksia ei vain yksilölle vaan myös suhteellemme luomakuntaan ja kaikkeen elämään. Jumala vapauttaa meidät synnistä sen kaikissa ulottuvuuksissaan; esimerkiksi tämä sisältää vapautuksen konsumerismin epäjumalanpalvonnasta.⁹⁰

Ensimmäisen toteamuksen tehtävä jää hivenen epäselväksi: miksi on tarpeen todeta, että luomisoppi on perusteltu Raamatussa? Toinen toteamus sitoo aiempaa selväsanaistemmin ympäristökysymykset vanhurskauttamisoppiin. Tulevaisuuden näkynä kysytään kirkkojen vastausta menneisiin epäonnistumisiin ja uusien väkivallattomien toimintatapojen edistämiseen.⁹¹

5.4. Yleiskokous

5.4.1. Esitelmät

Yleiskokousta leimasivat neljä asiaa: sosialismin romahdus maailmalla, LML:n rakenneuudistus, suhde vapautuksen teologioihin ja ORLE-prosessiin eli sitä kautta oikeudenmukaisuus- ja ympäristökysymyksiin. Rakenneuudistukseen liittyi selkeästi myös teologiaa: avainasemassa oli kommuunio-käsite. LML:n kiinnostus ORLE-prosessiin olikin osittain nimenomaan ekklesiologisesti painottunutta: ”konsiliaarisesta prosessista” haluttiin oppia omaan kommuunio-keskusteluun. Sosiaalieettiset kysymykset eri muodoissaan saivat huomiot. Rajoja aihealueiden välille onkin vaikea vetää: vapautuksen teologiat, ympäristökysymykset ja muuttuvat yhteiskunnalliset olot esimerkiksi Itä-Euroopassa liittyivät kaikki yhteen. Kaikkiin pyrittiin vastaamaan tietyn teologisen ja eettisen mallin, kommuunion perusteella, jonka muokkaamiseen suuri osa kokouksen ajasta kului.⁹²

Jo kokouksen aineiston silmäily osoittaa, miksi tämän tutkimuksen otsikosta ihmisille tulee yleensä ensimmäiseksi mieleen Curitiban kokous. Ympäristökysymykset ovat hyvin vahvasti läsnä: niillä on oma jaostonsa, yksi neljästä, mutta niihin viitataan laajalti myös muissa yhteyksissä. Kokouksen rakennetta oli muokattu aiemmista siten, että yhteisissä istunnoissa pidettiin vain kaksi pääesitelmää ja LML:n presidentin sekä pääsihteerin esitelmät. Ympäristökysymysten saamasta suuresta painoarvosta kertoo se, että niitä käsiteltiin joillakin tavoin kaikissa esitelmissä.

⁹⁰ Curitiba RM 1989, 22. Käsitteiden isot alkukirjaimet alkutekstistä.

⁹¹ Curitiba RM 1989, 22.

LML:n presidentti Johannes Hanselmann piti avauspuheensa otsikolla Vanhurskauttaminen-vapaus-vapautuksen teologia. Puheessa oli selkeä sosiaalietiikan perusteiden käsittelyvire. Olennaisena lähtökohtana Hanselmann piti Lutherin teologiaa ja erityisesti Kristityn vapauden ajattelurakennelmaa: kristityt vapautetaan Jumalan armosta palvelemaan maailmaa. Tämä käsitys vapaudesta muiden palvelemisena herätti Hanselmannin mukaan kiistoja jo Uuden testamentin kirjoitusaikana, eikä se nykyäänkään ole selviö. Hanselmann siis perusteli vahvasti eettisen toiminnan välttämättömyyttä kristityn uskon seurauksena, mutta korosti myös Jumalan aktiivista työtä tuon eettisen toiminnan mahdollistajana. Hän lausui arvostusta vapautuksen teologialle, mutta muistutti myös, ettei kirkko voi koskaan johtaa teologiansa ydintä maallisesta kontekstistaan. Ympäristökysymykset hän mainitsi kursorisesti yhtenä suurena ongelma-alueena.⁹³

Pääsihteeri Gunnar Staalsett otti esitelmässään yhtä lailla huomioon Latinalaisen Amerikan ja vapautuksen teologian kontekstin. Hän puhui otsikolla Budapestista Curitibaan, reflektoiden LML:n aktiviteetteja yleiskokousten väliseltä ajalta ja sitä kautta samannimistä raporttikirjaa. Staalsett käsitteli Hanselmannin tavoin suhteellisen paljon sosiaalietiikan perusteita. Lähtökohtana hänkin käytti Lutherin teologiaa, mutta havainnollisti myös LML:n sosiaalietiikan kehityskulkua. Evianista lähtien oli kiinnitetty yhä enemmän huomiota ongelmien syihin ja samalla suhtauduttu kriittisemmin valtarakenteita kohtaan. Budapestin yleiskokous jatkoi tätä kehityskulkua ja liitti painokkaasti yhteen vanhurskauttamisen ja oikeudenmukaisuuden. Hanselmannin tavoin Staalsett mainitsi selvästi ympäristökysymykset suurien haasteiden joukossa, muttei käsitellyt niitä syvemmin.⁹⁴

Teologisen pääesitelmän piti yhdysvaltalainen Harvardin yliopiston teologisen tiedekunnan dekaani, professori Ronald F. Thiemann otsikolla Jumalan kutsun huomaaminen Jumalan kansan huudoissa. Thiemann pyrki kartoittamaan kokouksen teeman, Olen kuullut kansani huudon, teologista taustaa. Hän aloitti lainauksella teeman ensimmäisestä esiintymispaikasta Raamatussa, 2.Moos.2:23-25 ja 3:7-8, jonka jälkeen hän lähti liikkeelle Jumalan hyvän luomakunnan ja sitä nykyään kohdanneiden ympäristötuhojen ristiriidasta. Lukuisat ongelmat toimivat johdantona luterilaisen sosiaalietiikan selvittelylle, teeman taustaan liittyen.

⁹² Vrt. luku 2.1.2. ja Malkavaara 1998, 157; FFTC 1997, 416-418.

⁹³ Hanselmann 1990, 3-7. Lutherin teosta ”Kristityn vapaudesta” ei eksplisiittisesti mainita, mutta sisällöllisesti liitytään sen ajatuksiin.

Thiemannin peruskysymyksiä olivat, miten kansan huudoissa kuuluu Jumalan ääni ja minkälaiseen toimintaan Jumala kristittyjä tätä kautta kutsuu?⁹⁵

Thiemann esitteli luterilaisen sosiaalietiikan kiistakysymyksen oikeudenmukaisuuden ja vanhurskauttamisen välillä. Hän ei aluksi ottanut suoraan kantaa kysymykseen, mutta esitelmän kantavaksi teemaksi muotoutui lopulta se, että nämä käsitteet ovat yhdistettävissä. Tämä ei sinänsä ollut uutta: esimerkiksi Staalsett totesi jo puheessaan sen tosiasian, että Budapestin yleiskokous halusi yhdistää käsitteet ja LML:n kanta kiistassa oli jo silloin selvä.⁹⁶ Uutta Thiemannin ajatuksissa oli se, että hän pyrki perustelemaan vanhurskauttamisen ja oikeudenmukaisuuden yhdistämistä liitto-käsitteen (covenant) entistä selkeämmällä mukana tuomisella luterilaiseen teologiaan.

Thiemann näki liiton keskeiseksi käsitteeksi teeman taustalla olevassa raamatunkohdassa. Liitto on tietysti yhtäältä sopimus kahden osapuolen välillä, mutta Thiemann korosti Jumalan toiminnan ensisijaista luonnetta. Liiton pohjana on aina Jumalan armo ja laupeus (steadfast love), vaikka liittoon kutsutut ovatkin velvoitettuja noudattamaan vanhurskautta ja laupeutta vastineeksi. Tältä pohjalta Thiemann kehitti luterilaisen sosiaalietiikan perusteiksi mallin, jossa liiton (ja samalla vanhurskauttamisen) perusteella vapauden saanut kristitty vapautuu palvelemaan koko luomakuntaa. Näin hän liitti yhteen Hanselmannin ja Staalsettin mainitsevat Lutherin ajatukset kristityn vapaudesta liitto-ajatuksen.⁹⁷ Samalla Thiemann implisiittisesti liittyi ORLE-prosessin teologiaan, jossa covenant-termillä on keskeinen mutta kiistelty sija.

Kokouksen toisen pääesitelmän piti norjalainen YK:n ympäristön sekä kehityksen maailmankomission puheenjohtaja ja entinen pääministeri Gro Harlem Brundtland otsikolla Yhteinen vastuumme. Tämän YK:n niin kutsutun Brundtlandin komission samanniminen raportti vuodelta 1987 oli aikansa arvovaltaisimpia dokumentteja ympäristö- ja kehityskysymyksiin liittyen.⁹⁸ Curitiban kokous nojasi monissa yhteyksissä raportin materiaaliin, ja puhujaksi kutsuttu Brundtland vielä lisäsi tätä vaikutusta. Esitelmässään hän käytännössä kertasi ra-

⁹⁴ Staalsett 1990, 9-18.

⁹⁵ Thiemann 1990, 19-21.

⁹⁶ Staalsett 1990, 14.

⁹⁷ Thiemann 1990, 22-26.

⁹⁸ Raportista kts. luku 2.2.

portin perussanomaa, mutta liitti sitä puheen kontekstiin eli luterilaisten kristittyjen maailmankokoukseen.

Brundtland aloitti mielenkiintoisesti toteamalla yhteyden KMN:n Vancouverin yleiskokouksen ja Curitiban välillä: edellisen hän näki heijastavan Pohjois-Amerikan intiaanien luontosuhdetta ja jälkimmäisen hän totesi kuuntelevan samaa muinaista viisautta Amazonin intiaaneilta. Kristinuskon perinteestä nousevaksi esikuvaksi Brundtland näki Fransiskus Assisilaisen. Painotettuaan kirkkojen velvollisuutta toimia maapallon yhteisten ongelmien ratkaisemiseksi hän siirtyi ratkaisuehdotuksiin eli komission raportin käsittelyyn. Sen tarkka käsittely tässä ei ole mielekästä, mutta pääkohtina todettakoon korostukset ongelmien globaaliudesta, rikkaiden ja köyhien maiden erilaisista tilanteista ja erilaisista vaatimuksista, tarpeesta huomioida ympäristökysymykset kaikilla yhteiskunnan sektoreilla ja säilymään kykenevyyden käsitteen merkityksen selvennyksestä. Komission selkeänä painotuksena oli kehityksen ja ympäristökysymysten yhteen liittäminen, ja Brundtland totesikin Brasilian olevan tästä kuvaava esimerkki: senkin vuoksi YK:n tuleva ympäristökonferenssi pidettäisiin täällä.⁹⁹

Kirkkojen haasteeksi Brundtland näki ensisijaisesti toivon ylläpitämisen. Hänen mukaansa kristinuskko sisältää maapallolle ja koko ihmiskunnalle perustavanlaatuisen toivon, jonka esillä pitäminen tänä kriisien aikana on ensisijaisen tärkeää. On olemassa tie, joka välttää tuhon: säilymään kykenevän kehityksen tie. Brundtlandin mukaan kirkoilla on valtaa vaikuttaa ihmisten motiiveihin ja sitä kautta toimiin. Hän kysyi, mikä olisi kirkoille sopivampaa kuin eettisen johtajuuden näyttäminen ja työ säilymään kykenevän kehityksen eteen?¹⁰⁰

Luomakunnan vapautusta ja siten eniten ympäristökysymyksiä käsittelevässä neljännessä jaostossa pidettiin kaksi esitelmää. Ensimmäiseksi puhui tanskalainen Aarhusin yliopiston systemaattisen teologian professori Anna Marie Aagaard otsikolla Rauhan metsät. Aagaard käsitteli teemaa ennen kaikkea myös luomisteologisesti. Hänen lyhyt mutta ytimekäs esitelmänsä edustaa tutkimusajan jakson yhtä kehittyneimmistä ekoteologisista puheenvuoroista.

Aagaard lähti liikkeelle sanan luomakunta(/luominen) merkityksestä. Hän totesi sanan kadonneen yleisestä kielenkäytöstä, ja samalla yleisen suhtautumisen luomakuntaan muuttuneen välineellistävämmäksi. Kirkossa termiä yhä käy-

⁹⁹ Brundtland 1990, 27-30.

¹⁰⁰ Brundtland 1990, 31.

tetään, mutta Aagard asetti esitelmänsä pääkysymykseksi sen, mitä sillä todella nykyään tarkoitetaan? Vastauksena hän painotti kristinuskon korostusta luomakunnan todellisuudesta: kaikki materia on todella olemassa, ei vain ihmisen havaintoa. Jumala on luonut kaiken, ei ihminen.¹⁰¹ Hän siis torjui kaiken hengen ja aineen erottelua edustavan filosofian kristinuskon vastaisena.

Ihminen on Aagardin mukaan nykyään tieteen kautta tajunnut uudeleen sen, mikä heijastuu luomiskertomusten taustalla: kaiken elämän keskinäisen riippuvuuden. Luominen ei ole deskriptiivinen kuvaus kaiken synnystä, vaan regulatiivinen lausunto ihmisen suhteesta muuhun maailmaan. Ihmisen tehtävänä on huolehtia luomakunnasta rakentamalla yhteisöjä ja rauhaa: tarkoituksena on, että metsistä tulee Jumalan Hengen voiman avulla ihmisten työn kautta rauhan metsiä. Nykytiede on havainnut jälleen myös sen, ettei yhteiskunnan ja luonnon järjestelmien välillä ole selkeitä rajoja. Ekologinen kriisi on elämän toisiinsa sidoksissa olevien järjestelmien kriisi. Tämäkin viisaus löytyy Aagardin mukaan jo Vanhasta testamentista, 1. Mooseksen kirjan lukujen 1-11 kertomuksista. Nooan liitto vahvistaa ihmisen ja luonnon järjestelmien yhteenkuuluvuuden.¹⁰²

Aagard totesi, että luomiskertomukset, psalmit ja Jobin kirjan runot ovat kaikki vaikuttaneet kristilliseen luomisoppiin. Tuloksena on jumalanpalveluksen nöyrä, ylistävä ja synnintuntoinen kieli. Kun kristityt kutsuvat maailmaa luomakunnaksi, he samalla ylistävät sen Luojaa. Aagard vastaa tältä pohjalta kysymykseensä. Luominen ei ole tieteellinen termi, vaan kuvaus kristillisen uskon maailmankuvasta: ihmisen tarkoituksena on ”toimia kaikkea luomakuntaa kohtaan eläen suhteessa Jumalaan, jossa me elämme”.¹⁰³ Tämä hivenen epäselvä lause viitanee jonkinlaiseen relationaaliseen ontologiaan.

Aagard esitteli tämän jälkeen ne epäjumalanpalveluksen uhat, joihin luomisen vääränlainen käsittäminen johtaa. Virheellisiä tulkintoja ovat 1) kaikenlainen Jumalan samaistaminen mihinkään aineelliseen, sillä Jumala paitsi on läsnä, myös puhuu; 2) luonnon redusointi pelkästään manipulaation kohteena oleviksi objekteiksi ja 3) ihmisten määrittely ”vangituiksi mieliksi tai - biologisiksi konfiguraatioiksi”.¹⁰⁴ Tämän teologisen puolen jälkeen Aagard siirtyi enemmän

¹⁰¹ Aagard 1990, 68-69.

¹⁰² Aagard 1990, 68-69.

¹⁰³ ”- - that we so speak and act in relation to nature and others so as to live in relation, or truthful reference, to the God in whom we live - -”. Aagard 1990, 68-69.

¹⁰⁴ Aagard 1990, 69.

eettiseen puoleen, jota hän käsitteli Ruotsin piispojen ympäristökannanottojen kautta. Hän esitteli lyhyesti kahdeksan suurta (ja yleistä) ympäristöongelmaa ja piispojen suuntaviivoja niiden suhteen toimimiseksi. Velkakriisiä Aagard käsittelee mielenkiintoisesti Isä meidän -rukouksen neljännen ja viidennen pyynnön sekä Luukkaan evankeliumin kohdan 4:16-18 pohjalta, varoittaen hengellistämistä liikaa pyyntöjä leivästä ja syntien anteeksiannosta.¹⁰⁵ Käsittely näistä kahdeksasta ongelmakohdasta on kuitenkin hyvin yleisluontoista ja lyhytsanaista.

Esitelmänsä lopuksi Aagard painotti vielä Pyhän Hengen työtä sekä esitelmänsä yhtä kantavista teemoista, yhteisöjä. Jumalan puhuttelu luomakunnalle saa aikaan juuri yhteisöjä, jotka ovat toivo paremmasta.¹⁰⁶ Yhteisön korostus on ollut keskeinen teema monissa kristillisen sosiaalietiikan linjauksissa 1900-luvun loppupuolella, eikä vähiten ympäristökysymyksiin huomiota kiinnittävässä.

Toisen neljännen jaoston esitelmistä piti tansanialainen maallikko, kirkkonsa apulaispääsihteeri Loe Rose Mbise otsikolla Afrikkalainen näkökulma. Hänen puheensa ei ollut yhtä teologinen kuin Aagardin, mutta sisälsi joitain mielenkiintoisia ja uusia näkökulmia. Mbise lähti liikkeelle luomisen teologiasta, painottaen yhtäältä luomakunnan yhteenkuuluvuutta ja toisaalta ihmisen muuhun luontoon nähden ylempää, vastuullista asemaa. Hän korosti teollisuusmaiden ja kehitysmaiden yhteistyön välttämättömyyttä ongelmien ratkaisemiseksi ja esitteli kattavasti afrikkalaista näkökulmaa luomakunnan ongelmiin. Mbise puhui luomisesta afrikkalaisten luonnonuskontojen perinteissä. Vaikka niitä on tuhansia, hän viittasi tutkimuksiin, jotka ovat osoittaneet suuria yhtäläisyyksiä niiden välillä. Ne kaikki uskoivat yhteen ylimpään luojaolentoon ja maan (land) pyhyyteen. Mbise totesi myös, että afrikkalaisille uskonto ei ole erillinen osa-alue elämästä, vaan se heijastuu koko elämään.¹⁰⁷ Näissä esimerkeissä voi nähdä implisiittistä kritiikkiä länsimaista kulttuuria, sen luontosuhdetta ja eriytynyttä uskonnollisuutta kohtaan.

Afrikkalaisten ongelmien esittelyssä Mbise toi esille selvät liittymäkohdat ympäristöongelmien ja yleisten oikeudenmukaisuusongelmien välillä. Suureksi syyksi ongelmiin hän näki epäoikeudenmukaisen maailmanlaajuisen talousjärjestelmän. Esitelmänsä loppupuolella hän siirtyi jälleen enemmän teolo-

¹⁰⁵ Aagard 1990, 69-70. Aagard ei mainitse, mikä tai mitkä Ruotsin piispojen julkaisut ovat pohjana, mutta luultavasti hän tarkoittaa tuolloin tuoretta ympäristömanifestia Jorden är Herrens vuodelta 1989. Manifestista kts. Veikkola 1992, 59, 144, 159, 168-169 ja 195.

¹⁰⁶ Aagard 1990, 70-71.

¹⁰⁷ Mbise 1990, 73-75.

gisiin näkökulmiin. Mbise perusteli mielenkiintoisella tavalla luomakunnasta huolehtimista Jeesuksen ”Te olette maailman suola” -vertauksen (Matt. 5:13) kautta. Hän vertasi fyysistä suolaa ja kristittyjä maailman suolana keskenään kolmella tavalla. Ensiksi suolaa käytetään säilytysaineena: voisiko kristittyjen tehtävänä olla luomakunnan säilyttäminen tuhoilta? Toiseksi suolaa käytetään puhdistusaineena kosteuden poistamiseksi. Huolimatta poistetusta kosteusmäärästä ei suolan laatu heikkene. Mbise kysyi, toimivatko kristityt tällä hetkellä puhdistajina ja ovatko he säilyttäneet laatunsa? Kolmanneksi hän viittasi suolaan hyvän maun lisääjänä, todeten uskovansa, että kristittyjen tehtävä on lisätä elämän makua maapallolla.¹⁰⁸

Mbise viittasi myös toiseen vuorisaarnan kohtaan, seuraavaan jakeeseen kristityistä maailman valona (Matt. 5:14). Sen pohjalta hän perusteli kristittyjen tehtäväksi profeettallisen julistuksen luomakunnan yhteydestä ja siitä huolehtimisesta. Jumalan kuvaksi luotuisuuden hän tulkitsi tehtäväksi kohdella luomakuntaa kuten kohtelisimme Jumalaa - tai kuten Jumala kohtelee sitä. Profeettalliseen rooliin liittyen Mbise totesi, että ”kirkon ei tulisi olla tästä maailmasta.”¹⁰⁹ Huomaamattaan hän siis liittyi ekumeenisen sosiaalietiikan klassiseen kiistakysymykseen ”maailmassa olemisen ja maailmasta irti olemisen” välillä. Toisaalta painotetaan eettistä toimintaa, ”maailmallisuutta”, ja toisaalta tiettyä uskonnollista ei-maailmallisuutta.

Esitelmänsä lopussa Mbise korosti vielä naisten asemaa luomakunnan kärsimyksen ymmärtäjinä ja agentteina sen lieventämiseksi, liittyen implisiittisesti ekofeministiteologian linjauksiin. Tiivistelmän omaisesti hän painotti ihmisen roolia luomakunnan tilanhoitajana, jonka hän tulkitsi lopulta tarkoittavan enemmän palvelijan kuin mestarin roolia. Hän painotti luomakunnan ykseyttä Efesolaiskirjeeseen (esimerkiksi 1:9-10) ja Ilmestyskirjaan (21:1-5) viitaten ja kyseli, olisiko keinoja liittää yhteen kaikki ponnistukset luomakunnan varjelemiseksi.¹¹⁰ Tällä hän implisiittisesti viittasi luultavammin ORLE-prosessiin.

¹⁰⁸ Mbise 1990, 75-76.

¹⁰⁹ Mbise 1990, 76.

¹¹⁰ Mbise 1990, 76-77.

5.4.2. Jaostotyöskentely ja julkilausumat

Jaostotyöskentelyyn osallistunut Henrik Stenbäck toteaa, että mieliteet jaostossa jakautuivat pääasiassa sen mukaan, tuliko edustaja kolmannesta maailmasta vai ei. Ympäristökysymyksiin nähden klassisella tavalla rikkaan pohjoisen ja köyhän etelän näkemyserot tulivat esiin: teollisuusmaiden edustajille kysymys oli vaihtoehdoista, kehitysmaiden edustajille epäoikeudenmukaisten maailman talousjärjestelmien aiheuttamista pakottavista valinnoista.¹¹¹

Taloudellisten ja ekologisten ongelmien yhteys tuli siis jaostossa selkeästi esiin, ja tämä heijastui myös loppuraporttiin, josta muotoutui yleiskokouksen viestin osa. Erityiskysymyksinä nousivat esiin yksityisautoilu teollisuusmaissa, saastuttavan tuotannon siirto kehitysmaihin ja erityisesti tietyt Brasilian kysymykset laajempien ongelmien kuvaajina. Niistä eniten huomiota saivat Amazonin sademetsäkysymys ja Itaipun pato. Nämä kaikki päätyivät myös loppuraporttiin. Myös radikaalimpien kannanottojen toiveita esitettiin esimerkiksi geenimanipulaation ja teollisuusmaiden alkuperäiskansoille aikaansaamien tuhojen suhteen, mutta ne jäivät vaille yhteistä hyväksyntää. Stenbäck toteaa, että ekologisen kriisin akuutin luonteen huomioon ottaen olisi voinut odottaa monipuolisempaa ja esiinnostavampaa lopputulosta.¹¹²

Stenbäck kertoo, että työskentelyssä oli raamatullinen perusvire, ja että yhteydet vapautuksen teologiaan tulivat tässäkin jaostossa esille. Hän ei kuitenkaan analysoi teologista puolta tarkemmin, ja esitelmien vastaanotosta hän toteaa vain Mbisen jälkeen syntyneen hyvän keskustelun.¹¹³

Yleiskokous antoi vain muutaman julkilausuman ajankohtaisista kysymyksistä, joihin ei sisältynyt ympäristökysymyksiin olennaisesti liittyvää ainesta, sekä yhden laajahkon pääviestin, ”paimenkirjeen”. Siinä lähes kaikki ympäristökysymyksiin liittyvä aines esitetään neljännen jaoston kohdalla. Poikkeuksena on toisessa, pelastus-osiossa lyhyesti mainittu tieteen ja teknologian moniulotteinen rooli.¹¹⁴ Julkilausuma seuraa siis valmistelukirjan rakennetta.

Neljännen jaoston julkilausuma on rakennettu siten, että ensin puhutaan ekologista ongelmista ja sitten ekoteologiasta. Tietyllä tapaa on kuvaavaa, että lausuman alussa todetaan, kuinka ”kaikkialla on lisääntyvä tietoisuus kasva-

¹¹¹ Stenbäck 1990, 46-47.

¹¹² Stenbäck 1990, 46-47.

¹¹³ Stenbäck 1990, 46.

vasta ekologisesta kriisistä”.¹¹⁵ Lause on sanarakenteeltaankin lähes identtinen Juvan Dar es Salaamin aloituspuheen toteamuksen kanssa. Erona on, että nyt sama lause on saavuttanut julkilausumatason eli tietoisuus on kasvanut siihen vaadittavassa määrin.

Suurten ekologisten ongelmien jälkeen mainitaan vastakkaiset suhtautumistavat geenimanipulaatioon: toiset toivovat siltä tukea perusravinnon saamiselle, toiset pitävät sitä loukkauksena elämän pyhyttä kohtaan. Tämän jälkeen käsitellään yhteiskunnallisten ja ekologisten ongelmien yhteenkuuluvuutta: molemmat pahentavat toisiaan. Täten myös taloudelliset ja ekologiset ongelmat ovat yhteen liittyneitä, josta mainitaan esimerkkinä Itaipun pato Etelä-Amerikassa. Teollisuusmaiden erityisvastuu mainitaan vain yhdessä lauseessa tuhlaavasta resurssien kuluttamisesta, josta yksityisautoilu on esimerkkinä. Ongelmien ratkaisusta todetaan tiivistävästi:

Koko ekosysteemin keskinäinen riippuvuus vaatii näihin avunhuutoihin vastausta, joka ei voi tulla pelkästään teknologiasta. Tarvitaan uutta arvojen joukkoa ja uudelleenlöytämistä maanpäällisen ihmiselämän hengellisestä ulottuvuudesta.¹¹⁶

Täten siirrytään teologiseen osuuteen. Kristityt uskovat Jumalaan luojana, lunastajana ja elämän ylläpitäjänä. Jumala kuvataan ”elämän ystäväksi” Viisauden kirjaan viitaten. Jumala loi maapallon hyväksi ja ihmisen itsensä kuvaksi, mutta vuosisatojen ajan ihmiset ovat korostaneet luonnon alistamista ihmisen hallintaan (domination). Synti ja tuhovallat ovat tuoneet ihmisen tilanteeseen, jossa hän on unohtanut vartijan ja tilanhoitajan tehtävänsä ja tullut tuhoajaksi.

Tehtäväksi nähdään siis

- löytää uudelleen raamatullinen ymmärrys, jonka mukaan meille on luomisessa annettu siunauksellisia voimia yhteisöstä huolehtimiseksi ja rauhanomaisten suhteiden aikaansaamiseksi luotujen kesken.¹¹⁷

Tämän jälkeen todetaan ihmiskunnan ja luomakunnan erottamaton suhde ja keskinäinen riippuvuus sekä eloonjäämisessä että pelastuksessa, minkä kohdalla viitataan lyhyesti Roomalaiskirjeeseen (8:21). Seuraavaksi viitataan Korinthalaiskirjeen alkuun (1:15-23) ja Kristuksessa tapahtuneeseen uuden ihmisyyden ja maailman alkuun. Tätä sanotaan juhlittavan aina, kun joku kastetaan. Kas-

¹¹⁴ Curitba 1990, 85.

¹¹⁵ Curitba 1990, 88.

¹¹⁶ Curitba 1990, 88.

¹¹⁷ Curitba 1990, 88.

teessa käytettävä puhdas vesi on merkki tulevan valtakunnan kristallinkirkaista vesistä (viittaus Ilm.22:1). Kaste on paitsi Jumalan lupauksen muistutus myös sitoutumisen vahvistus luonnon säilyttämiseen. Monissa paikoissa onkin nykyään vaikea löytää puhdasta vettä.¹¹⁸

Seuraavaksi todetaan, että samalla tavalla ehtoollisessa maapallon tuottamia aineita käytetään sakramentissa. Kappale on sanatarkasti poimittu valmistelukirjasta: siihen on ainoastaan lisätty lause ehtoollisaineiden luonteesta Kristuksen todellisena ruumiina ja verenä sekä loppuun lause siitä, kuinka nykyään on usein vaikea löytää leipää ja viiniä, joissa ei olisi kemikaalipäästöjä.¹¹⁹

Viimeisissä viidessä kappaleessa käsitellään tarkemmin kirkon ja kristittyjen roolia kuvaillussa tilanteessa. Ensiksi todetaan kirkon kaksiulotteinen rooli osana Jumalan luomakuntaa: yhtäältä se ylistää elämän hyvyyttä ja toisaalta ottaa osaa päätöksiin ja toimiin, jotka uhkaavat luomakuntaa. Siten kristityt ovat sekä syyllisiä että uhreja ympäristötuhoissa. Tämä todetaan kristittyjen osallisuudeksi ihmiskunnan syntiin ja tunnustetaan samalla tilanhoitajuuden tehtävässä epäonnistuminen. Kristuksessa on kuitenkin toivo uudesta alusta, ja kirkko on avoin tulevaisuudelle. Tilanhoitajuus vaatiikin kristityiltä kohtuullisuutta elämäntyyliä ja kirkolta organisaatorakenteissa.¹²⁰

Kirkon erityiset todistusmahdollisuudet luomakunnan ykseydestä nähdään jumalanpalveluksissa, joissa sekä ylistetään luomakunnan hyvyyttä että ilmaistaan kiitollisuutta niille, jotka työskentelevät sen säilyttämiseksi. Samaan aikaan todetaan kirkon tehtäväksi myös profeettallisen äänen nostaminen ja poliittisiin taisteluihin osallistuminen yhteiskunnassa, kun päätöksissä on kyseessä sekä tämänhetkisen luomakunnan että tulevien sukupolvien kohtalo. Tätä tulisi tehdä yhteistyössä kaikkien samaa tarkoitusta ajavien ihmisten kanssa ideologioihin katsomatta. Käytännössä se merkitsisi paitsi voimassaolevan myös uuden lainsäädännön sekä väkivallattoman toiminnan ja kansalaistottelemattomuuden käyttämistä kaiken elämän suojelemiseksi. Julkilausuma painottaa lisäksi luomakunnan ja ekologian kysymysten esiin nostamisen tarvetta kristillisessä koulutuksessa, mukaan lukien kaikessa johtamiskoulutuksessa.¹²¹

¹¹⁸ Curitiba 1990, 88. Huomionarvoista on kuitenkin, että ihmiskunnasta ja luomakunnasta puhutaan erikseen, eikä esimerkiksi puhuta ihmiskunnasta luomakunnan eräänä osana.

¹¹⁹ Curitiba 1990, 89; vrt. Curitiba SB 1989, 41.

¹²⁰ Curitiba 1990, 89.

¹²¹ Curitiba 1990, 89.

Yleiskokouksen viestin rakenteen mukaisesti lopussa esitetään kolme sitoumusta. Niissä sitoudutaan ensiksi ”sellaisen yhden maailmanlaajuisen kirkkojen yhteyslinjan muodostamiseen, jossa ne tukevat toisiaan Jumalan luomakunnalle kohdistuvien uhkien torjunnassa”, toiseksi ORLE-prosessiin ja kolmanneksi sekä omissa maissa että kansainvälisellä tasolla Amazonin sademetsien puolustamiseen. Viimeisen kohdalla mainitaan erityisesti Brasilian luterilaisen kirkon tukeminen sekä alkuperäiskansoille koituvat ongelmat sademetsien tuhoamisesta.¹²²

5.5. Johtopäätökset

Curitiban yleiskokouksessa ympäristökysymykset saivat ensimmäistä kertaa suuren osan päähuomiosta. Niitä käsiteltiin erityisesti yhtenä neljästä jaostosta, mutta myös aiempaa laajemmin muissakin yhteyksissä. Tämä näkyy raporttikirjassa Budapestista Curitibaan, yleiskokouksen esitelmissä ja arvioinneissa. Valmisteluaineistossa ympäristökysymysten käsittely on melko tiukasti rajattu niille varattuihin osioihin, mutta sielläkin ne saavat jaostojaon mukaisesti laajaa huomiota.

Selkeänä vaikuttajana ympäristökysymysten käsittelylle ja koko yleiskokoukselle on ORLE-prosessi. Siihen suhtaudutaan hyvin positiivisesti sekä raporttikirjassa, valmisteluaineistossa että julkilausumissa. Pirjo Työrinoja toteaaakin, että kokousta voi pitää yhtenä ORLE-prosessin tapahtumana.¹²³ Kuvaavaa on, että prosessin asiakirjoista julkaistussa suomalaisessa kokoomateoksessa on mukana Curitiban paimenkirjeestä suurin osa.¹²⁴ Tietyiltä osin LML:n kiinnostus prosessia kohtaan profiloituu myös kirkko-opilliseksi: sieltä on haettu virikkeitä rakenneuudistukseen ja keskusteluun LML:sta kommuuniona.

Toinen suuri vaikutteenantaja ympäristökysymysten käsittelylle on Strasbourgin ekumeenisen instituutin luomisen teologian tutkimusprojekti. Sen ensimmäinen konsultaatio pidettiin jo ennen Budapestia, mutta projektin tulokset heijastuvat selkeästi vasta Curitiban yleiskokoukseen. Projektin suureen arvostukseen viitataan sekä valmistelukirjassa että lisämateriaalivihossa. Eksplisiittisten viittausten lisäksi voidaan havaita lukuisia implisiittisiä: tällainen on esimerkiksi

¹²² Curitiba 1990, 89.

¹²³ Työrinoja 1990, 69.

¹²⁴ Vedenpaisumuksen ja sateenkaaren välissä 1992, 43-50.

jo se, että valmistelukirjan koko aineisto aiheesta alkaa projektista nousseella pääteemalla luomisen ja uuden luomisen sekä samalla luomisen ja vapautuksen yhteyksistä.¹²⁵

Muiden toimijoiden kuin kirkkojen piiristä tulevista vaikutteenantajista esiin nousee ennen kaikkea YK:n Brundtlandin komission raportti Yhteinen tulevaisuutemme. Sen vaikutus näkyi paitsi jo valmisteluaineistoissa ja tehostui kokouksessa Brundtlandin vierailun kautta. Sanaparin ”kestävä kehitys” käytössä ollaan kuitenkin varovaisia, ja enemmän puhutaan sisällöllisesti samansuuntaisista asioista ja ”kestävästä yhteiskunnasta”.¹²⁶

Curitiban yhteydessä havainnollistuu kysymys valmistelumateriaalien suhteesta julkilausumiin LML:n yleiskokouksissa. Ensimmäistä kertaa painotettiin selkeästi lisämateriaalivihon epävirallista luonnetta, mutta silti siihen viitataan lähdeaineistovihkossa jopa valmistelukirjaa enemmän.¹²⁷ Huomionarvoista on erityisesti se, kuinka suuri osa neljännen jaoston julkilausumasta on suoraan kopioitu valmisteluaineistosta.¹²⁸ Ensijainen lähde on valmistelukirja, mutta osia on otettu myös lisämateriaalikirjasta ja lähdeaineistovihkosta. Viimeistään tämä hämärtää yhtäältä kysymykset valmisteluaineiston irrallisuudesta kokouksiin nähdessä ja toisaalta lisämateriaalivihkon ”epävirallisuudesta”.

Onkin mielenkiintoista pohtia valmisteluaineistosta tehtyjen, usein kirjaimellisten lainausten suhdetta alkuperäisiin muotoiluihin. Liian suurta painoarvoa tällaisille pohdinnoille ei voi antaa, sillä osittain kyse on tekstien teknisestä hiomisesta. Joitain havainnollistavia erotteluja voidaan kuitenkin perustellusti tehdä.

Julkilausuma tekee neljä lainausta Raamatusta, jotka kaikki löytyvät myös valmisteluaineistosta. Se ei enää kuitenkaan mainitse valmisteluaineistossa usein esille tuotuja Luther- ja Genesis-sitaatteja. Tähän lienee yksi syy se, että niihin viitattiin jo Budapestin kannanotossa aiheesta. Mielenkiintoista on, että

¹²⁵ Vrt. Curitiba SB 1989, 39 ja luku 5.1. Eksplisiittiset viittaukset Curitiba SB 1989, 44 ja Curitiba ASM 1989, 25-26.

¹²⁶ Rasmussen (1996, 133-134, 152-153) kritisoikin Brundtlandin komission kestävä kehityksen käsitettä siitä, että se ei ehkä ole kuitenkaan riittävä maapallon pelastamiseksi. Myös pelkkää ”kehitys”-sanaa on kritisoitu KMN:n piirissä (kts. esim. Rasmussen 1996, 138-154). Nämä voivat olla taustasyitä LML:n varovaisuudelle termin kanssa.

¹²⁷ Ympäristökysymysten kohdalla viitataan neljä kertaa lisämateriaalivihkoon ja kerran valmistelukirjaan. Curitiba RM 1989, 21-22.

¹²⁸ Kopioituja osia ovat esimerkiksi virkkeet geneettisestä manipuloinnista ja Itaipun padosta (vrt. Curitiba 1990, 88 ja Curitiba RM 1989, 20-21) ja pääsääntöisesti kappaleet sakramenteista (vrt. Curitiba 1990, 88-89 ja Curitiba SB 1989, 40-41).

sekä päävalmisteluaineistot että julkilausuma viittaavat lyhyesti Viisauden kirjaan. Avoimeksi jää, miksi Jumalan ystävyyteen elämän kanssa on haluttu viitata juuri sen kautta: Viisauden kirja ei liene luterilaisuuden yleisimmin käyttämiä Raamatun tekstejä. Viittaukset Roomalais- ja Kolossalaiskirjeeseen ovat Budapestin aineistosta tuttuja kuten myös eskatologian mukana pito. Ilmestyskirjaan ei tosin viitattu aiemmin niin monta kertaa kuin nyt.

Sekä valmisteluaineiston että julkilausuman huomiota herättäväksi piirteeksi muodostuu selkeä sakramenttien korostus.¹²⁹ Tässä yhteydessä ei kuitenkaan julkilausumassa pidetä esillä niiden yhteyttä luovaa luonnetta, vaan nimenomaan niiden roolia maapallon tuottamina aineellisina mutta olennaisina osina Jumalan pelastustarkoitusta. Siten niillä perustellaan luomakunnan keskinäistä yhteyttä, mikä on (edelleen) yksi aineistojen ehdottomia pääkorostuksia, sekä tarvetta sitoutua luonnon säilyttämiseen. Saastumisen yhteys uskonnon harjoittamiseen tuodaan esille sakramenttiaineiden saastumisen kautta.

Sakramenttien yhteydessä valmistelukirja puhuu omasta erityistemmastaan, Elämän puusta, mutta viittaukset siihen on jätetty julkilausumassa pois muuten sanatarkasta lainauksesta. Yhtäältä asiaa olisi ollut vaikea ilmaista lyhyesti, mutta on myös mahdollista, että valmistelukirjassa hivenen mystiseksi jäävä Elämän puun rooli on herättänyt vastustusta.¹³⁰

Valmistelukirja toteaa sakramenttien käsittelyn jälkeen, että ”luotu materia - - Jumalan luovan sanan kanssa kantaa Kristuksen läsnäoloa - -”.¹³¹ On huomionarvoista, että itse julkilausuma ei puhu reaaliapresensistä tai ubikviteetista muuten kuin lyhyessä lauseessa Kristuksen todellisesta läsnäolosta ehtoollisessa. Luterilaista ekoteologiaa on kehitelty osittain juuri Lutherin ubikviteettiopin ja sakramentaalisen, panenteistisen todellisuuskäsityksen kautta. Valmistelukirja antaa tukea tähän suuntaan, mutta julkilausuma ei niin selvästi.¹³²

¹²⁹ Curitiban innoittamana sakramenteista ja luomisesta Lutherin teologian pohjalta Ickert 1995. Lähes täsmälleen samoja sanamuotoja julkilausuman kanssa käytti tästä jo Moltmann 1985, 70-71.

¹³⁰ Tätä tukee omalla tavallaan se, että Rasmussenia (1996), joka käyttää vahvasti Elämän puu-metaforaa, on kritisoitu ”epämääräisestä luontospiritualiteetista”. Vrt. Saarinen 1998, 112-113 ja Rasmussen 1996, 195-219.

¹³¹ Curitiba SB 1989, 41.

¹³² Esimerkki sakramentaalisesta luterilaisesta ekoteologiasta: Rasmussen 1996, 273. Mortensen (1995c, 31-34) esittelee sakramentaalista näkemystä ja toteaa, ettei LML:n neuvosto Madrasissa 1992 pystynyt saavuttamaan yksimielisyyttä siitä. Tämä tuo esille asiassa vallineet ristiriidat. Aiheesta Lutherin pohjalta kts. Gregersen 1995 (Madrasin lausuntoehdotuksesta 155-156). Vrt. HDL 2001, 83-84, 98 ja luku 1.3.

Lisämateriaalivihkosta on julkilausumaan poimittu erityisesti ihmisen hallintavallan kuvaus ”siunauksellisina voimina”¹³³, johon on yhdistetty esimerkiksi Aagardin esiin tuoma painotus yhteisöjen ja rauhanomaisten suhteiden luomisesta.¹³⁴ Lisämateriaalivihkossa lausutaan selvästi näkemys, jonka mukaan tämä on nimenomaan kiistellyn hallintavalta-käsitteen (dominion) oikea tulkinta. Vaikka julkilausumassa käytetään muutamaan otteeseen tilanhoitaja-sanaa, korostetaan ihmisen ylempää asemaa muuhun luomakuntaan nähden. Tästä kertoo sekin, ettei luomakunnasta puhuta lähtien liikkeelle yhdestä kokonaisuudesta, josta ihmiskunta on osa, vaan ”ihmiskunnasta ja muusta luomakunnasta”¹³⁵. Julkilausuma edustaa siis sellaista tilanhoitajuusajattelua, missä ihmisellä säilyy selkeä erityisasema, eikä se korosta eräiden muiden samaa nimeä kantavien ajattelumallien tapaan ihmisen tasa-arvoista kumppanuutta muun luomakunnan kanssa. Tätä tukee myös se, ettei luonnon itseisarvoa edelleenkään varsinaisesti todeta: sen arvoksi näyttää yhä muodostuvan ihmisestä (ja Jumalasta) johdettu arvo.

Sekä valmisteluaineisto että julkilausuma peräänkuuluttavat uusien arvojen ja elämäntyylin tarvetta ekologisen kriisin lievittämiseksi. Ajatus ei ole LML:n piirissä uusi, mutta nyt tuodaan julkilausumatasolla entistä selkeämmin esille kriisin yhteys arvoihin.

Lorenz Grönvik arvioi, ettei paimenkirjeen teologis-kirkollinen anti sisällä mitään uusia näkökohtia, vaan pyrki pikemminkin esittämään ajankohtaisia asioita pastoraalisella tavalla. Vaikka hän näkeekin tällä annilla olevan oman teologis-kirkollisen viitekehyksensä, hän päätyy arvioon, että Curitiban teologinen anti jää jossain määrin vaatimattomammaksi kuin kahden edellisen yleiskokouksen.¹³⁶ Grönvikin arvio pitänee pääosin paikkaansa, ja erityisen osuva se on vertaillaessa julkilausuman ja valmisteluaineiston konkreettisiin ympäristökysymyksiin liittyviä osioita: juurikaan uutta ei ole, lukuun ottamatta suositus Earth Day-päivän viettämisestä.¹³⁷

Jos kuitenkin vertaillaan sitä, mitä LML on aiemmissa julkilausumissaan sanonut ympäristökysymyksistä, ei Grönvikin arvio ole pätevä. Yhtäältä niiden yhteydestä sakramentteihin on varmasti keskustelu aikaisemminkin, mutta

¹³³ Vrt. Curitiba 1990, 88 ja Curitiba ASM, 5.

¹³⁴ Vrt. Aagard 1990, 68-69.

¹³⁵ Curitiba 1990, 88.

¹³⁶ Grönvik 1990, 65.

¹³⁷ Curitiba 1990, 89.

sitä ei ollut todettu julkilausumissa eikä varsinaisesti valmisteluaineistoissakaan. Toisaalta talous- ja ympäristöongelmien yhteenkuuluvuus todettiin esimerkiksi jo Budapestissa kahden jaoston yhteisjulkilausumassa, mutta nyt sitä painotettiin entistä selvemmin ja annettiin siitä ensi kertaa konkreettisia esimerkkejä. Jo Budapestissa kannatettiin yhteistyötä kaikkien eri ideologioiden edustajien kanssa, mutta uutta on jopa radikaaliksi kannanotoksi nähtävä kansalaistottelemattomuuden ja muiden muutoksenedistämiskeinojen suosittelu.¹³⁸

Verrattaessa paimenkirjettä yleiseen keskusteluun ympäristökysymyksistä ja ekoteologiasta pätee Grönvikin arvio jälleen paremmin. Sakramentteja luomakunnan yhdistäjinä toivat esille esimerkiksi anglikaanit ja KMN:n Vancouverin yleiskokous, joka puhui ”eukaristisesta visiosta”. Talous- ja ympäristöongelmien yhteen liittäminen tapahtui KMN:n piirissä käydyssä keskustelussa jo varhain 1970-luvulla. Ympäristökysymysten yhteydessä ilmituleva suvaitsevaisuus muiden ideologioiden samaa tarkoitusta ajavien ihmisten kanssa tuli myös esille jo varhaisessa vaiheessa KMN:n piirissä ja erityisesti esimerkiksi MIT:n konferenssissa vuonna 1979.¹³⁹

ORLE-prosessin painotuksiin nähden ei juurikaan esitetä uutta. Selkeänä erona on kuitenkin varovaisuus liitto-käsitteen (covenant) kanssa. Monet kritisoivat ORLE-prosessia siitä, että sen erääksi keskeiseksi teologiseksi ajatukseksi oli nostettu juuri tämä epäselvä liiton käsite. Tähän kritiikkiin yhtyivät monet suomalaiset luterilaiset teologit, mistä osaltaan kertoo Curitiban kommentaari-kirjassa Lorenz Grönvikin, Pirjo Työrinojan ja Paavo Kortekankaan jokaisen esiin nostama pelko LML:n sitoutumisesta liittoteologiaan. Kritiikin laajuuteen nähden on yllättävää, ettei julkilausumassa kuitenkaan käytetä varsinaista liittoteologiaa. Arvostelun kärki osuukin pääesitelmöitsijä Thiemanniin, joka pyrki yhdistämään liittokäsitystä luterilaiseen teologiaan.¹⁴⁰

Kortekangas yhtyy Grönvikin arvioon Curitiban aiempia yleiskokouksesta vähäisemmästä teologisesta annista, mutta arvioon liittyy hänen kritiikkinsä siitä, että esitelmissä ”kenties oli enemmän reformoitua liittoteologiaa kuin

¹³⁸ ”Luterilaisuudelle epätyypillisen radikaaliuden” tässä toi esille jo Veikkola 1992, 222-223.

¹³⁹ Kts. luku 2.4.

¹⁴⁰ Kritiikistä esim. myös ekumeeninen hakuteos HD 1994, 103-105. Tutkijoiden huomiot siitä, ettei ORLE-prosessissa kyetty selvittämään liitto- käsitteen tarkkaa merkitystä Soulin maailmankokoukseen mennessä, pätevät kritiikissään osin myös Thiemanniin.

esimerkiksi kolminaisuusopista lähtevää luomisen ja lunastuksen teologiaa”.¹⁴¹ Sekä Grönvik että Työrinoja pitävät Thiemannin esitelmän ongelmana puutteellista lain ja evankeliumin näkökulman esilläpitoa. Grönvikin mukaan esitelmä oli ansiokas, mutta lain ja evankeliumin lähestymistapa olisi ollut liittoajatusta parempi lähtökohta sille.¹⁴² Työrinojan mukaan taas Thiemannin tulkinta itse asiassa aikaansaa sen, että laki ja evankeliumi näyttäytyvät samana.¹⁴³

Työrinoja tosin arvostelee ennen kaikkea ORLE-prosessin teologiaa, johon hän näkee Thiemannin liittyvän. Työrinojan kritiikki kohdistuu reformoidun liittoteologian aineksiin prosessissa. Hän kaipaasi luterilaisesta näkökulmasta selvempää Jumalan subjektiluonteen korostusta. Työrinoja kyllä lieventää kritiikkiään toteamalla, että ekumeenisissa teksteissä on luonnostaan omat tulkintaongelmansa ja ettei kaikkea ole aina mietitty loppuun saakka, mikä altistaa väärinymmärryksille.¹⁴⁴

Ongelma on monimutkainen: Thiemannkin pyrkii kyllä esitelmässään korostamaan Jumalan luonnetta subjektina.¹⁴⁵ Juhani Veikkola suhtautuu liitto-ajatukseseen huomattavasti Curitiban suomalaisen kokoomakirjan kirjoittajia positiivisemmin, eikä tunnu näkevän ongelmaa sen soveltamisessa luterilaisuuteen.¹⁴⁶ Hän myös implisiittisesti yhdistää sitä suomalaisen Luther-tutkimuksen esiintuomiin ajatuksiin armon kokemuksesta ja eksistentiaalisesta muutoksesta uskovassa.¹⁴⁷ Curitiban kohdalla Veikkola toteaa, ettei LML puhunut varsinaisesti liittoteologiasta, mutta kylläkin hyvin samanlaisista asioista kuin ORLE-prosessissa liittoteologian puitteissa oli puhuttu. Hän myöntää liittoteologian aseman perinteisesti reformoituna ajatuksena, jonka vaarana on politiikan kristillistäminen tai kristinuskon politisoiminen.¹⁴⁸

Tähän monimutkaiseen kysymykseen liittoajatuksen paikasta luterilaisessa teologiassa ei ole tässä mahdollista paneutua syvemmin. Olennaista on,

¹⁴¹ Kortekangas 1990, 54.

¹⁴² Grönvik 1990, 66.

¹⁴³ Työrinoja 1990, 69.

¹⁴⁴ Työrinoja 1990, 70.

¹⁴⁵ Vrt. Thiemann 1990, 22-26.

¹⁴⁶ Kts. esim. Veikkola 1992, 250-251.

¹⁴⁷ Veikkola 1992, 210.

¹⁴⁸ Veikkola 1992, 221-223. Aiheellinen on Granberg-Michaelsonin kommentti, jonka mukaan ORLE-prosessissa käytettiin yleensäkin uudistettua reformoitua teologiaa (Veikkola 1992, 216-217). Liitto-ajatuksista yleensä kts. Veikkola 1992, 207-223 ja Rasmussen 1996, 242-244.

ettei Curitiban julkilausumissa, eikä kovin paljoa valmisteluaineistossakaan, varsinaisesti käytetty liittoteologiaa.

Jos LML:n ekoteologiseen keskusteluun tutkimusajanjaksona sovelletaan Larry Rasmussenin jaottelua eri näkemyksistä ihmisen roolista muuhun luomakuntaan nähden,¹⁴⁹ voidaan todeta LML:n edustaneen Budapestin yleiskousta ennen selvästi hallintavallan mallia. Dar es Salaamissa todettiin, että vastuullisen tilanhoitajuuden ajatteluun tulisi kiinnittää enemmän huomiota, mutta kokouksen vähäisiä ekoteologisia lausumia ei varsinaisesti voine vielä tulkita tuon mallin edustajiksi. Myös Budapestissa ja Curitibassa painotettiin yhä sikäli paljon ihmisen erityisasemaa, että jää tulkinnanvaraiseksi, voisiko hallintavallan mallin nimitystä edelleen käyttää näkemyksistä. Ei-inhimillisen luomakunnan arvoa, koko luomakunnan yhteenkuuluvuutta ja ihmisen vastuuta painotetaan niin paljon, että LML:a voitaneen Budapestista eteenpäin kutsua vastuullisen tilanhoitajuuden mallia edustavaksi. Curitibassa viitataan ihmisen roolin Luojan ylistäjänä koko luomakunnan puolesta, sakramenttien kautta, mutta varsinaisesti LML:n linjaa ei voi nähdä kumppanuus-, sakramentti/pappeus- tai liitto/profeetta -mallia edustavana. Tässä mielessä LML seurasi tutkimusaikana perinteistä tulkintaa Lutherin käsityksestä ihmisen asemasta.¹⁵⁰

Viggo Mortensenin mukaan Curitiban julkilausuma itse asiassa muotoili ekumeenisessa liikkeessä tuona hetkenä vallinneen konsensuksen ympäristöetiikasta. Heti käytettyään sanaa ”konsensus” hän muistuttaa ristiriidoista, joiden vuoksi vallitseva yhteisymmärrys oli juuri niin rajoittunut kuin se oli. Ekologisen kriisin syistä eikä teologisista seurauksista ei voitu saavuttaa suurempaa yksimielisyyttä, kuin mitä julkilausuma ilmentää.¹⁵¹ Samat kysymyksenasettelut, jotka tulivat ekumeenisessa liikkeessä johtohahmojen välillä esiin jo 1970-luvun alussa, jakoivat yhä mielipiteitä: nyt vain laajempien joukkojen välillä. Ympäristökysymyksistä oli tullut itsestään selvä osa keskustelunaiheita; mutta ekologisen kriisin ratkaisut eivät suinkaan olleet itsestään selviä.

¹⁴⁹ Vrt. luku 2.4 ja Rasmussen 1996, 227-247.

¹⁵⁰ Vrt. Tuomaala 1985, 89-91. HDL (2001,98) viittaa siihen, että Hong Kongissa 1997 LML:n tulkinta muuttui panenteistisempaan suuntaan.

¹⁵¹ Mortensen 1995c, 29-33.

6. Loppukatsaus

Tämän tutkimuksen tehtävänä oli selvittää Luterilaisessa maailmanliitossa käyty keskustelu ympäristökysymyksistä vuoteen 1990 saakka. Tutkimuksen metodi oli systemaattinen analyysi. Tiettyä erityishuomiota kiinnitettiin historiallisiin seikkoihin.

Tutkimus osoitti todeksi oletuksensa, että LML:n historiasta löytyy ympäristökysymysten pohdintaa jo ennen ORLE-prosessin aikaa ja Curitiban yleiskokousta vuonna 1990. Ensimmäisessä pääluvussa todettiin tärkeäksi pohjaksi ympäristökysymysten käsittelylle 1960- ja 1970-lukujen kirkko-opillinen selvitystyö, jonka pohjalta Evianin ja Dar es Salaamin yleiskokoukset sitoutuivat keskustelujen jälkeen selkeästi sosiaalieettiseen vastuuseen. Evianin yleiskokouksesta ei löydetty varsinaista ympäristökysymysten käsittelyä. Dar es Salaamissa erityisesti valmistelukirja toi esille ympäristökysymyksiä käsitellen niitä osana kristittyjen vastuusta maailmaa kohtaan. Yleiskokouksen julkilausumat puhuivat koko luomakuntaan kohdistuvasta vastuusta, mutta osoittautui vaikeaksi päätellä, missä määrin muotoilut tarkoittivat myös ei-inhimillistä luomakuntaa. Selkein yksiselitteinen huomio ympäristökysymyksiin kiinnitettiin päätösluettelossa.

Tutkimuksessa selvisi, ettei LML ollut edelläkävijä ympäristökysymysten käsittelyssä, mutta ryhtyi jollain tavalla käsittelemään niitä kohtalaisen nopeasti niiden noustua laajempaan tietoisuuteen. Ilman eksekutiivikomitean pöytäkirjojen tutkimistakin tutkimuksessa todettiin LML:n presidentti Mikko Juvan tuoneen niitä esille viimeistään komitean kokouksessa vuonna 1973.

Tutkimus havaitsi Dar es Salaamin valmistelukirjan sisältävän LML:n ensimmäiset ekoteologiset pohdinnat yleiskokouksiin liittyen. Kirjan painotus oli sosiaalietiikan perusteiden määrittelyssä. Kolmesta jaostosta viimeinen ja erityisesti sen viimeinen alajaosto käsittelivät ympäristökysymyksiä ja ekoteologiaa. Käsittelyn vihoviimeinen sija kuvaa aihepiirille kohdistettua kiinnostuksen määrää. Mielenkiintoisella tavalla sosiaalieettiset kysymykset yleensä, ja eksplisiittisesti ympäristökysymykset niiden osana mainiten, määriteltiin perustavanlaatuisiksi uskonnollisiksi kysymyksiksi Joseph Sittlerin teologiaan viitaten. Häneltä tehty lainaus oli hänen kosmista kristologiaa käsittelevästä pääesitelmästään KMN:n New Delhin yleiskokouksessa vuonna 1961. Sittlerin oma teologia havaittiin ekologiseksi ja se antoi ei-inhimilliselle luomakunnallekin itseisarvon, mutta

sen enempää valmistelukirja kuin yleiskokoukskaan eivät varsinaisesti liittyneet näihin painotuksiin. Kootusti sanottuna Dar es Salaamin materiaaleissa LML edusti ekoteologista mallia, jossa ei-inhimillisellä luomakunnalla on ihmisestä ja Jumalasta johdettu arvo. Ihmisestä puhuttiin luomakunnan vastuullisena tilanhoidtajana, mutta hänellä nähtiin kuitenkin olevan niin suuri valta ja ylempi asema muuhun luomakuntaan nähden, että mallia säilyi lievennettynä hallintavallan mallina.

Ensisijaiseksi vaikutteenantajaksi LML:lle ympäristökysymysten käsittelyssä tutkimus osoitti KMN:n. Sen vaikutukseen myös havaittiin viitattavan suoraan jokaisen LML:n yleiskokouksen jossain aiheeseen liittyvässä materiaalis- sa. Dar es Salaamissa LML jäi vielä selkeästi KMN:sta jälkeen aiheen käsittelyn syvyydessä. Tosin tutkimuksessa selvitetty kokonaiskuva KMN:sta ja ympäristökysymyksistä osoitti, että KMN:lla oli ylipäättään kristikunnassa vahva rooli ympäristökysymysten esille tuojana ja pioneerina niiden syvällisemmässä käsittelyssä. Dar es Salaamin pintapuolisempi ympäristökysymysten käsittely selittyy yhtäältä muilla dominoivilla asioilla, kuten apartheid-kysymyksellä, ja toisaalta sillä, etteivät jäsenkirkot ja sitä kautta koko Maailmanliitto vielä pitäneet ympäristökysymyksiä yhtä tärkeinä kuin muita asioita. 1970-luvulla käytiin vielä keskustelua yleensä siitäkin, tuliko kirkkojen ottaa osaa (sosiaali)eettisten kysymysten käsitte- lyyn. Tämä vei tilaa kaikilta yksityiskohtaisemmilta pohdintoilta ja erityisesti muilta kuin tärkeimpinä pidetyiltä eli ihmisoikeuksiin liittyviltä.

KMN:n piirissä tapahtuneista ympäristökysymysten käsittelyistä tutkimus havaitsi kaksi pääasiallista vaikutteenantajaa LML:lle: yhtäältä ORLE-prosessin, joka heijastui hivenen jo Budapestin yleiskokoukseen vuonna 1984 ja huomattavan paljon Curitiban yleiskokoukseen vuonna 1990, ja toisaalta MIT:ssa vuonna 1979 pidetyn Usko ja tiede -konferenssin. Konferenssin annin havaittiin heijastuvan sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti Budapestin materiaaleihin: valmisteluaineistossa tehtiin monia suoria lainauksia konferenssista ja julkilausumissa liitettiin sisällöllisesti konferenssin suosituksiin, mainitsematta sitä lähteenä.

Dar es Salaamin yleiskokouksessa todettiin monien äänien kaipaavan lisähuomiota ympäristökysymyksille, ja tutkimus havaitsi toisessa pääluvussa LML:n vastanneen tähän yhtäältä tutkimusprojekteilla ja toisaalta Budapestin yleiskokouksessa vuonna 1984. Tutkimus osoitti, että Budapestissa käsiteltiin

ympäristökysymyksiä eettisesti ja teologisesti kattavalla tavalla, mitä taustaa vasten havaittiin oudoksi, ettei näitä kannanottoja yleisesti tunneta tai muisteta. Tämän syyksi tutkimus päätteli ennen kaikkea kokouksen valtavan julkilausumien joukon sekä yleisen huomion kiinnittymisen vahvasti ihmisoikeuskysymyksiin ja muutamiin muihin hallitseviin kysymyksiin, kuten presidentinvaaliin ja rakenneuudistukseen.

Budapestin valmistelukirja osoittautui tutkimusajankohdan syvällisimmäksi teologiseksi asiakirjaksi ympäristökysymysten suhteen. Toivon teologiaa käsittelevä kirja perusteli ajatuksiansa lukuisilla viittauksilla Raamattuun ja klassisten sekä modernien teologiain ajatuksiin. Teemaa Kristuksessa – toivo maailmalle käsiteltiin ensin kolmen alaluvun kautta, joista ensimmäinen, Toivo luomakunnalle, sisälsi suurimman ekoteologisen annin. Sen havaittiin paneutuvan LML:lle uudella tavalla syvällisesti luomisen teologiaan. Viittauksia tehtiin erityisesti Lutheriin, jonka ajatusten kautta korostettiin Jumalan läsnäoloa koko maailmassa, jatkuvaa luomistyötä eli maailman ylläpitoa ja luomisen hyvyyttä. Valmistelukirjan teologia pyrki näin liittämään yhteen luomisen ja uuden luomisen, korostaen niiden yhteyttä Kristuksessa.

Ihmiskuvan suhteen tutkimus totesi valmistelukirjan liittyvän KMN:n MIT:n Usko ja tiede -konferenssin pääajatuksiin. Luomiskertomusta tulkittiin siten, että torjuttiin yhtäältä ihmisen rajoittamaton valta luomakuntaan ja toisaalta luomakunnan palvonta. Ihmisen rooliksi nähtiin vastuullinen tilanhoitajuus ja koko luomakunnan keskinäistä yhteyttä korostettiin. MIT:n konferenssia enemmän painotettiin kuitenkin ihmiselle kuuluvaa valta-asemaa. Sen sijaan tieteen ja teknologian kaksiulotteista roolia sekä hyvän että pahan aikaansaajana tuotiin esille aivan kuten konferenssissa.

Tutkimus totesi Budapestin varsinaisten julkilausumien rakentuvan näille samoille painotuksille. Niiden lisäksi ilmaistiin katumusta aiemmista epäonnistumisista luomakunnan varjelussa sekä annettiin lukuisia käytännön suosituksia ekologisen kriisin lievittämiseksi. Myös yhteistyön tarvetta kaikkien eri ideologioiden ihmisten kanssa havaittiin tuotavan esille. Kootusti todettuna luomakunnan hyvyyttä ja keskinäistä yhteyttä tuotiin esille selvästi Dar es Salaamia painokkaammin ja kattavammin, erityisesti Lutherin teologialla perustellen, mutta pohjimmiltaan ekoteologinen malli pysyi samana. Luomakunnalle ei edelleenkään annettu itseisarvoa ja ihmisen rooli nähtiin suurta valtaa omaavana tilanhoitajana.

Nämä kannanotot ovat siis kuitenkin jääneet melko tuntemattomiksi Curitiban lausumiin verrattuna.

Tutkimus kartoitti LML:n ympäristökysymyksiin liittyviä tutkimusprojekteja sekä toisessa että kolmannessa pääluvussa. Strasbourgin ekumeenisen instituutin luomisen teologian tutkimusprojekti (1982-1987) osoittautui teologisesti merkittävimmäksi. Instituutin professorien, erityisesti Per Lønningin ja Mark Ellingsenin johdolla toteutettu projekti tuotti kolme suurempaa ja monta pienempää konsultaatiota, kyselyn sekä kaikkien näiden tuloksia kommentoivat kaksi monografiaa, Lønningin *Creation – an Ecumenical Challenge?* ja Ellingsenin *Cutting Edge: How Churches Speak on Social Issues*. Molemmat teokset herättivät huomiota, ja niihin on suuresti kanavoitunut projektin anti koko ekumenian ja teologian kentälle. Projektin päätuloksiksi tutkimus havaitsi luomisen teologian syvemmän käsittelyn ja analyysin ekumenian näkökulmasta, teologisten rajalinjojen havaitsemisen luomisen teologiassa tunnustuskuntien sisäisiksi eikä välisiksi sekä laajemman ymmärryksen eri kirkkojen eettisten kannanottojen perustelujen suhteista toisiinsa.

Toiseksi LML:n erityiseksi panokseksi tutkimusprojekteissa ympäristökysymysten suhteen tutkimus havaitsi maahan ja omistamiseen keskittyneet tutkimusosaston projektit. Niiden luojana toimi erityisesti uusi yhteiskunnallisten järjestelmien sihteeri Béla Harmati, jonka johdolla pidettiin aiheesta konsultaatiota ja julkaistiin raportteja ennen ja jälkeen Budapestin yleiskokouksen. Harmatin siirtyessä pois LML:n palveluksesta hänen työtään jatkoi Götz Planer-Friedrich, joka välitti projektien tuloksia sekä ORLE-prosessiin että Curitiban yleiskokoukseen. Lopputuloksena tutkimuksessa havaittiin, että LML:n erityisosaamisalueeksi ympäristökysymyksissä 1980-luvulla voidaankin nähdä juuri maankäyttö- ja omistamiskysymykset. Julkilausumatasolle kysymysten syvälinen pohdinta ei tosin päässyt yhtä kattavasti kuin yleiskokousten valmisteluaineistoihin.

Kolmannessa pääluvussa osoitettiin, että Curitiban yleiskokouksessa LML kiinnitti mitä suurinta huomiota ympäristökysymyksiin. Tämän aiempaa selkeästi laajempi huomio selitti sitä, miksei aiempien yleiskokousten ympäristökysymyskäsittelyjä usein mainita tai muisteta. Huomio oli myös aiempaa laajalaisempaa sikäli, että ympäristökysymyksiä huomioitiin monien eri aiheiden kohdalla. Tämä näkyi myös raporttikirjassa LML:n työstä Budapestin ja Curitiban välillä. Kokouksessa kaikki pääesitelmöitsijät viittasivat jollain tavalla ympäristö-

kysymyksiin, ja vierailevaksi puhujaksi oli kutsuttu YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomission puheenjohtaja Gro Harlem Brundtland. Vaikutusvaltainen niin sanotun Brundtlandin komission raportti Yhteinen tulevaisuutemme osoittautuikin olennaiseksi taustamateriaaliksi kokouksen aineistolle. Sanaparia ”kestävä kehitys” ei kuitenkaan varsinaisesti käytetty, millä lieenee yhtymäkohtia esimerkiksi KMN:n piirissä esitetylle ”kehitys”-sanan kritiikille.

Ekoteologisesti suurimmaksi vaikutteenantajaksi Curitiban kokoukselle tutkimus osoitti odotetusti ORLE-prosessin, johon sekä valmistelu- että kokousaineistot suhtautuivat hyvin positiivisesti. Prosessissa runsaasti käytettyä, ja kritisoitua, liitto-ajatusta (covenant) pyrki kokouksessa yhdistämään luterilaisen teologian perusajatuksiin teologinen pääesitelmöitsijä Ronald F. Thiemann. Hän saikin kritiikkiä sen käyttämisestä, mitä kuvastaa hyvin suomalaisen Curitiban kommentaarikirjan kirjoittajien penseähkö suhtautuminen esitelmään. Tutkimuksessa pohdittiin kuitenkin kritiikin oikeutusta erityisesti koko yleiskokoukseen sovellettuna: julkilausumista ei löydetty varsinaista liittoteologiaa.

Tutkimus havaitsi valmisteluaineistolla olleen mitä suurimman vaikutuksen Curitiban kokouksen ympäristöjulkilausumaan eli paimenkirjeen neljänteen osioon. Suurimmaksi vaikuttajaksi todettiin varsinainen valmistelukirja, josta oli suoraan kopioitu huomattava osa julkilausuman tekstistä, mutta myös muista kahdesta valmisteluvihosta oli otettu aineksia. Valmistelukirja osoittautui teologisesti selvästi Budapestin valmistelukirjaa heikommin perustelluksi. Lainauksia tehtiin vain muutaman kerran ja lähes pelkästään Raamattuun. Lisämateriaalivihko teki lainauksia erityisesti Lutherilta ja tukeutui Vanhan testamentin analyysissään selkeämmin tunnistettaviin lähteisiin, mutta sen vaikutus julkilausumiin ei ollut yhtä suuri. Näiden molempien päävalmisteluaineistoiden todettiin liittyvän sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti tehtyjen tutkimusprojektien tuloksiin, erityisesti Strasbourgin luomisen teologian projektin ajatuksiin.

Sekä valmisteluaineiston että julkilausuman todettiin sisältävän mielenkiintoisia ekoteologisia painotuksia, vaikka ne eivät olleet yhtä tarkkoja kuin Budapestissa. Joitain analyyttisiä vertailuja voitiin tehdä sen perusteella, mitä valmistelukirjan materiaalia oli jätetty pois julkilausumasta. Ihmisen rooli luomakuntaan nähden määriteltiin aiemmista yleiskokouksista tutulla tavalla. Hänen tilanhoitajuuteensa sisältyvä hallintavaltansa määriteltiin nyt erityisesti lisäainestovihon ajatusten mukaisesti siunauksellisiksi voimiksi yhteisöjen ja rauhanomais-

ten suhteiden rakentamiseksi. Uusiksi painotuksiksi tutkimus havaitsi yhtäältä sakramenttien vahvan liittämisen ympäristökysymyksiin, jossa ei julkilausumassa kuitenkaan valmistelukirjan tavoin viitattu ubikviteettioppiin, ja toisaalta aiempaa vahvemman korostuksen tarvittavasta yhteistyöstä yleisen ilmoituksen pohjalta eli kaikkien samaa asiaa ajavien kesken ideologiasta riippumatta. Julkilausuma suosittelee myös tarvittaessa aiempaa radikaalimpia keinoja, kuten kansalaistottelemattomuutta, tavoitteiden saavuttamiseksi.

Tutkimus osoitti, että LML:n ekoteologinen linja säilyi tutkimusajanjaksona pääpiirteissään samankaltaisena. Nimitykseltään linjaa pidettiin vastuullisen tilanhoitajuuden mallina (stewardship), mutta ihmiselle annetun suuren valta-aseman myötä sitä voidaan kutsua myös perinteisen hallintavalta-mallin (dominion) uudelleentulkintana aiempaa rajoitetumpaan vallankäyttöön. Curitibassa puhuttiin ekoteologian yhteydessä myös sakramenteista ja ylistyksestä, mutta LML:n tutkimusajanjakson ekoteologisen linjan ei voi perustellusti katsoa sisältävän näkemyksiä sakramentaalisesta todellisuuskäsityksestä tai ihmisestä luomakunnan pappina. Ei-inhimillisen luomakunnan arvoa korostetaan yhä enemmän, mutta sille ei silti eksplisiittisesti määritellä itseisarvoa. Ihmisen ja muun luomakunnan välinen raja säilyy, vaikka koko luomakunnan yhteenkuuluvuutta korostetaan.

Tutkimus sai selville joitain vaikutteenantajia ympäristökysymysten kulloiseenkin käsittelytapaan. Ensisijainen oli jo mainittu KMN:n rooli. Erityisesti 1970-luvulla, mutta osin koko tutkimusajanjaksona, havaittiin Pohjois-Amerikan luterilaisten roolin painottuvan vaikutteenantajina. Tämä oli osin odotettavissa, koska heitä pidetään yleisestikin edelläkävijöinä ympäristökysymysten käsittelyssä teologiassa. Lähteistä löydettiin viittauksia ennen kaikkea LCA:n konferenssi-raporttiin Human Crisis in Ecology, mutta myös ALC:n materiaaleihin. Yksittäisistä teologeista huomiota kiinnitettiin jo mainittuun Joseph Sittleriin, tosin vain Dar es Salaamissa, William Lazarethiin monellakin tavalla ja esimerkiksi Carl Braateniin ja Larry Rasmussiiniin. Yhtä lailla kuin saksalaisten ekoteologioiden määrä kasvoi 1980-luvulle tultaessa, havaittiin myös heihin kohdistuneihin viittausten määrän kasvavan. Luterilaisista eniten saivat huomiota Günter Altner, Gerhard Liedke ja osin piilevällä tavalla Ulrich Duchrow, joka vaikutti LML:n piirissä jo vahvasti 1970-luvulla.

Tutkimus osoitti, että ekoteologian saralla LML:lle ei ollut ongelma viitata muiden tunnustuskuntien teologiien sopiviin ajatuksiin. Jo Dar es Salaamissa viitattiin baptisti Kenneth Cautheniin, ja erityisesti Budapestin valmisteluaineistossa korostuvat viittaukset oman perinteen ulkopuolelle. Moderneista teolo-geista korostuu reformoidun Jürgen Moltmannin rooli, joka heijastui eksplisiitti-
sesti Budapestin valmisteluaineistoon mutta implisiittisesti myös Curitibaan. Per Lønningin Strasbourgin luomisen teologian tutkimusprojektin pohjalta nousevien huomioiden perusteella vaikuttaisikin mielenkiintoiselta tutkia Moltmannin ja Lutherin kolminaisuusopillisten teologioiden suhdetta toisiinsa, mahdollisesti myös ympäristökysymyksiin heijastettuna. Lähentyminen roomalaiskatolisuuteen näkyi siinä, että sekä Budapestin että Curitiban valmisteluaineistoissa viitataan paavien sosiaalieettisiin julkaisuihin. Nämä huomiot tukevat osaltaan Strasbourgin projektin johtopäätöstä siitä, että luomisen teologiassa rajalinjat kulkevat tunnustuskuntien sisällä eikä väleillä. Esimerkiksi luterilaiseen mutta ekoteologialtaan radikaaliksi nähtyyn Dorothee Sölleen ei viitattu yleiskokousten materiaaleissa.

Tutkimus havaitsi LML:n kohdalla saman kehityskulun kuin KMN:n piirissä: ympäristökysymysten kohdalla kannustettiin yhä vahvemmin yhteistyöhön eri ideologioita edustavien ihmisten kanssa. Tällä on luonnollisesti yhtymäkohtansa yleisen uskontodialogin kehittymisen kanssa, mutta on huomionarvoista, kuinka juuri ympäristökysymysten kohdalla myös LML on valmis laajaan yhteistyöhön. Per Lønningin pohdintoihin liittyen tämän on helppo nähdä kuvastavan luomisen teologian ja yleisen ilmoituksen tiettyä korostusta: jotain on oltava pohjana yhteistyölle kaikkien maailman ihmisten kanssa. Asian voi myös nähdä luonnollisen moraalilain korostuksena. Kuitenkin LML ympäristökannanotoissaan pitää aina teologisesti kiinni myös Kristuksen merkityksen korostamisesta. Myös kolmatta uskonkappaletta pyritään pitämään mukana, mutta ensimmäiset kaksi painottuvat luomisen ja lunastuksen yhteenliittämisyhtymyksissä.

Toinen tutkimuksen havaitsema yhtäläinen piirre ympäristökysymyskeskusteluissa LML:n ja KMN:n piireissä oli teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välinen ristiriita ongelmien ratkaisussa. Yleinen linja ristiriidassa oli, että teollisuusmaiden edustajat vaativat talouskasvun rajoittamista ekologisen kriisin lievitämiseksi ja että kehitysmaat vastustivat tätä, koska ne tarvitsivat talouskasvua ratkaistakseen vakavia ongelmiaan. Kehitysmaat syyttävät teollisuusmaita epäoikeudenmukaisesta maailmantalouden rakenteesta, joka aiheuttaa välillisesti ja

välittömästi myös ympäristötuhoja. Tutkimus havaitsi, että sekä LML että KMN ovat vastanneet tähän ongelmavyyhteen korostamalla heti ympäristökysymysten käsittelyn ensi vaiheista lähtien yleisten oikeudenmukaisuuskysymysten ja ympäristökysymysten yhteenliittymistä. Monet tutkijat ovatkin huomauttaneet, että rajalinjat ongelman käsittelyissä ovatkin kulkeneet itse asiassa usein eri maiden ryhmien edustajien kesellä. Erityisesti tämän on havaittu pätevän teollisuusmaiden edustajiin: rajalinjat kasvun lisääjien ja rajoittajien välillä ovat säilyneet, vaikka yleinen ekologinen tietoisuus onkin kasvanut kaikkien osapuolten kesellä. Tässä tutkimuksessa LML:n havaittiin huomioineen kehitysmäänäkökulman esiintuomisen kyselyillä, tutkimusprojekteilla ja puhujavalinnoilla. Sekä Budapestissa että Curitibassa toinen ympäristökysymyksiin liittyvistä pääesitelmöitsijöistä tuli kehityksmaasta.

Tutkimus tehtiin Lutherin ja luterilaisuuden tutkielmaseminaarin puitteissa. Tiettyä erityishuomiota kiinnitettiin Lutherin teologian asemaan LML:n keskusteluissa, minkä pohjalta on mahdollista hahmottaa lut(h)erilaista ekoteologiaa tulosten pohjalta. Tutkimuksen perusteella on havaittu, että LML:n ekoteologiaa voidaan hyvin kutsua lut(h)erilaiseksi: se viittaa eniten Lutheriin, mutta runsaasti myös moderneihin luterilaisten teologiien sekä kirkkojen ajatuksiin. Raamatusta viitataan eniten Roomalaiskirjeeseen, luterilaisuuden runsaasti korostamaan Raamatun kohtaan. LML:n ekoteologia korostaa luomisen teologiaa tavalla, joka on nähty juuri luterilaisuudelle tyypilliseksi. Lutherilta nousevat luomakunnan hyvyyden, Jumalan kaikkialle ulottuvan läsnäolon ja jatkuvan luomakunnan ylläpidon (luomisen, creatio continua) korostukset tulevat selvästi esille. Yhtä lailla Lutherin kanssa LML korostaa kuitenkin myös ihmisen valta-asemaa muuta luomakuntaa kohtaan, joskin määritellen vallan luonteen vastuulliseksi huolenpidoksi. Curitiban julkilausuma liittää mukaan vielä sakramenttien painotuksen, mutta ei varsinaisesti kehittä ekoteologiaa sellaisen Lutherin panenteistisen todellisuuskäsityksen korostuksen suuntaan, mikä esimerkiksi luterilaisen Larry Rasmusse-
nin teologiassa on. Samankaltaisiin ubikviteettioppia sisältäviin Lutherin kirjoituksiin viitataan LML:nkin piirissä, mutta niistä ei lausuta (ainakaan vielä) samankaltaisia johtopäätöksiä.

Tutkimuksen valossa mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde olisikin Lutherin panenteismin ja modernien ekologisten panenteististen teologioiden, kuten prosessiteologian, keskinäinen vertailu. Kattavasti tätä ei tietääkseni ole

tehty. Rasmussen, ja monet hänen jäljessään, viittaavat Lutheriin samankaltaisena panenteistina kuin monet modernit teologit, jotka näkevät todellisuuden enemmän prosessina kuin staattisena olemisena. Esa Tuomaala taas tuomitsee, mielestäni kenties liian nopeasti, prosessiteologian luterilaisuuden vastaisena. Per Lønning pohtii syvällisesti prosessiteologian ja perinteisempien luomisen teologian näkemysten suhdetta, mutta ei varsinaisesti Lutherin ja prosessiajattelun suhdetta. Sekä Lønning että Rasmussen pitävät prosessiteologiaa tutkimusajanjakson vaikutusvaltaisimpana ekoteologisena suuntauksena, ja tässäkin tutkimuksessa on havaittu sen vaikuttaneen LML:oon erityisesti KMN:n kautta. Toinen mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi Joseph Sittlerin teologian tarkempi tutkimus: hän pyrkii yhdistämään Lutherin teologian prosessimaiseen ajatteluun, jossa on kuitenkin runsaasti vaikutteita klassisesta teologiasta ja ortodoksisesta perinteestä.

Eugene C. Hargrove toteaa vuonna 1994 esipuheessaan uuteen painokseen ensimmäisestä ympäristökysymyksiä käsittelevästä filosofisesta monografiasta, John B. Cobb Jr.:n *Is It Too Late?* -teokseen vuodelta 1972, että Cobbin ajatukset ja kysymyksenasettelut ovat yhä päteviä. Yksi tämän tutkimuksen tuloksista onkin ollut sen havaitseminen, kuinka vähän ekoteologiset ja ympäristöeettiset kysymyksenasettelut ovat muuttuneet tutkimusajanjaksona. Kuvaavaa on, kuinka kolmentoista vuotta Dar es Salaamin yleiskokouksen jälkeen Curitiban yleiskokous toisti lähes kirjaimellisesti presidentti Mikko Juvan siellä lausumat sanat yleisen tietoisuuden kasvamisesta ympäristötuhoista. Yhtä lailla Cobbin monografiasta, Dar es Salaamin aineistoista kuin Curitiban julkilausumista löytyvät tarve uudelleenmäärittelylle ihmisen asemasta luomakunnassa eli uusille ajattelutavoille ja arvoille, ekologisemmille elämäntavoille ja yleisten oikeudenmukaisuuskysymysten ratkonnalle. Agenda on periaatteessa ollut koko ajan sama, mutta sitä on hiottu tarkemmaksi, perusteltu kattavammin teologisesti ja eettisesti sekä pidetty esillä huomattavasti entistä painokkaammin. Lopputuloksena koko luomakunnasta huolehtiminen on päässyt myös Luterilaisen maailmanliiton keskeisten periaatteiden joukkoon, nykyiseen konstituutioon asti, ja sitä kautta välittynyt eteenpäin lukuisille luterilaisille ympäri maapalloa.

7. Lyhenteet, lähteet ja kirjallisuus

Lyhenteet

Lähteiden lyhenteet löytyvät lähdeluettelosta.

ALC	American Lutheran Church
EKD	Saksan evankelinen kirkko
ETYK	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi
KMN	Kirkkojen maailmanneuvosto
LCA	Lutheran Church in America
LMK	Luterilainen maailmankonventti
LML	Luterilainen maailmanliitto
LWF	Lutheran World Federation, LML
LWI	Lutheran World Information, LML:n lehti
MIT	Massachusetin tekninen instituutti
ORLE	Oikeudenmukaisuus, rauha ja luomakunnan eheys, KMN:n prosessi
VELKD	Saksan yhdistynyt luterilainen kirkko
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Lähteet

Aagard, Anna Marie

1990 Woods of Peace. Address, Section IV. - Curitiba 1990. 67-71.

Abraham, Emmanuel

1985 Subtheme "In Christ – Hope for the Creation". Presentation on Caring for Creation. - Budapest 1984. 34-41.

BP BS

1983 "Our Hope in Christ": Bible Studies for the Seventh Assembly of the Lutheran World Federation, Budapest, Hungary, July 22 - August 5, 1984. Sarja: LWF report; 14. Geneve.

BP IM

1984 "Signs of Hope: Considerations and Questions." Issue Material for the Working Groups at the Seventh Assembly of the Lutheran World Federation, Budapest, Hungary, July 22 - August 5, 1984. Sarja: LWF report; 15/16. Geneve.

BP Minutes

1984 Minutes of the Plenary Sessions as Approved by the Assembly and the Executive Committee for the Seventh Assembly of the Lutheran World Federation in Budapest, Hungary, July 22 - August 5, 1984. Geneve.

BP SB

1983 "In Christ - Hope for the World": Study Book for the Seventh Assembly of the Lutheran World Federation, Budapest, Hungary, July 22 - August 5, 1984. Sarja: LWF report; 13. Geneve.

Brundtland, Gro Harlem

1990 Our Common Responsibility. Address. - Curitiba 1990. 27-31.

- Budapest 1984
1985 "In Christ - Hope for the World" : Official Proceedings of the Seventh Assembly of the Lutheran World Federation, Budapest, Hungary, July 22 - August 5, 1984. General editor: Carl H. Mau, Jr. LWF report 19/20. Geneve.
- Creation - an Ecumenical Challenge?
1990 Selected Papers from the Study, "Creation - an Ecumenical Challenge?", undertaken by the Institute for Ecumenical Research, Strasbourg, France. LWF Documentation 28. Geneve.
- Curitiba
1990 I Have Heard the Cry of My People... Curitiba 1990. Proceedings of the Eighth Assembly, LWF, Curitiba, Brazil, 29.1.-8.2.1990. Ed. by Hjelm, Norman A. LWF Report 28/29. Geneve.
- Curitiba ASM
1989 I Have Heard the Cry of My People... Additional Study Material, LWF, Eighth Assembly, Curitiba, Brazil, 30.1.-8.2.1990. Geneve.
- Curitiba RD
1989 I Have Heard the Cry of My People... Resource Document, LWF, Curitiba, Brazil, 1990. [Ei painopaikkaa.]
- Curitiba SB
1989 I Have Heard the Cry of My People... Study Book, Eighth Assembly, LWF, Curitiba, Brazil, 30.1.-8.2.1990. Geneve.
- Dar es Salaam
1977 In Christ – A New Community: the proceedings of the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation, Dar es Salaam, Tanzania, 13-26.6.1977. Geneve.
- DeS Minutes
1977 Minutes of the Plenary Sessions as Approved by the Assembly and the Executive Committee for the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation in Dar es Salaam, Tanzania, 13.-25.6.1977. Geneve.
- DeS SB
1977 In Christ – A New Community: a Study Guide in Preparation for the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation in June 1977 in Tanzania. Ed. by Lehtonen, Risto & Thomas, Gerhard. Geneve.
- Evian 1970
1971 Sent Into the World : the proceedings of the Fifth Assembly of the Lutheran World Federation, Evian, France, July 14-24, 1970. Ed. by Grosch, LaVern K.. Minneapolis.
- FFTC
1997 From federation to communion: a history of the Lutheran World Federation. Ed. by Schjørring, Jens Holger & Kumari, Prasanna & Hjelm, Norman A.. Minneapolis.
- From Budapest to Curitiba
1989 LWF report 27. Geneve.
- Hanselmann, Johannes
1990 Justification – Justice – Theology of Liberation. Address of the President. - Curitiba 1990. 3-7.
- Kibira, Josiah
1985 Opening Address. - "In Christ - Hope for the World". Budapest 1984. 13-22.

Lutheran World Information
Numerot 7/86 ja 41/86.

Mbise, Loe Rose
1990 An African Perspective. Address, Section IV. - Curitiba 1990. 73-77.

Reports 1977
1977 The Lutheran World Federation: reports on the works of its branches and related agencies 1970-1977: prepared for the Sixth Assembly, Dar-es-Salaam, Tanzania, 13-26.6.1977. Geneve.

Reports 1977-
1984 From Dar es Salaam to Budapest: Reports on the Work of the Lutheran World Federation 1977-1984. LWF report 17/18. Geneve.

Ruokanen, Tapani
1985 A Strategy for Survival. Reaction to Emmanuel Abraham's Presentation "In Christ - Hope for Creation. - Budapest 1984. 42-49.

Staalsett, Gunnar
1990 From Budapest to Curitiba. Address of the General Secretary. - Curitiba 1990. 9-18.

Thiemann, Ronald F.
1990 Discerning the Call of God in the Cries of God's People. Keynote Address. - Curitiba 1990. 19-26.

Kirjallisuus

Annala, Pauli
1989 Integroiva armo- luterilainen näkökulma ekologian kysymyksiin. - Usko ja rakkaus. Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään. STKSJ 165. 181-191.

Biggar
2000 Etiikka. - Modernin teologian ensyklopedia. Toim. McGrath, Alister E. Helsinki. 138-164.

Brattgård, Helge
1964 Goda förvaltare. Stockholm: Diakonistyrelsens bokförlag.

Bouma-Prediger, Steven
1995 The Greening of Theology. The Ecological Models of Rosemary Radford Ruether, Joseph Sittler, and Jürgen Moltmann. Atlanta.

Cauthen, Kenneth
1998 Christianity and Ecology: The Emergence of Christian Biopolitics. - [<http://www.frontiernet.net/%7Ekenc/ecology.htm>].

Cobb, John B. Jr.
1972 Is It Too Late? A Theology of Ecology. Beverley Hills.

D
2002 Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. et al. Geneve.

Daneel, Marthinus
2000 Earthkeeping Churches at the African Grass Roots. - Christianity and ecology. Seeking the well-being of earth and humans. Ed. by Hessel, Dieter T. and Ruether, Rosemary Radford. Cambridge. 531-552.

- Ellingsen, Mark
1993 The Cutting Edge. How Churches Speak on Social Issues. Grand Rapids.
- Faith and Science I
1980 Report of the WCC's Conference on Faith, Science and the Future, MIT, Cambridge, USA, 12-24.7. 1979. Volume 1: Plenary Presentations. Ed. by Shinn, Roger L. Geneve.
- Faith and Science II
1980 Report of the WCC's Conference on Faith, Science and the Future, MIT, Cambridge, USA, 12-24.7. 1979. Volume 2: Reports and recommendations. Ed. by Abrecht, Paul. Geneve.
- Fiddes, Paul S.
2000 Prosessiteologia. – Modernin teologian ensyklopedia. Toim. McGrath, Alister E. Helsinki. 578-582.
- Fowler, Robert Booth
1995 The Greening of Protestant Thought. Chapel Hill & London.
- From Uppsala to Nairobi
1975 Report of the Central Committee to the Fifth Assembly of the WCC, Nairobi, Kenya, 23.11.-10.12.1975. Ed. by Johnson, David. Geneve.
- Granberg-Michaelson, Wesley
1994 Creation in Ecumenical Theology. – Ecotheology. Voices from South and North. Ed. by Hallman, David G. Geneve. 97-106.
- Gregersen, Niels Henrik
1995 Natural Events as Crystals of God – Luhter's Eucharistic Theology and the Question of Nature's Sacramentality. - Concern for Creation. Voices on the Theology of Creation. Ed. by Mortensen, Viggo. Tro och Tanke 1995:5. Uppsala. 143-157.
- Grönvik, Lorentz
1985 Yleiskokouksen teologinen anti. - Toivoa etsimässä. Toim. Sinnemäki, Maunu. Helsinki. 22-27.
1990 Yleiskokouksen teologinen anti. – Olen kuullut kansani huudon. Toim. Leskinen, Reetta. Helsinki. 61-66.
- Hafstad, Kjetil
1995 Reasons and Foundations for an Ecumenical Theology of Creation. – Concern for Creation. Ed. by. Mortensen, Viggo. Uppsala. 103-114.
- Hall, Douglas John
2002 Creation. - Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. 271-275.
- Hallman
2002 Environment/ Ecology. – Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. 396-398.
- HD
1994 Historical Dictionary of Ecumenical Christianity. Ed.by van der Bent, Ans Joachim. Metuchen & London.
- HDL
2001 Historical Dictionary of Lutheranism. Ed. by Gassmann, G. Lanham & London.
- Hefner, Philip
1995 Beyond Exploitation and Sentimentality: Challenges to a Theology of Nature. – Concern for Creation. Ed. by. Mortensen, Viggo. Uppsala. 119-141.

- Hessel, Dieter T. & Ruether, Rosemary Radford
 2000 Christianity and ecology. Seeking the well-being of earth and humans. Cambridge.
 2000 Introduction: Current Thought on Christianity and ecology. - Christianity and ecology. Ed. by Hessel, Dieter T. and Ruether, Rosemary Radford. xxxiii-xxxix.
- Hjelm, Norman A.
 2002 Lutheran World Federation. - Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. 723-724.
- Hoedemark
 2002 Church and World. – Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. 191-193.
- Holze, Heinrich
 1995 Luther's Concept of Creation. Five remarks on his interpretation on the first article in the large catechism (1529). - Concern for Creation. Ed. by Mortensen, Viggo. Tro och Tanke 1995:5. Uppsala. 49-52.
- Hyttinen, Jaakko
 1999 Jumalan maailma ja sen asukkaat Vanhassa testamentissa. – Hurja luonto Abrahamista Einsteinisiin. Toim. Nurmi, Suvielise. Helsinki. 17-51.
- Ickert, Scott S.
 1995 Sacraments and Creation. - Concern for Creation. Voices on the Theology of Creation. Ed. by Mortensen, Viggo. Tro och Tanke 1995:5. Uppsala. 169-176.
- Janhonen, Anneli
 1976 Kehitys ja elämän laatu. – Raja-aitoja murtamassa: Nairobi 1975. Toim. Nikolainen, Aimo T. et al. Helsinki. 196-198.
- Juva, Mikko
 1994 Seurasin nuoruuteni näkyä: muistettavaa vuosilta 1939-82. Helsinki.
- Järveläinen, Petri
 1999 Antiikin filosofian ja kristinuskon luontokäsityksen piirteitä. – Hurja luonto Abrahamista Einsteinisiin. Toim. Nurmi, Suvielise. Helsinki. 52-69.
- Kainulainen, Pauliina
 2004 Raamattu ja nykyajan eettiset kysymykset. – Raamattu ja kirkon usko tänään. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Tampere. 198-217.
- Kinnamon, Michael & Cope, Brian E.
 1997 The Ecumenical Movement: An Anthology of Key Texts and Voices. Grand Rapids.
- Kortekangas, Paavo
 1978 Uskon yhteiskunnalliset ulottuvuudet. – Uusi yhteisö Kristuksessa. Toim. Kortekangas, Paavo. Kuopio. 58-69.
 1990 Curitiban kokous osana LML:n kehitystä. – Olen kuullut kansani huudon. Toim. Leskinen, Reetta. Helsinki. 51-56.
- Lazareth, William H. (ed.)
 1983 The Lord of Life. Theological explorations of the Theme "Jesus Christ – the Life of the World". Geneve.
- Lindqvist, Martti
 1975 Economic Growth and the Quality of Life. An Analysis of the Debate within the World Council of Churches 1966-1974. MESJ XXVII. Helsinki.
 1976 Elintaso ja uhattu ihmisyy. Kristillinen usko hyvinvointiyhteiskunnan käännekohtassa. Kirkon tutkimuslaitos, sarja A n:o 29. Vammala.

- 1979 Usko ja maailmankuva. Kristinuskon ja luonnontieteiden uusi kohtaamistilanne. Kirkon tutkimuslaitos, sarja B n:o 37. Tampere.
- Lønning, Per
1989 Creation – an Ecumenical Challenge? Reflections Issuing from a study by the Institute for Ecumenical Research, Strasbourg, France. Macon.
1995 Creation – How It Became an Ecumenical Challenge. – Tro och Tanke 1995:5. Uppsala. 39-47.
- Malkavaara, Mikko
1998 Luterilaisen maailmanliiton sosiaalieettisen mallin kehkeytyminen 1947-1990. – Kansainvälinen solidaarisuus ja sosiaalietiikka. Toim. Raunio, A. STKSJ 212. Helsinki. 119-164.
- Mannström, Tuija
2001 Kolmiyhteinen Jumala. - Johdatus Lutherin teologiaan. Toim. Kärkkäinen, Pekka. Helsinki. 112-126.
- Metzke, Erwin
1968 Jumala ja materia. Lutherin sakramenttiteologian maailmankatsomuksellinen merkitys. Suom. Anja ja Heikki Kirjavainen. Helsinki.
- Moltmann, Jürgen
1981 Trinity and the Kingdom of God. The Doctrine of God. London.
1985 God in Creation. An Ecological Doctrine of Creation. London.
- Mortensen, Viggo
1995 Concern for Creation. Voices on the Theology of Creation. Ed. by Mortensen, Viggo. Tro och Tanke 1995:5. Uppsala.
1995b Towards a Viable Theology of Creation. - Concern for Creation. Ed. by Mortensen, Viggo. 9-23.
1995c From a Liberated to a Reconstructed Creation. - Concern for Creation. Ed. by Mortensen, Viggo. 25-37.
- Nairobi
1975 Breaking Barriers: Nairobi 1975. The Official Report of the Fifth Assembly of the WCC, Nairobi, Kenya, 23.11.-10.12.1975. Ed.by Paton, David M. Grand Rapids.
- Nairobi to Vancouver
1983 1975-1983. Report of the Central Committee of the WCC to the Eighth Assembly. Geneve.
- Nairobi WB
1975 Workbook for the Fifth Assembly of the WCC, Nairobi, Kenya, 23.11.-10.12.1975. Geneve.
- The New Faith-Science Debate
1989 Probing Cosmology, Technology and Theology. Ed.by Mangum, John M. Minneapolis/Geneve.
- Nikolainen, Aimo T.
1976 Amsterdamista Nairobiin. – Raja-aitoja murtamassa: Nairobi 1975. Toim. Nikolainen, Aimo T. et al. Helsinki. 15-24.
- Niles, Preman
2002 Justice, Peace and the Integrity of Creation. - Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. 631-633.
- Nurmi, Suvielise
1999 Hurja luonto Abrahamista Einsteiniiin. Toim. Nurmi, Suvielise. Helsinki.

- 1999b Luontokeskeisyyttä vuosituhannen vaihteessa. – Hurja luonto Abrahamista Einsteiniin. 228-250.
- .
- Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (toim.).
1997 Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista. Helsinki.
- Pesonen, Heikki
2004 Vihertyvä kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko ympäristötoimijana. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 161. Vammala.
- Prenter, Regin
1967 Creation and Redemption. Philadelphia.
- Raja-aitoja murtamassa
1975 Nairobi 1975. Kirkkojen maailmanneuvoston 23.11.-10.12.1975 Nairobissa Keniassa pidetyn viidennen yleiskokouksen asiakirjoja. Toim. Nikolainen, Aimo T. et al. Helsinki.
- Rasmussen, Larry
1996 Earth Community, Earth Ethics. New York.
- Raunio, Antti
2001 Luther ja yhteiskunta. – Johdatus Lutherin teologiaan. Toim. Kärkkäinen, Pekka. Helsinki. 290-302.
- Robra, Martin
2002 Sustainability. - Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. 1084-1085.
- Ruokanen, Katariina (toim.)
1984 Elämän puolesta. KMN:n VI yleiskokous Vancouverissa 1983. MESJ 41.
- Ruokanen, Miikka
2001 Lutherin raamattukäsitys. – Johdatus Lutherin teologiaan. Toim. Kärkkäinen, Pekka. Helsinki. 92-110.
- Saarinen, Risto
1991a Ekumenia etenee 1983-1991. – Pyhä Henki luo uutta. Ekumeenisen liikkeen haasteet tänään. Toim. Rusama, Jaakko ja Saarinen, Risto. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisu XXXIV. Juva. 9-18.
1991b Canberran teologiat. – Pyhä Henki luo uutta. 54-67.
1994 Johdatus ekumeniikkaan. Helsinki.
1998 Kirkkojen maailmanneuvoston sosiaalietiikka. - Kansainvälinen solidaarisuus ja sosiaalietiikka. Toim. Raunio, A. STKSJ 212. Helsinki. 106-118.
- Shinn, Roger L.
1980 Introduction. - Faith and Science I. Report of the WCC's Conference on Faith, Science and the Future, MIT, Cambridge, USA, 12-24.7. 1979. Volume 1: Plenary Presentations. Ed. by Shinn, Roger L. Geneve. 1-20.
2002 Science and technology. - Dictionary of the Ecumenical Movement. Ed. by Lossky, N. 1020-1025.
- Sittler, Joseph
1962 Called to Unity. – The Ecumenical Review 2/1962. 177-187.
- Slenczka, Reinhard
1984 Dogma und kircheneinheit. – Sonderdruck aus: Handbuch der Dogmen- und Theologengeschichte. Herausgeben von Carl Andersen. Band 3. Göttingen.

- Stenbäck, Henrik
1990 En befriad skapelse. IV sektionen. – Olen kuullut kansani huudon. Toim. Leskinen, Reetta. Helsinki. 46-47.
- Teinonen, Seppo A.
1964 Kriisin kirkko. Helsinki.
- Toivoa etsimässä
1984 Toivoa etsimässä: Luterilaisen maailmanliiton 7. yleiskokous Budapestissä 22.7.-5.8.1984. Toim. Sinnemäki, Maunu. [Hki].
- Tuomaala, Esa
1985 Ihminen – uhka luomakunnalle. Mänttä.
- Työrinoja, Pirjo
1990 Onko Curitiban kokouksella ja ORLE:lla yhteyttä keskenään? – Olen kuullut kansani huudon. Toim. Leskinen, Reetta. Helsinki. 69-71.
- Uusi yhteisö Kristuksessa
1978 Uusi yhteisö Kristuksessa: Luterilaisen maailmanliiton VI yleiskokous Dar es Salaamissa 13.-26.6.1977. Toim. Kortekangas, Paavo et al. [Hki] [Kuopio].
- Vajta, Vilmos
1983 From generation to generation : the Lutheran World Federation 1947-1982. Stuttgart.
- Vancouver
1983 Gathered for Life. Official report, VI Assembly, World Council of Churches, Vancouver, Canada, 24.6.-10.8. 1983. Ed. by Gill, David. Geneve.
- Vancouver Issues
1982 Issues. Discussion Papers on Issues Arising Out of the Life and Work of the WCC in Preparation for its Sixth Assembly, Vancouver, Canada, 24.6.-10.8.1983. Geneve.
- Vancouver WB
1983 Workbook for the Sixth Assembly of the WCC, Vancouver, Canada, 24.6.-10.8.1983. Geneve.
- Vastuu ja yhteys
1971 Luterilaisen maailmanliiton viidennen yleiskokouksen asiakirjoja. Suom. Aaro Hurskainen. Toim. Maunu Sinnemäki. [Hki].
- Vedenpaisumuksen ja sateenkaaren välissä
1992 Ekumeenisen ORLE -prosessin päätösasiakirjat. Toim. Veikkola, Juhani et al. Helsinki.
- Veikkola, Juhani
1992 Yhdessä luomakunnan kanssa. Ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle ja ihmiskäsitykselle. Kirkon tutkimuskeskus, sarja A, 60. Pieksämäki.
- White, Lynn Jr.
1997 Ekologisen kriisin historialliset juuret. - Ympäristöfilosofia. Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (toim.). 21-33.